

DODATKY

Známo, že kněhkupectví německé je ve světě kněhkupeckém Šťastnou Arabií. Třeba by v něm pak nebyla Praha právě Mekkou, je německým pánům kněhkupcům přec jen velmi milou karavanserií, v níž možno od poutníků leccos vydělat. Těch poutníků po „slově“ prahnoucích bylo v neúrodném na německé plody Rakousku vždycky dost a pro ostatní hojnější plody neněmecké nebylo vedle nich proto dost odběratelů, že nebylo obchodních zprostředkovatelů. Kniha — vyjímaje knihu školskou — je daleké většině i vzdělaného obecnstva věcí dosti zbytečnou; soustavní obchod, kupecká obratnost a tržní finty musí se jí zmocnit, aby nabyla rozšíření.

V tom ohledu pokročili Němci daleko. Jako jejich literatura je velká, velký je také jejich obchod. Ano právem se tvrdí, že obchod jejich kněhkupecký je první ve světě. Jejich spojení je nejrozvětvenější a přitom jsou přec co nejpevněji zcentralisováni; velký kněhkupecký orgán, vycházející denně, udržuje je v stálém duševním spojení, Lipsko pojí je se světem celým. Lipskem obdržujem *zde* knihy francouzské, *polské i ruské*, drahota jejich je v přímém poměru s výdělkem, který z nich mají kněhkupci *němečtí*. Málo věru schází, aby i české knihy do Čech Lipskem přicházely, tolik je alespoň jisto, že němečtí kněhkupci seberou z vydaných českých kněh vždy „polívku svrchní“. Sami ovšem ničeho českého nenakládají, ba nenakládají ani ničeho německého, obmezují se na skvělá percenta tak zvaného „sortimentu“, která po srážce všech výdajů vždy alespoň 15 — 20 ze sta vynášejí. Arciť „přičiň se a atd.“ a tolik se musí vyznat na jejich čest, že se přičiňují řádně, výdatně.

V takovém „sortimentu“ je život co nejčilejší, čilý život

i tenkrát, když není právě ani jediného kupce v krámě. Jsou-li kupci, zachází se s nimi se vzornou, vybranou zdvořilostí, předkládá to i ono lákavé k „pouhému nahlédnutí“, baví se ukazováním splendidně vydaných novinek, ilustrovaných děl i všelikých barvotisků, a kupec, jenž byl vešel, aby sobě koupil jednu knihu „potřebnou“, odchází s třemi knihami nepotřebnými a ani netuší, že mimo to je zanešen do seznamu těch „přátel literatury“, kteří pak obden obdrží nějakou zásilku k „pouhému nahlédnutí“ do bytu. Nejdou-li kupci, nuže jsou v krámě prodavači a těm je první zásadou a filosofií obsah historiky o Mahomedu a vrchu; nepřijde-li kupec sám, jdou sami k němu. Stane se, že do některého kněhkupectví přijde v jistých dobách (na př. nyní před svátky a Novým rokem) třeba šest až deset centů kněh najednou denně. Ty ovšem nepřicházejí, aby vyčkaly v koutečku skromně „své doby“. Daleká většina jich je duševní demimonde, zboží lehké, jež žádá sobě rychlého odbytu, aby ta vypůjčená špetka spiritusu z něho se nevykouřila. Pravé a levé ruce pana principála vrhnou se na došlé balíky; nejdřív se knihy rozlosují dle materií, pak se vezmou „přátelé literatury“, taktéž dle „materií“ svědomitě roztrídění, homogenost se zkoumá, k jednomu příteli přiloží se dvacet lákavých přítelkyň, sváže se v balík, napíše na něj „k nahlédnutí“ a naloží na poslíčka.

Takový poslíček je prodavač třetího stupně. Vypověz ho z pokoje, nechá ti balíček v předsíni, shod' ho se schodů, nechá jej u domovníka, v každém ale případě přijde zas. Jeho bedra neznají žádné tíže a plic nejspíš že vůbec nemá, nýbrž jen nějaký kaučukový surogát. Ani nesmí mít plíce, neboť jedná se velmi často, kdo *dřív* knihu novou přinese. Stalo se již i v Praze, že telegrafem oznámenou zásilku kněh očekávali poslíčkové již na nádraží (na př. při výročních šlechtických almanazích děje se tak vždy) a uchopivše svůj lup že se vrhli do drožek, načež nastalo přestihování se o čtyr kolech.

Balík se odevře, přítel literatury prohlíží obsah jeho s pevným ovšem předsevzetím, že vzdor kněhkupeckému tvrzení, dle něhož ani není lze peníze líp uložit než v kněhách, při

panující obecné drahotě nekoupí ničeho. Avšak zde je kniha opravdu dobrá, zde láká titul, tam se rozřízne jeden, druhý list, kniha se trochu pošpíní, někdy se i celý balík pohodí a zapomene a po Novém roce se náhle ukáže, že vzdor dobrým předsevzetím je kněhkupecké konto neposledním všech výročních kont. K tomu také ustrnulý vlastenec náhle pozoruje, že i *české* své knihy odebral od německého kněhkupce a místo literaturu že „podporoval“ někoho zcela jiného. Ovšem je to odměna obchodní obratnosti, proč nesřídí český kněhkupec obchod svůj právě tak!

Obtíže se arci kladou českému kněhkupci. Jako je celý obchod zcentralisován venku v Německu, takž pevně svírá a uzavírá se německý obchod také u nás. Je známo a mluvili jsme na tomto místě již jednou o věci té, že kruh německých kněhkupců odvírá se jen zase německému soudruhovi, českému že je takřka hermeticky zavřen. Český obchodník, ač nepotřebují-li tuze nákladu jeho, je z úvěru vyloučen, což při obchodu, který německým způsobem se u nás vede a tímže způsobem po celý rok skoro výhradně jen úvěrem pracuje, velmi mnoho, ba život sám znamená. Pevné seřadění se kněhkupců a nakladatelů českých a rozumná reciprocita pomohly by z části jedné, z části druhé pomohla by jen tatáž obchodní pohyblivost naproti obecenstvu, jakou jsme nahoře alespoň v jedné stránce její vylíčili. Rozhodnou ale pomocí bylo by *totéž* literární sloučení celého kněhkupeckého světa slovanského, jaké je ve světě německém. Stane se to prý nyní a Vídeň naznačuje se co slovanské nastávající Lipsko. Na zdar – ale nechť se dostaví v pražských slovanských filiálkách tatáž čilost, jaká *již jest* v pražských filiálkách Lipska!

I

Místo úvodu ještě jednu historku, krakovské podobnou! Také ne stará a také ne daleká; stala se velmi blízko za hranicemi českými, velmi krátko před námi, takže jsou ještě pamětníci ve městě tom, do kteréhož z Bavorského Brodu možno za šest hodin dojet. Prozatím budiž jen tak podotknuto, že se opět v historce té jedná o klášter karmelitek, později se k té okolnosti vrátíme.

Zrušila tam vláda kláštery. Karmelitky měly klášter opustit, ale nešly. I vybral se k nim vládní komisař, aby abatyši a družkám jejím rozkaz oustně opakoval. Zároveň dal sobě podati seznam osob. Na seznamu vyjmenováno 21 jeptišek, komisař čte a počítá – nic platno, před ním stojí jich jen dvacet. Vyvolává je tedy jednotlivě, a ejhle: schází sestra *Alberta*. Kde je? – Duchovní sestry jsou v rozpacích, abatyše a zpovědník prapodivně na sebe se dívají. Komisař nalehá, že Alberta musí se osobně dostavit.

Mezitím se abatyše trochu vzpamatovala. „Nemožno,“ praví, „drahá sestra Alberta je příliš těžce nemocna.“ Komisař, již nejvýš nedůvěřivý, stojí na svém: „Půjdu tedy k ní sám, nemůže-li ona sem; račte mne dovést!“ – „A nač by to bylo?“ odpírá zas abatyše, „nebohá je nanejvýš šílena, nepoznává nikoho, návštěvy jsou jí nepříjemny.“ Jeptišky se třesou, že až koleny drkotají, jak křída bledé tváře jeví smrtelnou ouzkost.

Komisař pátrá po bližších okolnostech choroby, a tu se dozví, že nynější lékař klášterní o *Albertě a šílenosti její ani ničeho neví. Jeho předchůdce prý uznal chorobu za nezhojitelnou, kvůli cti kláštera prý vše zamlčely. Osm let je prý Alberta již v politováníhodném tom stavu – něco dalšího nechtěla žádná sestra udat. Komisař měl ovšem nyní za svou povinnost, aby*

neupustil od svého požadavku. Na jeho opravdové výhrůžky svolily konečně dvě jeptišky, že ho dovedou k Albertě.

Šly s ním přes rozličné schody dolů i nahoru, množstvím úzkých chodeb až do zadní nějaké budovy, kdež se náhle před nějakými schody zastavily. Komisař chtěl po schodech vzhůru, avšak jeptišky mu pravily, *zde* že je byt Albertin. Neviděl ale ničeho, co by se „bytu“ podobalo, a ztrnul téměř leknutím, když jeptišky poukázaly na jakýs prkenný přístěnek pod schody, v němž by i psu nevolno bylo. Z přístěnku vylezla ženština asi pětatřicetiletá, vysoká, žlutá, na kostru vyzáblá, bosá a oděna poloshnilými hadry. Dlouhé černé vlasy její byly divoce spečeny, z hlubokých důlků šlehaly tmavé oči děsným ohněm. Se vzkřekem srdce rozrývajícím vrhla se komisaři k nohám, obemkla jeho kolena a prosila, aby ji přec opět tak strašně nemrskali! Vidouc soucit na tváři cizí prosila za osvobození, řeč její byla nesouvislá, často přervána. Odvedli ji do refektoria, kamž s jeptiškami šla jen velmi neráda.

Nakázav nejnutnější, odebral se komisař pryč, když se ale zase s vyšším úředníkem vrátil, byla Alberta – úplně šílená. Abatyše a pobožné sestry nedovedly svou radost ani utajit a smály se hlasitě. Albertu vzali do vozu a odevzdali ji přiměřenému ošetřování. Péče působila. Tělesné zdraví se vrátilo; avšak nato se objevila strašná hysterie, která beztoho že nejspíš byla původem dřívější šílenosti.

Přitom Alberta přece vypravovala dřívější své živobyetí. Otec její byl bohatým vinařem. V jeho rodině byli mniši hostmi vždy vítanými a bosáků karmelitánů, v městě usedlých, dostavilo se mu vždycky dost. Alberta byla velmi krásná, ale také velmi ohniva, beze ctností v domácnosti přikázaných. Brzy měla milence – ohnivého, jak sama byla.

Nespokojení rodiče, mající ještě více dětí, rádi by se jí byli zprostili. Karmelitáni radili klášter a Alberta, lehkomyslnice a modlářka zároveň, konečně svolila. V klášteře ji přijali přátelsky a za noviciátu měla se dobře, neboť otec její byl přislíbil, že jmění na ni co dceru vybývající vyplatí klášteru. Bosačky karmelitánky musí totiž *věno* své míti! Když

ale byl slib složen a peníze nepřicházely, ba již se zdálo, že ani víc neprijdou, začala Alberta zakoušet – beztoho ji jeptišky nenáviděly pro její krásu. Duševní stav Albertin znenáhla se měnil. Bez lásky a přátelství, stále jen zavřena v osamělé celi své, myslila ve dne v noci na ohnivého svého milovníka. Obrazotvornost podkopala brzy zdraví.

Karmelitánky nesmějí masa požívat, strava jejich skládá se jen ze silně kořeněných jídel moučných a ryb, což obé přispívá jen k rozbujení krve a tím obrazotvornosti. Albertina choroba rostla, a když se nemocná konečně svěčila lékaři, bylo pozdě. Větší důvěru než v lékaře měla abatyše v převora mužského kláštera karmelitánského, a ten radil, aby se zkusil na Albertě *bič a hojné posty!* Tím se věc zhoršila. V nerovném boji se smyslností svou klesala Alberta vždy víc, místo aby ale dál se byly s lékařem radily, umínila sobě abatyše, že vše umlčí, aby „pověst kláštera neutrpěla“. Nyní ji vpravily do onoho prkenného přístěnku, nedaly jí sdostatek ani stravy ani šatstva – zato ji ty mecery denně bičovaly. Zšilela a více se neuzdravila, umřela v blázinci.

Pravda-li, že to historka jakoby ona krakovská! Němkyně Alberta, Polka Ubrykova – kolikrát se již asi ta historka opakovala, opakovala do nejmenšího, se všemi svými hravými počátky, lesknoucími se co fantastická síť, se vším dlouholetým, beznadějným a zoufalým zápasem, se vším tou zvířecí bezcitností, s tou šíleností vyhledávající v biči na sestru napřaženém smyslný lechtot, s tím koncem tak, ach tak krvavě bolestným! Kde je *nepřirozenost* soustavně pěstována, sbírá šílenství své oběti. A šílenost zde na obou stranách! Šílena Ubrykova i šíleny její mučitelky, oběti to hysterie zde i tam. Hysterie má své steré formy a miliony již obětí. Její pravou domovinou jsou kláštery, jichž je nepřirozenost matkou i udržovatelkou.

Máme v Praze také klášter bosaček karmelitánek (lid jim říká „barnabitky“), žijících přísně dle řeholního řádu, uzavřených, nepřístupných, nebavících a nezanášejících se *ničím*, požívajících jen rybího masa a koření. Komise předevčírem tam odbývaná zvěstuje, že dvě ze sester jsou úplně chory na

mysli a léčeny v Kateřinkách. *Dvě z třiceti* – strašné procento! Ty dvě tam přišly mlady a zdravý, ostatní také – jak je ostatním při vzpomínce na sestry?

Jejich klášter trůní vysoko nad Prahou, osamělost jeho dojí má jako poustevny montserratské. Zdá se, že tam nahoře, kamž ani ptáka vylétnout nevidíme, kde zeleň jen kradmo přes zeď na velebnou Prahu shlíží a celá budova jakoby slepa, mrtva, musí být srdci blaze jako dítěti v koutek schoulenému! Tak poeticky nám zní zvonek řízený tam rukou neviditelnou – nám dole –, jakž je as tam nahoře těm srdcím povadlým a vadnoucím – – *Dvě z třiceti!*

II

Snad ví každý, jak kláštery povstaly: vznikly z nepravého porozumění vznešeným zásadám křesťanským. Jednotlivci byli příliš nadšeni, jakž zvláště při mladých ideách bývá, nadšeně tedy vše vykládali. Kázala-li slova Kristova moudré obmezování se, vykládali nadšenci, že veškeré radosti světské jsou hříšny a člověk že má sama sebe mučit. Poněvadž Kristus strávil čtyřicet dní v poušti a vyslovil své: „Následuj!“, běhali přemrštěnci také do pouští, myslíce, tam že jsou nebi blíž. Hrdinnost umírajících mučedníků vyvolávala také následovníky, a když nikoho nenapadlo, aby je mučil, mučili se sami. Což jim záleželo naproti nebeskému účeli na lidském živobytí! Na *padesát milionů* lidstva bylo zhubeno ve jmenu idey křesťanské, celí národové skáceni v hrob, jako na příklad polabští národové slovanští, sami Španělé jen za čtyřicet let utratili v Americe na dvanáct milionů lidí, známo, co stála křížácká tažení proti Asiatům a mnohem později ještě proti husitům, známo, co jen inkvisice spálila lidí, atd. atd. Lidský život právě praničím nevážil.

Co myšlének, tolik mučidel měl poustevník. Rozsmutněn neměl se za hodna, že slunce naň svítí. Jeden z nich žil padesáte let v podzemní jeskyni, druhý se dal za největšího parna po krk do písku zahrabati, třetí zašít do kožešiny,

v níž jen malý otvor nechán kvůli dýchání, čtvrtý vytesal sobě hábit svůj docela ze skály. Jedni nemluvili, druzí spali jen na ostrém hloží, třetí živili se jen travou, čtvrtí stáli pořád na sloupech – sotva že se odvážili ovlažit ústa kapkou vody, sotva že pojedli sousta chleba, ostatek již v pocitu své nehodnosti zahodili, k nebi neodvážili se vzhlednout – samé vzdechy, bědování, slzy a zoufalství, že nemají ještě více slz, – samá smrt, věčnost a soud poslední! Nečistota byla jim zásluhou – nebohý lid!

Taková manie je nakažlivá jako cholera. Celé tlupy spěchaly do pustin, takže sobě „svatí“ takřka po nohou šlapali a nuceni byli zakládati sobě obce – *kláštery*. Sv. Pachonius, jenž má se za zakladatele prvního kláštera, měl v ústavě svém 1400 mnichů a dohled nad jinými ještě 7000. V Egyptě žilo již ve čtvrtém věku po Kristu 10 000 mnichů a mnišek – ženštiny byly dle své letory ještě nadšenější –, jednotlivá města měla více klášterů než budov jiných. Nesmírně byli váženi, církevní otcové naznačovali život mnišský co přímou cestu do ráje; obce, které měly zvláště pověstného poustevníka, byly hrdy, které neměly, hleděly sobě nějakého opatřit, ba stalo se i, jako Salamaniovi z Kapersany, že obec obci svatého v noci kradmo odnesla. Císař Theodosius, který po Alexandru pravil: „Kdybych nebyl Theodosiem, chtěl bych být mničem“ – proti čemuž ostatně by poddaní jeho byli velmi málo namítali –, dal svého syna Honorio k poustevníkům do cviku. A skutečně – Honorius zblběl a trávil svůj život jen krmením vrabců. Zázraků se stalo velmi mnoho, jeli na krokodilech Nilem, pálili sníh, třásli s vrb ovoce, vodili draky na špagátu, užívali živých orlů co deštníků, spletli celou přírodu, ba i ďábly zapřahali do pluhu. Ostatně ďáblů bylo tenkrát dost, v každé opici viděli nějakého, mniška v každém krásném jinochu, mnich v každé krásné panně, i v Čechách jsme jich měli, ale už nemáme, zbyla v Prokopském údolí jen ta díra, kudy vyletěli.

Kláštery se nesmírně světem šířily. Jako dříve stavěli mniši do pouští svá města, stavěli pak zase své poustevny do měst. Sv. Martin první založil kláštery ve Francii. Avšak nemůžeme

zde vypočítat všechny kláštery zakládající svaté. Jako každý národ, každý stav, každé řemeslo, každá nemoc, tělesní i duševní, uznává svého svatého, uznával ho také každý klášter, avšak velmi mnohé měly jednoho společného, totiž *zakladatele* svého. Zakladatelem mnišských řádů byl na příklad sv. Benedikt, jenž dal mnichům svým řád zcela rozumný, přikázav jim *práci*. O vědu a umění měli benediktini velké zásluhy. Výtečným mužem byl – vzdor tomu, že způsobil druhé křížácké tažení, které sedmi milionům lidí připravilo smrt – také sv. Bernhart, sám Luther podává mu palmu slávy. Osobně založil 160 klášterů, sto let po jeho smrti bylo jich již 2000 a slynuły dlouho pracovitostí a mravností svou. Mohlyť podobné kláštery v středověku mnoho dobrého způsobit, pokazily jim to ale řehole žebrácké. Ty se množily jako písek v moři. Papeži Piovi III. nabídl františkánský generál 40 000 františkánů k boji s Turkem a ubezpečoval, že chrámová služba tím neutrpí! Za moru roku 1348 zemřelo jich v Německu 6000 a nezpozorovalo se ani, že by jich ubylo! Řád zakladatele sv. Dominika – jenž dovedl tak tužně se modlit, že ho modlitba na několik stop od země vyzdvihla, což lze na přechetných obrazech vidět –, týž řád, jenž svět obdařil inkvisicí a censurou, čítal roku 1494 již 4143 kláštery! Ty řády dovedly sobě získat nesmírné bohatství, zvláště páteři františkáni. V novější době jim ovšem zase ubylo, ač česká národní píseň, začínající:

*Já jsem páter františkán,
nemám nic jiného
než ten pár pantoflíček
z dřeva lípového,*

končí – satirou!

V novější době ostatně ví každý, jak kláštery a my s nimi stojíme. Některé z nich, snažíce se za blaho lidí, ujímajíce se nemocných ubožáků, mají lásku k lidu, jiné jsou lidu lhostejny, ještě jiné jsou u něho přímo v opovržení. Nyní, kdy platí pravidlo: stát a obec mají postarati se o všechno vychování, ujmou se všech chudých nemocných atd., vyžily již

veškeré kláštery čas svůj. Tak jej vyžily, že i Slovník naučný, jenž před vycházením svým vydal program až ultramontánní, pod slovem „klášter“ napsal: „...přežily se, jich služby jsou příliš drahé; jsou to hroby osvěty a svobody, navrch lesklé a ozdobné, uvnitř plny zpráchnivělosti.“

III

Za Luthera bylo 2 465 000 mnichů, již mniši žebraví tvořili armádu 1 000 000. Povážíme-li, že tenkrát vůbec bylo obyvatelstva málo a citované miliony že se počítaly přec k „inteligenci“, soudil by každý středověkých dějin neznalý, že byly pravým darem božím temnému, zblbělému středověku, zrovna tak tisícerymi majáky ve tmě té. „Teď už se ale učí historii zcela jinak než v školách jesuitských,“ pravil jednou Höfler – před lidmi, a tedy bez povzdechu. Byly arci v středověkém mnišstvu jasné výminky, zmínili jsme se také již o nich, bylo jich ale tuze, tuze málo!

„Ze dřevěných nádob kostelních staly se nádoby zlaté, ze zlatých kněží prvotních stali se opati většinou dřevění.“ Avšak *jenom* v mravním smyslu, takto vlastně se teprv stali *zlatými*. Tendence byla: *zbohatnout*. Jak kláštery uměly dědit a uměly se nechávat obdarovat, o tom nemáme bohudíky již ani ponětí. Náboženská zaslepenost jednotlivých, i výše stojících osob byla tenkrát nesmírna, o určení člověka neměly ničmu. Heřman, vévoda zährinský (v Badenu), opustil dům svůj a tajně odebral se do kláštera v Clugny; tam sloužil až do své smrti co sviňský pastucha, teprv pak zvěděli o jeho stavu. To bylo pěkné od něho, že stav ho nemýlil a on že poznal pravé povolání své! Podobní blázni ovšem ale také bláznovské dary dávali. Kde pak nedáváno dobrovolně, užito někdy i divných prostředků. Mnich Guernon zařídil v Soissonu celou továrnu na falešné dokumenty, jimiž se dokázalo, že ten onen pěkný pozemek byl některým ze zemřelých knížat tomu či onomu klášteru darován. Když Velká revoluce sebrala jmění kněžské či „mrtvé ruky“ ve Francii, obnášelo

jmění to 3 000 milionů franků. Mnoho-li as přidal dobrý Guernon k tomu!

Zbohatnout bylo hlavní tendencí. Proto také prodávali odpustky,* proto čtli mniši mše svaté za třicet krejcarů a žebraví mniši ještě laciněji, za polovičku. Proto také místo na vzdělávání vědy a lidu měli zřetel na výdělek z polí, zahrad a vinic. Kartuziáni pařížští vydělávali sadařstvím tolik, že jejich převor za nemoci své mohl sobě jen polívek ze štik dopřát za 15 000 livrů. Jednotlivé kláštery měly zvláštní výčepní privileje a prodávaly pivo a víno. Jediný ze zrušených *ženských* klášterů vídeňských měl ve svých sklepech 6800 věder vína (sklepy ty se jmenovaly: sklep Ducha svatého, Sv. Terezie, Rodičky boží a ještě jinak velmi pobožně), mnoho-li měly as kláštery *mužské*! Ostatně vždyť víme, jak se posud sedlačí, pivo vaří, víno pěstuje, ba i kořalka pálí, jenže nyní nikdo už nemá vinopala za nic jiného, než čím právě je, třeba měl tonsuru.

Škol měli trochu *míň* než vinic. Zato ty školy obyčejně nestály za nic. Přírodní vědy byly z nich naprosto vyloučeny, už kvůli „zázrakům“. Jiné vědy se vedly jen potud, pokud „sloužily“ (české listy svého času sdělily výtahy z jesuitských knih školských, podle nichž na příklad Numa Pompilius měl své jméno od toho, že velký nos jeho ustavičně se klátil a dělal jakoby „pompili – pompili!“). Posud se nesrovnává přísná mnišská řehole s pěstováním vědy. V zemích, kde je ještě mnoho mnichů, je také ještě hezky tma, a člověk věru nepochopuje, jakž mohou u nás posud dávat mnišským řádům *nová* dovolení na školy, pensionáty atd. Kláštery prý zachovaly vědu, toť mají mrtvé pyramidy egyptské stejnou zásluhu, mumie zde i mumie tam a věda v klášteřích nebyla ničím než mumií. Řekové jsou nám posud vzorem kultury, u nich věda *bez* mnichů pronikla všechny třídy, u nás rozkvětla teprv věda, když *mnišstvo začalo vadnout*. Běda u nás posud každému mnichu, který by na příklad přírodní vědu výš kladl než legendologii!

* Jednotlivé kláštery měly také apartní své odpustky, takž fran-tiškáni o své „portiunkuli“ vybrali peněz do milionů.

Ti mají vychovávat mládež? Ani zkouškám předepsaným na učitelství se mniši u nás sami řádně nepodrobují, a mnišské učitelky ženské, které nemají ani ponětí o pravém povolání ženy, ty by měly hospodyň, žen a matek odchovávat?! –

V umění prý kláštery také mnoho prospěly. Uznáváme obrovitost Dantovu i všecken půvab obrazů Fiesolových, – avšak prosíme, všimněte sobě posud té vlastní duchovní poesie v kancionálech, těch obrazů po kostelích, o nichž s uměleckého stanoviska zrovna až stydno mluvit, atd. I divadlu prý prospěly, id est dramatické poesii! Nu ano, taková „mysterie“, ve které Adam na kolenou pána boha prosí, aby ho přec stvořil, ta už rozkřísila v mozku! Dvě tisíciletí **po** Aischylovi takový spisovatel mysterií!

Ve jmenu „světla“ pohubili mniši Ameriku, Australii, zmařili miliony a miliony lidských životů, maří je posud a mučí ten nevinný lid v Africe a Asii – zato doma neučinili praničehož dobrého, ba nečinili vůbec ničeho, než že jedli, pili a věšeli kutny před slunce. Za to byli a jsou také hezky nenáviděni. Není jediného světského básníka středověkého, který by se jim neposmíval, ba Španěl Belmonte ve svém kuse El diablo predicador docela ďábla posílá, aby se stal řeholníkem, a kus Belmontův hrál se přec na samém královském dvoře – pokud ho inkvisice nezapověděla! A „mnišský“ epigram našeho Žižky je přec každému také znám! Však též prostý lid jich nemiloval. Předně pro jich vydírání, pak pro jich inkvirování i bez inkvisice „zákonní“, pak proto, že kdy byli pány statků a lidí, byli surovějšími pány než pánové světští, pak pro ty pěkné kousky, ku kterým je „nutil“ nejen „velkým“ Hildebrandem zavedený celibát, nýbrž i slib řeholní, a pak ještě – pro všechno jiné. Jak byli hlavně kvůli těm „kouskům“ v Německu milováni, o tom čti Scherrovu Geschichte der deutschen Frauen, a jaké vyváděli u nás, o tom máme až běda hnusných dokladů. Lid snad trochu že zapomněl, co zas v jiném ohledu strašného na něm spáchali jesuité, dominikáni a jiní řeholníci ve věku sedmnáctém, nynějším dominikánům jistě a rozumně alespoň 17. věk ten

nepřičítá, řeholí vůbec však přece naprosto nemiluje. Českou píseň národní:

*Co vám povím ještě víc :
vyplil on se na střevíc,
ze střevíce zas na ruku,
namazal si svou paruku :
to je pán, to je pán,
to je pravej kvardián –*

snaží se sice Erben vyložit co satiru na – paruky, ale je v tom to, čemu každý rozumí. Osvětou šíří se přirozenost, řehole a kláštery jsou ale nepřirozeny, proto se hnusí a jsou každému protivny, i lidu prostému.

IV

Těmi „kousky“, jichž historie tolik vypravuje, o nichž slyšíme stále ještě, byl a jest vinen celibát a ten slib řeholní, z něhož jednou složeného není více vykoupení. Vyslovili jsme již vícekrát slovo „nepřirozenost“, a není as nikdo, kdo by nesouhlasil, – leda snad hodně starý člověk že by náhodou byl jiného mínění. Přírodu šlapat nohama počítalo se mezi přední křesťanské ctnosti, ale byli také *výteční* křesťané, kteří měli náhled zcela jiný. Na koncilu nizzanském vyslovil se sv. Pavnuc přímo pro ženitbu kněží. Podobně již apoštol sv. Pavel pravil: „Biskup má být mužem ženy své.“ Že filosofové světští byli proti celibátu, rozumí se samo sebou. Rousseau a Voltaire byli nejrozhodnější jeho nepřátelé. Zato měl celibát arci mezi kněžími také nadšené zastavatele. Sv. Ambrož tak ohnivě chválil svaté panenství mnišek, že starostlivé matky konečně dcerám zapověděly návštěvu jeho přednášek. Madona je nám ideálem všech *matek*, neprovdát se za muže a nestat se matkou platilo ale za zásluhu. Mnichy a mnišky považovali přímo za pozemské anděly, Sinesius docela za „vtělená božstva“. To ale nevadilo, že když *dobří*

lidé vzdor největšímu namáhání a přemáhání se pořád nemohli se stát ani jen *prostředními anděly* a když zápas jejich s přírodou stal se příliš zjevným, nebo snad docela jemu podlehli, ihned bývali považováni za posedlé ďáblem a co čaroději neb čarodějky za to, že tedy byli „božstvy trochu nedobře vtělenými“, byli ihned mučeni, stíháni, pálení atd. Miliony lidí již učinil celibát nešťastnými, ale proč se „dost“ nenamodlili za „dar zdržlivosti“, vždyť „velký Hildebrand“ – muž jinak geniální, přece ale *tvůrce celibátu* – výslovně pravil: „Bůh popřeje každému daru zdržlivosti, kdož ho řádně o něj prosí.“ To musil as papež Alexander VI. (pověstný Borgia) tuze málo prosit za dar ten!

Netřeba teprv vykládat, pročže mezi řeholníky více bylo v boji s přírodou skleslých nešťastníků než mezi knězi světskými, a v řeholích ženských zase více než v mužských. Ano klášterní zdi viděly již mnoho zoufalosti! Uzavírají před světem zevnějším a vnitřní jejich příčky dělí zas člověka od člověka.

Je strašně mnoho nelásky mezi klášterníky. Již novic bývá jen proto zde, aby „zvykal poslušnosti a pokoře“, totiž aby sloužil páterům, dlouhou chvílí a mrzoutstvím trápeným, k zábavě co domácí šašek. Nyní ovšem by sobě novicové ne nechali vše to líbit, čeho dříve snášeti museli, kdy jim „kvůli pokoře“ dáváno v korytech seno a sláma za stravu, kdy tresty své musili vytrpět ležíce v kříž roztaženi na podlaze, kdy na příklad v Meranu tyrolském novic za to, že džbán rozbil, po tři hodiny na kříži viseti musil; ale zakoušejí leccého pořád ještě dost. Když jsou pak pátery, splácejí vše zase mladším a – jeden druhému. Druh je špehem druhu, nešťastník rozkvítá radostí, je-li druhý ještě větším nešťastníkem. Bývalý kvardián Ammann vypravuje o té nelásce doklady až protivné. Těžce nemocný páter Theofil v klášteře solothurnském trpěl následkem nedostatku všelikého ošetřování tak, že se oběsil na ubrusu. Nalezen byl ihned, avšak kvardián Rajmund nedovolil přeříznout ubrus, *bylo by ho prý škoda*. Ruce a nohy byly ještě teply, když Theofila konečně odvázáli, avšak lékaře nepřivolali, aby prý se svět nedověděl, že oběsil se kapucín.

Z povahy ženské vysvitá, že v ženských klášteřích děje se ještě hůř. Družce se nesmí svěřit, žije tedy svým snům. Snové ti jsou z počátku zbožni, přicházejí apoštolé, zjevují se sv. František a Dominik, sv. Josef, panna Maria i sám syn boží co dítě, jinoch a muž, „ženich nebeský“. Snové ti se buď stupňují, buď ustupují jiným. Jaké pak *tyto* jsou, netřeba povědít. Spíš věříme v onen zázrak, že čtyřicet sťatých cisterciáků přišlo jakoby nic zase do chóru, že postavili hlavy své před sebe na pulty a nechali je zpívat, než v zázrak třeba jen psychického stálého panenství. Sen a lehká myšlénka začíná, Šalamounova „Vysoká píseň lásky“ – neznáme ohnivější *písně lásky* – myšlénku rozohní, churavost, hysterie je zde. Žádný lék tu nepomůže. Sv. Jeronýmu prý pomohlo, že od křtěného žida učil se – hebrejštině, Hermes odporučuje studium – generálního basu, do roku 1787 pouštěli v klášteřích několikrát do roka žilou, ale uzmutá krev se zase nahradila, a jistému klášteru jeptišek ani nepomohlo, že o Zelený čtvrtek četl za ně mši sám papež – pověstný Borgia (!!) –, zůstaly nadál „zlým duchem posedlé“. Nejhodnější a nejupřímnější zápasnice trpí, ba trpí nejvíc. Historie klášterní je zároveň historií špitální, již starý Hippokrat varoval před nepřírozeností a výtečný Esquirol konstatuje, že kláštery do ústavů choromyslných poměrně dodávají nejvíc chorých. Ověnčovali-li staří Řekové oltář Hymenův, činili velmi rozumně – čti instrukci, jakou Goethův Mefisto dává žákovi stran studia mediciny. Konec ovšem nemusí být všude stejný a také zjevy hysterie jsou rozdílny. Panna Orleánská, mnohá extatická a za to v středověku spálená čarodějnice a mnohá pro extasi zas za „vyvolenou“ prohlašovaná byly stejně nemocny. *Osmnáctiletá novice!* Král Ludvík I. bavorský chtěl vydat zákon, aby před dokonáním čtyřicátým rokem nikdo nebyl přijat do kláštera, – byl by býval velkým už za zákon ten, vždyť jak jsme již pověděli, ani sv. Benedikt nechtěl, aby řeholní slib byl provždy vížící a ten aby nemohl odejít, kdo odolát nemůže. Praktický Rousseau docela navrhuje, aby dívka, než vstoupí do kláštera, poznala, čeho se odříká, aby poznala lásku!

Co Esquirol řekl, stvrdil také Cabanis i jiní výteční lékaři. Lauret praví: „Počet choromyslných a šílených mnichů a mnišek je tak strašně velký, že by se měl každý s hrůzou klášterní fortně vyhýbat.“ Ba často již byl celý klášter jediným a hotovým blázincem. Sukubus a inkubus řádili ve snech mnichů a mnišek co nejstrašněji a ve voršilském klášteře loudunském nebyla ani jediná, které by pověstný vilník páter Urban Grandier nebyl se noc co noc ve snu zjevoval. Hysterická šílenost jest tak nákažlivá, že sotva se jedné ženštině šílené zdálo, že chová v životě svém celý koncil tridentský, již i jiné takto po ní šíletí začínaly! Kterážto nákaza ovšem mohla být leckdy i komická! V 15. věku napadlo německou jednu mnišku, aby družku *kousla*. Této se to líbilo a ona kousla zas jinou a tak to šlo dál, až kousání se stalo epidemické a s nepochopitelnou rychlostí z jednoho jeptišského kláštera do druhého se rozšířilo. Zakrátko kousaly se jeptišky od Baltu do Říma. V jistém francouzském klášteře zas stalo se mezi jeptiškami zvykem, že mňoukaly jako kočky, což vzrůstalo až na skandál. Zákazy nepomáhaly. Konečně byla setnina vojska komandována, aby klášter obsadila a metlami každou mňoukající ztrestala. Nebylo ale metly třeba, již strach účinkoval a mňoukání přestalo.

Arciže „rozumní“ a „rozumné“ nenahlíželi – a zajisté že nenahlížejí dosud –, proč by měli stonat, šílet atd. Třeba bychom zprávě, že biskup Oldřich augšpurský z jistého klášterního rybníku vylovil 6000 dětských hlav, zrovna tak věřili jako těm „11 000 panen“ a jiným věcem, musíme věřit alespoň historicky jistým udalostem z tak leckterých klášterních sklepů a domyslet se, že klášterní lékárny as ledačemu zase jinak pomohly. Člověk pak věří i Weberovi, vypravujícímu, že mnohá hlásící se kandidátka *jen* proto do kláštera nebyla přijata, že – její dech nelibě zapáchal! Konkubinát, ba i manželství květlo v mnohých klášteřích. Za fuldenského opata Hadamara byla většina mnichů ženata; synům a dcerám dávali věna a výbavy ze statků klášterních – v tom byl přec

rozum! V Rakousku pod Enží bylo ještě roku 1563 mnoho ženatých mnichů. Kde ale podobně rozum vládnouti nemohl, děly se věci nadmíru pohoršlivé. Není jediného středověkého kusu divadelního, sepsaného spisovatelem světským, ve kterém mnich, ač je-li ovšem v kuse tom co osoba činná, nevystupoval co vilník a svůdce; není jediné staré kroniky světského spisovatele, která by nemluvila podobně. Ve Španělsku a Itálii dělo se nejhůř, ve Švýcarsku do nedávna skoro také tak. Citovaný již kvardián Ammann vypravuje, že ve mnohých městech švýcarských ženštiny zvečera neodvažovaly se ani na ulici. Co vypravuje o jistém tamějším opatovi, neodvažujem se ani po něm, kapucínském kvardiánu, opakovat. Ovšem kdyby nám bylo jen o škandál, mohli bychom sami připomenout dost a z nedávna. Zato ale hleděli velmi přísně k tomu, aby *laikové* proti – postům nehřešili. Saint-claudské opatství v Burgundu dalo roku 1629 jistého Guillona stít za to, že za hladomoru z padlého koně uřízl sobě v postní den kus masa.

Arciže když zas chtěli klášterníci či klášternice ztrestat druha za to, že nedostál řeholnímu slibu, dovedli to vždy tak jak nyní karmelitky krakovské. Když sami sebe dovedli mučit, proč by nedovedli mučit soudruha, když svatý poustevník sama sebe padesát let uzavíral pod zemí, proč by byli hříšného mnicha nezavřeli doživotně! Jednotlivé řehole měly trestní zákoník až katovský. Druhové irského mnicha Columbana, když některý z nich „neslušně odpověděl“, obdrželi hned padesát ran holí, když mluvili beze svědků se ženštinou, hned raděj dvě stě. Bitím byl ovšem již mnohý zamilovaný vyhojen! Karmelitky byly co do trestů vždy „nejhodnější“. Ač panenská zakladatelka jejich poetický pronesla výrok: „Dábel je tvor, který praničeho nemiluje, a peklo místo, kde není nijaké lásky“, přec dala řád nelítostný, nesmírně nelaskavý. Nesmělyť karmelitky jinak chodit než bosy. Která zamračila se na nestravný chléb, byla po deset dní k oslímu žlabu přivázána a musila ovsa a sena požívat. Spaly ve sněhu na ostrém hloží, namáčely chléb do shnilých vajec, propichovaly sobě jazyk jehlou, když nebyly mlčelivy. Měly celé sklady

metel, aby jim náhodou nevyšly, neboť se jich tuze mnoho spotřebovalo. Vstoupila-li některá bez dovolení do hovorny, byla po třikráte před shromážděnými jeptiškami bičována a měla třídní půst o vodě a chlebě. Promluvila-li ale vnečas, musila nejprv na zemi ležíc odprosit. Pak se obnažila a byla tak dlouho bita, pokud se převorce líbilo. Pak musila do své cely, ztratila důstojnost svou v kapitole a byla nejposlednější mezi sestrami. Mezi obědem musila celá svlečena, pokryta jen pláštěm, na podlaze ležeti uprostřed refektoria a obdržela jen vodu a chléb. Když se měly zpívati hóry, ležela před kůrem, sestry kráčely přes ni a trestaly ji kopnutím. Něžné a panenské! Čte-li některá knihu, dostane bití, zaspí-li, je bita, vstane-li příliš časně, je bita, upustí-li drobet pokrmu, je bita. A opovází-li se docela pomyslit na lásku, je uvržena do žaláře a pořád bita.

Že nebohé hysterické mnišky končily co „čarodějnice“ i na hranicích, je známo. Byly prý „dáblem posedlé“, tvrdili často kněží; soudcové a lékaři přisvědčovali z hlouposti, a byl-li některý chytřejší, musil opatrně mlčet, aby sám nepřišel na hranici. Roku 1749 byla v Bavorsku poslední hysterická mniška upálena co zlým duchem posedlá! Dalekou většinu těch posedlých „čarodějnic“ nesmíme sobě tedy myslet co ženštiny staré a dávno odkvětlé, nýbrž co osmnácti- a dvacetiletá děvčata v rozkvétající kráse a nejvroucnějším milování!

VI

U karmelitek krakovských našli prý celou zbrojnici nejrozmanitějších nástrojů na bičování a trýznění se. Myslíme, že jim poklad ten nechali, bylo by také škoda překážet jim, když sobě dávají, co jim patří. Vynález náboženského bičování není křesťanský, Herodot vypravuje o kněžích egyptských, jak si tloukli záda na oslavu nebes, a možno, že Šalomounovo přísloví „Koni bič, oslu uzdu a bláznu metlu na záda“ vztahuje se též ku kněžím izraelským, kteří se od Egyptanů naučili mnohému. Avšak křesťanský život klášterní přivedl bičování

k rozkvětu nejpěknějšímu a často svatá římská rada vládla hlavně bičem a holí. Vždyť se povídá, že i žezlo původně jen prostou bylo holí! Proto také bylo záslužno uvést bití v celý učený systém, jakož učinil jesuita Edmund Auger svou „metanaeologií“.

Bití bylo ovšem také „národní“ a u rozličných národů vždy jiné a jiné. U Němců na příklad, kde hůl náležela výhradně do rukou „hlavy rodiny“, kde na rozkaz otcův syn často vlastní matku ztlouci musil, kvetla klášterní i světská „disciplina“ co možná surová. Španělé zas ukázali se co národ galantní, třískali sobě záda nejen na poctu nebes a z pokání, nýbrž i na poctu světských krás svých. Pařížské dámy ale, ač každé módě tak příznivy, porozuměly brzy, proč vilní mniši chtějí zavádět „růženec bičujících“, a nešly na lep či na metlu. Zato byly u dobrých a důvěřivých Holanďanek žně. Posud se tam děvče neubrání začervenání se nebo alespoň úsměvu, vysloví-li se jméno „broer Cornelis“ (bratr Cornelius). A přec už tomu dosti věků, co ten arcidarebák žil a své růžence zakládal!

Stalo se i, že kněží sami vystupovali proti bičování. Tloukliť se šílenci klášterníci někdy tak přespříliš, že se úplně zmrzčili, tloukli se nejen za své hříchy, nýbrž i do zásoby, aby zásluhy byly větší. Sv. Bruno, zakladatel kartuziánů, vydal řád, jímž přivádí bičování se „na zdravou míru“. Pak nebylo kněžím také vhod, že když povstala zcela *světská* bratrstva bičujících se, dával „bratr bratru“ nebo každý samu sobě bičem absoluci. Světská bratrstva ta tak se ale rozmohla, že odbývala celá obrovská procesí, ba že za časů černého moru po Evropě pořádala celá křížácká tažení. Tenkrát byly v Itálii právě politické rozbroje mezi guelfy a ghibelliny, obě strany bratrstev těch užívaly a papežové byli hned proti nim, hned pro ně. Mnohdy jedno procesí druhému zcela rádně a poctivě vypráskalo. Posud se po Itálii udržely zbytky, zvláště bratří „bílých“, „černých“ a „modrých“. Nejrozšířenější jsou posud „bílí“ (gli Biancchi) a pisatel těchto obrázků sám je viděl v italských procesích, při pohřbech atd. Důtky nesli ještě v ruce, ale již jen jako my hůl při procházce. Jediní

páteři jesuité nebyli nikdy a nikde proti bičování, a do kterékoli země přišli, bič přinesli hned s sebou. Ano v Paříži, v koleji sv. Lazara, měli jezovité celý ústav, kde se p. t. ctěnému obecenstvu za skrovný plat promptně a solidně bitím všeho druhu posloužilo. Chtěl-li mistr dát vypráskat učedníkovi, poslal ho s cedulkou k sv. Lazaru, chtěla-li opuštěná milá se vymstít, hleděla nějak nevěrníka milence dostat k páterům jesuitům, – ať bylo objednání jakékoli, jakmile se klášterní vrátka zavřela, vyplnilo se co nejsvědomitěji a od sv. Lazara vyšel každý co hotový lazar. Nakonec ještě historku o muži, který byl as největším bičovatelem a nejzáslužnějším uživatelem „svaté metly“. Byl to Dominik „opanceřovaný“, mnich kláštera fonte-avellanského, mající jméno své od toho, že když se právě nepráskal, nesl železný pancíř na svém těle. Byl surový a nevědomý, neschopný, aby se jinak vyznamenal než neslýchaným bičováním sama sebe. Jeho opat (biskup kardinál Petr di Damiani) vypravuje o něm: „Sotva as mine den, aby se Dominik košťaty nezbičoval po dva žaltáře, a to v časech zcela obyčejných, neboť v postech, nebo když se podrobí pokání (mnohdy převzal pokání stoleté), vykoná často alespoň tři žaltáře při samém bití. Pokání sto let ale takto se vykonává: tři tisíce ran rovnají se jednomu kajícímu roku, zpívaje deset žalmů pravidelně sto sobě můžeš dáti ran, z čehož vyplývá na disciplinu jednoho žaltáře pět let pokání, a kdo přezpíval dvacet žaltářů s bitím, může být přesvědčen, že vykonal pokání sto let. Avšak jiní se bijí mezi zpěvem jen jednou rukou – Dominik *oběma*. A vykoná to pokání stoleté, jak mně sám povídal, zcela pohodlně za šest dní.* Jednou na počátku postu žádal nás, abychom uložili mu pokání *tisícileté*, a než půst byl ukončen, byl také Dominik již s pokáním hotov!“

Opat Damiani byl velmi pyšen na svého Dominika a vypravuje dále s hrdostí, že Dominik jednou za den a probdělou noc docela dvanáct celých žaltářů odbyl a v třináctém až k třicátému prvnímu žalmu se propracoval. Jeho tělo prý

* Dle udané míry – 3000 ran za jeden rok – dal sobě Dominik tedy za těch šest dní 300000 ran!

vypadalo jako koření v hmoždíři lékárníkově. Pochvala, jaké se Dominikovi odevšad dostávalo, popuzovala ho k dalším ještě hrdinnostem. Koště již ani necítil, utekl se tedy k ostrému řemení, ale i tomu brzy přivykl. Na cestách měl biče své všude s sebou, a nemohl-li se někde svlíct, dostala chudák hlava celou porci, atd. atd. Ale proč chudák? Vždyť Šalomoun praví: – viz nahoře! – –

JAK SE TEDY ČASOPISY DĚLAJÍ

Předmluva

„Vím velmi dobře, že se při každé předmluvě zlobím, ale přece čtu každou,“ prál nebožtík Koubek, a já prám: vím o sobě velmi dobře, že nemohu předmluvy vůbec ani cítit, ale přece píšu sám předmluvu, neboť dělám rád *každému* vše natruc. Ostatně jsme prý my všichni trochu mnoho vzdoroviti, my čeští písaři času čili žurnalisté, – bůh to sud, teď nás bránit nechci! Chci jen povídat těm, kteréž věc zajímá, jakže tedy *dělají se* ty velké potištěné archy, jež se na příklad jmenují Národní listy, jak se připravují, píší, rozesílají atd.

Jak se *čtou*, ví vážený čtenář líp než my; naše samolibost a dlouhý seznam abonentů nám praví, že dobře. Alespoň tolik můžem směle říct, že nikdo prací naší nesmí o stůl mrštit s opovržením, darebákem by byl, komu by se hnusila poctivá práce mužů poctivých. A také se nadál nezhnusí. Jsme dobrovolníky ve službě národa. Věc celého národa je ale vždy věcí poctivou.

Je tomu právě plných dvanáct let, co se znovu zrodila politická ta žurnalistika česká. Absolutism předcházející ničil politické novinářstvo naprosto. Buď bylo naprosto nemožno zarazit politický časopis, nebyl by býval ani dovolen, buď neměl ani nikdo chutě vydávat časopis bez barvy a šťávy, být „hluchoněmým kleštěncem“, jenž vzkazy času a lidí jen donáší a dodává, sám nemaje ani slova ani myšlénky. Když nastala změna válkou italskou, postavily se časopisy české ihned na své místo. Zároveň se dostavilo čtenářstvo. Z počátku byli odběratelé nejen z vlastní duševní potřeby, také z vlastenecké obětovnosti. Abonovat jmenovalo se tenkrát „podporovat“. Slovo to, pravou a snahuplnou žurnalistiku poněkud ponižující, bohudík již vymřelo, nebo ho užívá již jen, kdož mimovolně sama sebe klame a pořád ještě

mní podporovat, kdežto by bez „svého“ časopisu vůbec ani víc žítí nedovedl. Dříve byl časopis *jen* hostem, teď je hostem milým, očekávaným poslem, ctěným vojínem vlastního zájmu.

Žurnalistika česká se vyvinula dvojím směrem. Předně dle stran, dle *rozdílných* zájmů v samém lůně národa. Dobře se tak stalo. „Je-li více řečníků, je mnohohlavé obecnstvo donuceno být kritikem,“ a každý časopis je nucen obstát před kritikou nebo zahynout. Kdyby byl jeden jediný, byla by samovláda, šířila by se víra slepá, a jedináček brzy by pokulhával za časem, až by dobelhal. Pak se vyvinula žurnalistika dle požadavků českých i dle širších světových. Proud časový nebyl mnoho snahám českým přízniv. Je to proud široký a prudký zároveň. Proti němu pracovat bylo by nebezpečno i nerozumno zároveň, již převoz k přátelštějšímu břehu, k lepším pro nás ve světě náhledům a poměrům vyžaduje zápasu pořádného. Zápas žádal také již značných svých obětí, často decimovaná žurnalistika může říci, že v její řadách nebylo zbabělců žádných. Hynuli nebo hynou, ale nezasténají. – Co do požadavků časových širších musili jsme se činit, abychom dostihli žurnalistiky mimočeské, velmi vyvinuté, ve mnohém již dokonalé. „Hotových“, jak se říká, a celých žurnalistů bylo nás na počátku až běda málo, snad asi dva neb tři, nyní je celá setnina. Možno již říci, že časopisy české jsou vůbec dobré. Mají plný ráz časový, duch času vtiskl jim význačnou pečeť svou. Z počátku jsme se učili od jiných, nyní jsme jako ti jiní, v leckterém ohledu lepší než leckteří jiní.

Na příklad mnohé dovednosti naučili jsme se od žurnalistiky německé, speciálně vídeňské. Jen ne duševní eskamotáži, ne umění tomu, které mžikem zaměňuje poctivý pojem za darebnou věc! Starost o blaho země a národa, cit pro čest žurnalistického našeho stavu máme i všude jinde než pouze v novoročním prospektu svého listu. Neřídili jsme se podle těch, jimž je všechno chimérou, jen bankovka ne. A přistupují mezi nás síly, ne že „k jinému se již nehodí“, nýbrž které by talentem i v každém jiném oboru vynikly.

O zuřivé naší nepřítelkyni národní, o té německé žurnalistice jisté, napsal Dräxler-Manfred, sám Němec:

*Nicht das rechte Wort verbehlend,
nenn' ich Diebin sie und Metze,
fremdes Eigen täglich stehlend,
frecher Stirn vor dem Gesetze;
schamlos jedem hingegeben,
der bezahlt den Sündenkuß,
oder dem, vor dem sie beben
und gehorsamst kriechen muß*

-----
*Für das Volk nennt ihr die Blätter?
Und euch selbst des Volks Vertreter?
Freche Lügner und Verräter!
Gegen Volk und gegen Land —
schreibt dies Motto an den Rand! —*

Necht nikdy nemá český pěvec podobné příčiny!
Dvanáct let tedy čítá již český čtenář denně své noviny. Snad ho zvlášť na počátku, když archy rozevíral a viděl ty stránky černé, ty sloupce oddělené jako temy vojska, těch 150 tisíc různých písmenek, když četl přísnou myšlenku, nadšené slovo a pichlavý žert, bouřnou zprávu ze zámoří i zajímavou ze své vesničky, změny ministerstev i tahy losů, úvodní článek i lákající inserát, snad ho dosti často napadla i zvědavost, jací asi jsou ti lidé, kteří to vše „dělají“, a jak to dělají. Jací jsme? Víc než že jsme *tuze* hodni, nesmíme snad říci, sic by to nejspíše vypadalo jako samochvála. Ale *jak* ty noviny tedy děláme, věrně vypíšu v jednoduchých a to se rozumí že krásných člancích. Bude to sice *popis* — nudit se ale při něm nebudem.

Málo poeticky, zato tím pravdivěji se vyjádříme, řeknem-li, že administrace je každého žurnalistického podniku – žaludkem. Do ní vchází všechna hmotná potrava, z ní rozhání se živná šťáva do všech oudů, i do hlavy, redakce. Proto také je umístěna vždy tak, aby potrava neměla k ní daleko; administrace je vždy nedaleko živých tepen městských, a kdyby redakce měla zasedat někde na půdě, administrace si zasedne pěkně v přízemí nebo prvním patře – kvůli pohodlí veleváženého předplácejícího, jakož i neméně váženého inserujícího obecenstva. O jejím poměru k redakci snad z dalšího dovtípí se čtenář sám dost, je to poměr manipulace ku konceptu, obyčejně velmi přátelský, kteréž přátelství ale nepřekáží nekonečné řadě šrůtek. Vítězství je každého dne při jiné straně. Avšak vstupme již do administrace té a vyberme si nějaký čas příhodný, nejlíp takhle dva tři dny „před kvartálem“. Vejděm!

Dvě jizby prostřední velikosti. V první tři obrovité psací stolky se „stelážemi“ a ještě jiné stoly a uzavřené skříně, pak stolek s mramorovou deskou na sbírání peněz, pletená pohovka a další maličkosti. V druhé dvakrát tolik skříní a železná kasa. Úředníků je tu pět neb šest (se sekvestorem o jednoho víc): administrátor, kasír, kněhvedoucí, mladší úředníci výpomocní. Mužové to sami praktičtí, každý z nich vtělený rejstřík místních a českých poměrů. Někdy je k víře až nepodobno, jakou důvěru má obecenstvo v administraci a čeho od ní žádá!

Je ráno, mezi osmou a devátou. Tváře všech jsou opravdovy, ví se, že bude den parný. Kasír zarachotil klíčem, odevřel kasu a dívá se zpytavě dovnitř. Jeho pravice bubnuje po čele. Administrátor sedí na svém vysokém sedadle a dívá se potutelně na kasíra.

„Nevylíhly se vám tam přes noc nějaké dvě stovky na kolky a poštovní známky?“

„Víc než čtyřicet tisíc platí jen náš list ročně daně za ty kolky a známky – není-li pak nebohý stát naší oposicí nesmírně trýzněn! A to všechno vydat napřed, před vykonaným odbytem!“

„Ta včerejší konfiskace nás štípla – ale když jsou ti tam nahoře samý oheň, hned hlavou skrz zeď! A já povídal, prosím, ‚máme pěkné inserty‘, povídám – to to! Papír ten tam, kolky ty tam – ještě nenapadlo žádnému vídeňskému liberálovi, aby interpeloval, nemají-li se takové kolky vracet. Vyhozeny peníze za expedici, za tisk, a teď přijde proces, soudní outraty, ztráta času a pak pokuta – odkudpak mám na pokutu sehnat? Desátý ústavácký fabrikant neplatí tolik ročně daně, co my ztrácíme při jediné konfiskaci!“

„Proto povídám,“ spouští kněhvedoucí starou svou písničku, „zvýšit předplatné! No ano – nemám pravdu? Venkovský abonent dostane číslo za $5\frac{2}{3}$ krejcaru – kolek 1 krejcar, známka 1 krejcar, papír bezmála 1 krejcar, tisk $\frac{3}{5}$ krejcaru, zbývá na ostatní četné výlohy $2\frac{1}{15}$ krejcaru.“

„Copak je to všechno platno!“ vzdychá administrátor a rovná si papíry. „Ta hezká holčička nějak nepřichází!“

„Která hezká holčička?“

„Nu ta, víte, co zde byla před týdnem. Chudák, pořád čekala, až tu bude prázdno. Nu vždyť víte, ten insert: ‚Dívka, v domácí práci obeznaná, dcera řádné měšťanské rodiny, vypuzená z domova nevlastní matkou, hledá službu k dětem nebo do kuchyně.‘ Řekla, že si sem přijde pro nabídky, a nemohla pak nebožáček pro slzy nalézt dvéře. Marie..... se jmenovala, – ale už nepřišla!“

Dvéře se odevřely. Vchází židovský obchodník, pyšně, vždyť „dává výdělek“.

„Přejete si abonovat?“ táže se kasír.

„Will inserieren!“ A již ho má administrátor v práci.

„Pěkný, ale pěkný inserátek chci, má být hned do očí, a bude po celý rok. Račte jen psát: Módní sklad – nevídané zásoby nejhledanějšího zboží – koupil jsem lacino, protože z nejprvnějších pramenů a za hotové – nešetřil jsem ohromného nákladu na zřízení svých místností – prosím, máte to

všechno? Jen pěkně stylisovat! Ano, a také připište: též přijme se hoch do učení – počkejte, počkejte! – a jsou tamtéž staré dveře na prodej! Po celý rok, dvakrát za týden, hocha a dveře pozděj vyhodíme – nějakou pěknou provisi – já jsem „taky od česky partaj“ – pěknou provisi – nu co tedy?“

Administrátor počítá. „Když po celý rok – zlatý dvacet krejcarů za jedno vytištění!“

„I to to!“ leká se obchodník. „Dolů s tím, dolů – udělejte menší – nemůžete nic škrtat? – udělejte jednou za osmdesát krejcarů!“

„Budu škrtat, proč ne!“

„Tedy za osmdesát krejcarů! – A víte co, dejte to prozatím jen jednou.“

Administrátor chce něco říci.

„A účet mně můžete poslat za čtrnáct dní, za ten jeden výtisk,“ – a již je ze dveří venku.

Již tu stojí hranatý muž u dveří. Přistoupí.

„Že prej hledají domovníka. Já bych to přijal.“

„My ne, ale někdo ho hledá. Stálo v novinách, že se má sem přinést písemní nabídnutí, písmenou X poznamenané. Máte je?“

„I to není zapotřebí, to si můžou napsat sám jak chtějí!“

„Dejte si to napsat kde chcete, já nemám času!“

Malý mužík, venkovan. Odkládá opatrně hůl a klobouk. Prosí o trochu vody a pak – začne vypravovat svůj životopis. Nešťastně se oženil, je pravým mučedníkem –

„Nemám času, můj milý, podívejte se, už tu zase čekají dva jiní páni! Co chcete tedy?“

„Mám domek na prodej.“

Dveře se již ani nezavírají, členové administrace jsou v kole. Administrátor vyjednává se stranami hledajícími mírné ceny pro příští cyklus svých insertů. Pokladník – div že mu viržinka nevyhasne! Kvituje obdržené a osobně přinešené předplatné, potvrzuje listonošům recepisy, vykuchává listy.

„Jde nějaká komise soudní!“ vzkřikne někdo náhle ve dveřích.

„Do redakce? – Sem?“

„Já nevím!“

„Copak by tady dělala – teď – když máme plné ruce –“

Ale již věru jsou zde. Co platno – abonenti, inserenti musí počkat – „přijďte až později, pánové!“

Za minutu je komise v plné práci. Sotva chvílku hledali, zarazí se jeden z pánů komisarů. Drží v ruce papír, divné runy tančí před jeho ztrnulým zrakem. – „Vyhoďte městskou radu. Překáží!“ – „Ten spolek, co není ještě povolen, musí vynikat – raději pryč se smíchovským okresním úřadem.“ „Prahu vždy napřed, potom Vídeň, zbude-li pro ni místa, na ní nezáleží, u nás lidé inserují pro lid v Čechách.“ – „Co to? Kým to podáno?“ „Zapovídám si „provincii“, mluví-li pitomý takový Vídeňák o nás. To by ještě scházelo, abychom se sami považovali za jeho provincii.“ –

Konečně pán pochopil, že drží hotový už obrazec insertů pro sazeče, „městská rada“ že je insert městské rady, „Praha“ že znamená pražské inserty atd. Ale přec je mu již horko, bere každý kousek papíru do ruky, jako by pod ním mohla být ukryta petarda.

Každý kout, každé šuple prohledáno co nejouzkostlivěji – želaného rukopisu nenalezli – „patrně ukryt neb zničen ve zlém úmyslu“. – Administrátor bude od někoho nějakým insertem uraženého žalován. Uveřejnil návštěví: „Dvě malé opičky jsou na prodej. K doptání u Františka Findicha, kováře na Betlémském náměstí č. 573.“

Nějaký přítel páně Findichův zavadil si o dvě páně Findichovy veselé chvíle – nebohý administrátor!

Komise odešla, rej jde dál. Administrátor sestavuje čtvrtletní účty stálým inserentům, kasír vybírá předplatné, kněhvedoucí „lateruje“ s nebeským klidem velké stránky svých kněh, v druhém pokoji sestavují seznam abonentů pro nastávající čtvrtletí.

Ted vstoupil zase „muž z lidu“. Začíná po německu, hlásí se o to domovnictví. „Domovník tam musí být Čech.“ „O prosím, vždyť já jsem Čech, můj –“ „Proč tedy začínáte po německu?“ Kandidát se škrabe. „Prosím, když chce člověk s pány –“ „Aha, chtěl jste na to zchytra – místo už je zadáno.“

„Už zase nemáme nahoře v redakci žádný papír,“ zlobí se jakýs mladý pán, patrně člen redakce. Seběhl do administrace jen tak bez klobouku.

„Paní – – dejte nahoru as dvacet kněh papíru a rozložte jej po stolech. Dolejte také inkoustu! Držátka na pera beztoho že tam už zas žádná nejsou, podívejte se po nich, to pánbůh ví, kam se ta držátka vždycky podějou!“

„Kdopak má se po nich koukat, aby se nezakutálely! Ano – nezapomněl jste abonovat na pešťské a francouzské? Pester Journal už nechcem, ale Ungarischer Lloyd ať neschází ani jediný den! – A ano, pane kasíre, kdypak bude kasa při zdraví?“

„V pondělí, prosím, dřív ne!“

Dva venkované, patrně zámožnější sedláci, vstoupili a přikročili. Potutelně se usmívají; obličejem administrátorovým přelítl satirický obláček.

Před čtrnácti dni, o trhu na obilí, byl přišel jeden z nich. Začal si stěžovat, že se sousedem B. není to už k vydržení, že je to rýpal k nepopsání a že dělá samé různice v obci, jako na příklad v té školské otázce. „Tak jen ho hodně rýpněte, já to tak nedovedu složit!“

Před týdnem, o trhu, přišel druhý. Prosí, aby se mu udělala odpověď na „článek“ souseda A. Co už ten člověk nadělal se různic v obci! Ale s každým už se sepral! „Tak jen ho hodně škortněte, já to tak neumím sepsat.“

Dnes, o trhu, jsou tu oba, a usmívají se.

„Tedy –?“

„Maličké oznámeníčko, prosíme. Najali jsme spolu hájemství – uděláme příští týden ve středu –“

„Ne, ve čtvrtek!“

„Nu, když chceš, tedy ve čtvrtek, hon na zajíce. Všichni

přátelé jsou pozváni. O dobré pivečko bude postaráno.“

Elegantní pán se sluhou a sluha s velkou koženou tobolkou na řemenu, jako sluhové bankovních závodů.

„Když jste tak často konfiskováni – my bychom častěji inserovali! Víte co, dejte nám úplnou garancii, že otisknete vždy insert zkonfiskovaný ještě jednou!“

Administrátor si vzdychnul.

„A pak, mnoho-li percent nám slevíte?“

„Nejlíp žádná, pane, alespoň vám nemusíme pak insert vycenit vůbec výš!“

„Pravda! Ale řekněte mně, jak se může časopis... opovážit otiskovat naše inserty, aniž bychom my to objednali, a pak zaslat účet?“

„Špekulace.“

„Špinavost! Jaká tu pomoc?“

„Neplatit a basta! Dejte si na svůj insert poznámku: Za otisky tohoto insertu, nebyly-li námi výslovně objednány, neplatíme!“

Cinknutí neviditelného zvonku zazní jizbou. „Telegrafují z redakce – kdo má čas? No – já tam půjdu sám, beztoho se to asi týká mne, budou zas chtít, abych jim s inserty nepřišel až na třetí stranu. Je to kříž!“

Za chvílku přichází zpět a mne si ruce. „Ofouk jsem je o celý sloupec –“

Vstoupil „vydavatel“. Protože jde právě z redakce a kolem, zastavil se zde trochu. Usmívá se, oblíká si rukavičky a podotýká jen tak mimochodem, že bude zítra potřebovat osmnáct set pro honoráře externistů a čtyry sta za „drobné zprávy“ tak zvaných „ochotníků“, kteří si každou řádku s velkou ochotou dávají draze zaplácet. Kasírova pravice maltretuje zase čelo.

Divné trkání do dveří. Někdo nemůže pro „jakousi rozčilenost“ dobře dveře odevřít, konečně vrazí do pokoje. Nemá toho „nétyk“, povídá, ale je mu chvíle dlouhá, a potom že už neví – čeho se chytit, stal by se tedy tím hausmistrem, „kdyby milostpánové –“

„Zdá se být spolehlivý muž,“ míní vydavatel zase s úsměvem a odchází.

Náhle je v administraci jako ve mlejnici. Sešlo se nějakých dvacet lidí.

Nejprv se protlačil žid, obchodník.

„Malý, zcela malý insertek – nur ganz klein und billig!“

Insertek se mu vypočte, on kvapně zaplatí a již – ne, něco mu napadá! „Jen jedno slovíčko ještě připsat, prosím!“

„Ale vždyť už je vypočteno a zapraveno!“

„Nur ein einziges Wort, bitt' ich!“

„Tedy?“

„Auch ist bei mir ausgezeichnete St. Marxer Presshefe, täglich frische Sendung, zu haben, und wird auf selbe Bestellung zu direkter Zusendung ins Haus übernommen. – Presshefe bitte recht groß und zwei Hände dazu. Auch würde ich bitten – eine schöne auffallende Einfassung!“

Skromnost jeho nedovoluje mu, aby jen ještě hlesnul.

Již asi šestkrát byl návalem až k samému administrátorovi dostrčen muž jakýs, vždy ale zas odstupuje skromně, a několikrát tázán, čeho si přeje, odpovídá vždy, že má „dost času“. Teď stojí opodál a hladí si tvář, snad předčasně tak zvráštělou. Je „vysoko“ v čtyřicítce. Pak se zas celý prohlíží a ouzkostlivě oprašuje pírko se svrchníku trochu starobylého stříhu.

Konečně je v písárně na okamžik volno. „Vysoký“ čtyřicátník přistoupí. Přeje sobě několika řádek do novin. Ty znějí: „Muž v nejlepším věku, zachovalý, mající ročně určitý důchod, hledá za příčinou nedostatku času k vyhledávání si známostí touto cestou družku života, která by vládla nejméně 10 000 zl. Žádá se dobrota srdce atd.“

Tak se to mele po celý den. Již se domílá sedmá večerní. V zadní jizbě je plyn již zatažen, v přední počítá kasír sběhlé peníze a administrátor vyznačuje obrubu k některým insertům, které se budou zítra ráno sázet pro pozítřek.

„No dnes snad už nepřijde nikdo,“ míní kasír a začíná klapat šuplaty. Vtom ale zašustí venku ženské hedvábné šaty a klepe se na dveře.

„Dále!“

A vejde jakás panička, švitořivá, usměvavá. „Račte od-

pustit – ale to jsem ráda, že je ještě odevřeno! Zdržela jsem se trochu na návštěvě a teď jsem běžela – celá se potím! Tak tedy prosím, mám tady malý inserátek – můj muž mně řekl, že má mít obrubu a být dojistá zítra vytištěn. Sic bych se nebyla tak uhnala – prosím!“

Administrátor vzal insert a zakabonil se. Vypočetl a panička odšustěla.

„Poslechněte si ten insert,“ praví teď administrátor ku kasírovi. A čte: „Zalíbilo se bohu povolati k sobě milovanou dceru naši Marii... Skonala *vadou srdeční*. – Teď tedy už víme, proč ta hezká holčička si nepřichází!“

Měl co dělat, aby mu slzy nevyhrkly.

Ale kasír ho neposlouchá. Myšlenky jeho nepatří nyníšku, před jeho duševním zrakem stojí již zítřek, mrzutý, hrozivý. Zítra bude „prvního“, a sice kvartálního prvního! Bylo sice nyní několik „požehnaných dnů“, ale – zítra se přivalí oučet za papír, velký jak balvan, zítra se musí tedy vyplatit dvěme- cítma set externím spolupracovníkům, článkářům, notic- kářům, telegrafistům atp., zítra se zaplatí na poště několik set za cizí noviny ze všech konců světa, zítra se mají také řádné gáže vy-, nikoli, jen dopláceti, ale obnášejí přes půl druhého tisíce, zítra se musí zaplatit několik set za plyn, několik za kancelářské potřeby, tisíc a několik činže, zítra také propadnou dvě pokuty, za článek „*Vždyť jsme pravá jehňata*“ – 500 zlatých, a za lokálku „*V čís. – ve Vídni už zase koudel hoří*“ – 120 zlatých, zítra –

Ještě dobře, že není zítra také sobota! Přišla by tiskárna se svým neuprositelným oučtem za sedm dní, ač byl list v úterý, ve čtvrtek a hned zas v pátek zkonfiskován!

Ale do pátého musí být také zapraven insertní kolek, ať byl vybrán neb ne, ať musí administrace naň čekat rok nebo ještě dýl!

Sic –

Expedice

Zrovna odbila druhá s půlnoci. Zarachotil klíč, vrzly dveře, škrtla sirka a zahučel sloup zapáleného plynu. Stojí tu nevysoký muž obličejem trochu neprospalého, mrazem zčervenalého – pan expeditor. A nalozáme se s ním tedy ve výpravně či expedici své.

Široký velký stůl, pokrytý hromadami do pruhů rozstříhaného papíru polepeného adresami, pak as tři pomocné stoly vedlejší, v koutě ruční lis na tištění litografovaných adres – a skoro jsme už s „nábytkem“ hotovi. Expeditor sobě málo jen těch věcí všimne, on ví, že jsou hromady adres již od včerejška ve vzorném pořádku dle „pošt“ a „rut“. Pohodlně se převleče, vyjde zas ven a krok jeho tichý brzy oněmí někde v těch tmavých chodbách. Vyšel si na zvědy, jak daleko jsou v tiskárně připraveni, „neplavou-li“, nezmešká-li se některá z nejprvnějších pošt.

Ve výpravně je zas ticho, jen plyn si vede svou hučivou. Vtom je slyšet rychlé ženské kroky, dveře se rozlínou a do jizby vrazí děvče. Je patrně zděšeno, třesoucí ruka drží hořící svítilnu, oko se rychle rozhlídne. Děvče si zhluboka oddychlo, sfouklo světlo své malé svítilny a odložilo velký svůj šátek. Za okamžik je tu děvče druhé, třetí, čtvrté.

„Ještě se celá třesu,“ začíná první, „propánaboha, to jsem měla strach! Tak vám se za mnou hnala patrola – a já vám do běhu, až do vrat – ani nevím, jak jsem se sem dostala! Jaktěživa na to nezapomenu!“

„I vždyť se mně musí taky každý den něco stát! Tak vám takový velký černý pes, jaktěživa jsem takového neviděla, on vám byl jako – no! A pořád mně trkal hlavou do lucerny – já už nevěděla strachy – to jsem vystála!“

„Ne – a já se ještě teď směju,“ chechtá se třetí. „Pořád vám šel vedle mne a zas za mnou nějaký pán a hučel do mne. Elegantní ňáký chlapík! A mladý, všechno nějak na něm hrálo, ale nemohla jsem se mu podívat do tváře. Jak jsem na něho namířila lucernu, hned se vždycky odvrátil. Nahlas jsem se smála!“

Čtvrté se nepříhodilo nic, ale když všechny vypravují, musí ona přec také. A začne velmi živě o tom, co by se jí jednou, už je tomu asi rok, bylo mohlo stát, kdyby vtom ji nebyl dohonil Fricek od strojů, ten hezký. Šli pak spolu a nestalo se nic.

Expeditor se právě vrací. Na jeho tváři sídlí uspokojenost. Dole u tiskařských lisů rozkvetl již život; netiskne se sice ještě, ale „formy“ jsou už zaklinovány. Půjde to!

Ve dveřích výpravny ozývá se stále monotónní: „Dej pámbů dobrýtro!“ Dostavuje se totiž poznenáhla celý personál. Expeditor se rozhlíží. „No to se rozumí,..... má už to ve zvyku být poslední! Nemá prý budíčka a je draho, ale administrátor mu nevěří a nedá foršus!“

Vtom zazněl zvonec. Znamení, že parní stroj začal dole dýchat.

„Číslo první, dolů!“ velí expeditor. Dívka „číslo první“ se odloupne od kamen a hbitě běží ven, pro hotové již výtisky. Ostatní staví se k velkému stolu na svá místa. A již poslice se vrátila. „Pět set!“ volá. „Pět set,“ opakuje po ní kontrolující starší žena. „Pět set,“ zas expeditor, a zaznamenává číslo to na papír podobný jídelnímu lístku. Exempláry zašumí v ruku pracovníků. „Tři sta příloh!“ volá „číslo druhé“. – „Tři sta.“ – „Tři sta.“ Nastalo všeobecné mlčení, přikázané spěchem a nutným pořádkem. Jen šustot a šum velkých archů a nové vždy vyvolávání čísel ruší ticho.

Jedno děvče je ozbrojeno velkým ostrým nožem. Půlarchové přílohy, vytištěné párem na celém archu, hbitě rozřízne ve dvě, druhé děvče metá je kus po kuse do hlavního listu, jež třetí, jen co kmitlo, tak vejpůl složí, že příloha zůstane uvnitř celého archu, čtvrtá složí každý kus zas na čtvrtky a teď se chopí pomocnice pátá a láme ty čtvrtky s úžasnou rychlostí tak, aby se číslo hodilo do připravené pásky. Další tři osoby, mající před sebou upravené pásky s adresami, vinou je kolem složeného časopisu a připevňují k němu nastříhanými známkami poštovními. Znamky se navlhčují na jazyku – „klich je tuze dobrý pro prsa,“ říkají. Noviny páskou již opatřené kladou se před expeditora. Ten

sebere vždy celé skupení „dle pošty“ a dá mu širokou pásku společnou.

„Juch, Josefe, na poštu, první ruta!“

Josef chytne několik plachet. První rozestře na zemi, sebere se stolu plnou náruč –

„Dobré jitro!“ zazní cizí hlas ve dveřích. Usměvavá tvář pana komisaře vznáší se nad stolem, odevřená dvéře zastoupilo uniformované oko zákona. Expeditorovi se svezou brejle až na špičku nosu. Komisař předkládá konfiskační rozkaz. „Vždyť já už to znám!“ vzdychne expeditor, „honem, ať se zastaví tisk, škoda papíru!“

„Není třeba, už je tam stráž!“

„Tedy dvě lokálky – vzbudte pana faktora, Josefe, že nechám prosit – vyndáme to a předložíme ještě jednou nevyplněné. Alespoň pro Prahu a polední rutu!“

Pracovnice z počátku založily ruce, jako by se divily. Ale brzy je divení omrzelo, odstoupily od stolu a zcela klidně si ohřívají snídání. Mají po práci.

Je ticho. Komisař počítá čísla, kvůli protokolu. Strážník stojí u dveří jako zkamenělý. Ospalý zrak jeho utkvěl na hromadě novin, ani klapky nemrknou, ze strachu, že by některý výtisk mohl dostat nožičky.

U strojů

Černé je to umění kněhtiskařské a příšerné. Kdyby bylo tak bývalo za Jana z Hor Kuten, *nebyl* by zajisté nebožák v dotisku ku své první bibli mohl dobrým otcům města Mohuče se poděkovat za jich „pečlivé pohostinství“. U něho ještě viděli vše, jak to robil vlastníma rukama, neměli příčiny upálit ho pro kouzla. Ba ještě do nedávna vypadalo vše „v tiskárně dole“ domáctěji. Byly sice již místo dávných lisů ručních zavedeny rychlolisy, ale ty byly pohybovány přece jen rukou lidskou; svalnatí mužové točili koly, za několik bídných krejcarů, do umdlení, takže nemohli v třesoucích se rukou ani pak hrníček udržet, když jim žena polívky

přinesla. Tenkrát jsme se my žurnalisté ještě střídali v nočních revisích a rádi jsme po půlnoci sešli dolů k strojům: popohánět tisk, dívat se na první výtisky a – do lesklých očí přísluhujících děvčátek. Teď je tu nevolno, vše jako v továrně –

*pára na to tlačí,
ono se to točí,*

jak zpívají tiskařští posluhové. Posud se jim říká „točičové“, ze sladkého zvyku.

Je málo po půlnoci. V dlouhém sále stojí stroj za strojem, jako příšery. Nad dvěma z nich hoří plynové plameny a vidíme za oběma po dvou sedících, dřímajících dívkách. Krajním velkým oknem šlehá sem ohnivá záře od parního kotle a ve výši šumí svou stále stejnou obrovský řemen, hlavní „transmise“. Padákem ve stropě spouštějí vysázené formy a posluhové kladou je na pevné přístolí, kdež je stroj-mistr obratnou rukou dřevěnými a kovovými klíny zapevní do rámců. Svršek černých forem leskne se jako kůže černého hada. Také pánbůh ví, co všechno povídají ty drobné, moudré hlavičky těch kovových písmenek čili „slovíček“, jak se tu říká! Spočítali byste písmenky těch několika forem? Je jich daleko přes 140 000, nepočítaje ani teček, čárek a velikých jiných znamínek! Každý ten jednotlivý drobeček musil být zvláště do rukou vzat a do náležitého pořádku položen – co se tam nahoře v sazárně ty hlavy nakývaly a je těch hlav tam mnoho, prosím, mnoho! Co se rukou navztahovalo k nesčíslným přihrádkám sazečských kas a co se prstů rozbolelo! Teprv zvečera začli pracovat, neměli dřív, co by sázeli. Do půlnoci musí být vysázeno, zkorigováno, sestaveno – však se na tu melu také podíváme –, do čtyř, do pěti hodin zrána musí být list již na poště, velký, velkánský list – je to všude spěchu, kvapu, půl minuty se nezmaří! Bez odporu velký úkol, uvěří tomu každý, vyjma snad toho puntičkáře, který druhého dne zběhá půl města, aby každému pověděl a ukázal, že „mají v úvodním článku dvě chyby“.

Posluhové kladou zaklínované formy na pošinovadlo lisové. „Ku práci!“ volá strojmistr. Spící panny sebou trhnou. Z každého rozespalého párku vystoupí jedna na postranní stupátko u stroje, když si byla dříve prkennou zástěnkou kolečka a válečky zahradila, aby jí některý nechytíl za rukáv, – sic jde ruka s sebou. Druhé děvče zasedne za strojem uprostřed krátké lavice, pod „nakladací“ prkno a dívá se upřeně na dva válce před sebou, které se dosud ovšem nepohybují. „Zavěsit!“ volá opět velitel a točičové přehodí řemeny, posud toliko na hřídel navlečené, přes kola u strojů, a už to běží, hučí, praská, kvačí –

„pára na to tlačí“ – !

Na nakladacím prkně každého stroje nakupena jest hromada navlhčených archův papíru, známkou vládní ekonomie opatřených čili okolkovaných. Dívka na stupátku sejme nejhořejší, položí jej přes oblouk tak, že zvedající se mosazné pazourky arch po jednom kraji zachytí, a – již arch zmizel jako bílý duch. V tomtéž okamžiku, na jedné straně již potišťen, dostal se pomocí zmíněných dvou válců již do rukou děvčete druhého. A sotva jej tato jaks taks položila rovně před sebe, vyplazil se zas již arch druhý. Třetí – čtvrtý – pět tisíc je tu, než se naděješ, a již se ta pět tisícovka sebere, dá na nakladací prkno stroje vedlejšího, a již zas mizí a zas se objevuje arch po archu, potišťen také již na druhé straně. List je hotov a odnášejí jej do expedice, kde mu známým nám již způsobem lámou žebra, že to šelestí, praští a šumí jako za velké vichřice v lese. Bolest je odbyta, porod přestálý – co se narodilo?

Matka doba, otec den, jich synek časopis, pošlý ze dne pro den. Ale neměl by se přec hned již navečer „jeho“ dne rozdírat a ničit, měli byste jej uschovat alespoň po nějaký čas. Vždyť je to měřítko času vámi prožitého, je to jedno udeření tepny vlastního vašeho života, vaší doby, vašich zájmů. Je to mílník našeho národa, udávající mu den co den, kde národ stojí. Je zprostředkovatelem mezi domácím krbem

a světem cizím – je vašimi ústy, smělymi, mužnými, řekne to, co byste ústně snad nikdy říci nemohli.

Mrtvý papír, mrtvá čern, mrtvé písmeny – přec všude kupí a hrčí život jako půdou pralesu. Dnes sice snad neobsahuje mnoho, zítra ale bude třeba obsahu důležitějšího a závažnějšího než mnohá, velmi mnohá kniha celá!

V sazárně

na příklad v pondělí dopoledne

Je osm hodin. V sazárně pusto. Slunce sem svítí, ale je to nějaké slunce uhlířské, nic se v jeho záři zde neleskne. Ve spáleném mozku musí to as vypadat zrovna tak černě a čmoudle jako zde! Stěny jsou očazeny, podlaha pokryta coulovou špínou, stoly sazečské jsou samá čern, šikmo na stolech postavené kasy se svými sterými oddílky na písmo zrovna čpějí tiskařskou tou černí.

Metteur en pages – v sazečském přísloví prostě a krásně „meta“ – přechází sem tam. Jeden sazeč již také přítomen a svlíká se z kabátu, aby se „do té politiky“ dal jen tak v rukávech. Podobného pohodlí nesmí sobě metér dopřát, musí často ven a nahoru do redakce.

Ve dvou minutách podíval se tento třikráte na hodinky a bručí: „Teprv jeden – jako obyčejně! Nu, ranní ptáče dále skáče, on to ‚vytrhne‘. Podívám se nahoru do redakce!“

V redakci nikdo. Na „stolku“, pro svou mlčenlivost z tak mnohých procesů chvalně známém, leží něco „obchodu“. Metér jej sebere, sejde zas do sazárny a pustí se do pečlivé přehlídky zbylé sazby. „Jeden – dva – tři sloupce!“ metér se usmívá, přemýšlí, cože bylo včera v neděli, nějaká schůze? něco důležitého? snad požár? Pak vyndává ze šuplete zbylé, nevysázené rukopisy. Klade je podle hlaviček (titulů) vpravo vlevo a pořád si přitom povídá jako ptáček na větvičce: „To tam musí – to ne – má čas až zítra – také! – Dohromady tedy čtyry sloupce, pak vídeňská bursa, pak čtyry inserty – no ujde to!“ Přitom se podívá na starou sazbu zrovna zamilovaně.

A opět do redakce. „Dobré jitro přeju!“ – „Děkuju,“ odpovídá „první“ člen v redakci, „potřebujete mnoho?“ – „Ne mnoho,“ praví metér s přízvukem vnitřní spokojenosti a oko jeho s očekáváním připíná se k ústům žurnalistovým, nezeptá-li se tento: „A co tam máte? – Co není důležité, vyhodíme!“ Žurnalista se neptá, metér opatrně mlčí, neboť má pro pondělní odpolední list všechna stará sazba „náramnou důležitost!“ A když slyší: „Dostanete za chvíli – mnoho toho nebude!“ odchází sice s prázdnou, ale velice spokojen.

Zatím v sazárně jeden přibyl, může se začít. Nejdřív se rozdělí věci krátké, aby při možném návalu byly síly k dispozici. Konečně, kolem půl deváté, zní to ve dveřích každou chvíli: „Dobré jitro!“ – „Nazdar!“ a již jsou tu všichni – až na jednoho.

Metér : „Zde kus přehledu – začátek přijde.“

K. : „To není právě příjemný začátek; mohl jsem také přijít o chvíli později! Bože, je ten přehled dnes zas mazán!“

P. : „Však mám také něco podobného, nějaký zoraný* cukrovar.“

Metér : „Zde hovorna!“

T. : „Má někdo hovornu?“** (Nikdo se neozývá.) „Sláva – špek*** dvě řádky! To si mohu vzít šňupec!“

P. : „Kdybychom byli raděj už hotovi! Máme něco přesazeno – ten můj dopis, který jsem sázel minulý čtvrtek, je náramně důležitý!“

Š. : „Nepřijde tam mé zasláno ještě jednou? – Dnes by byla tuze krásná příležitost!“

P. : „Hotov!“

Metér : „Hned dojdu nahoru pro něco čerstvého.“

P. : „Tak tak! Já takovou chuť do práce a teď si mám sednout!“

Metér (vrátiv se): „Zde celá halda!“

* Stylisticky silně opravovaný.

** Totiž má-li někdo slovo, *titulek* „Hovorna“ vysázený.

*** „Špek“, opakující se titulky, rubriky, divadelní oznamy, které se nemusí znovu sázet, za něž se ale přece sazba platí.

P. : „A už jsi zde? To také stálo za to, že jsem si sedl!“

Metér : „Začátek Prahy!“

P. : „Hezky psáno, ale hustě, náramně hustě; nebudu s tím hotov, to vydává! Kdepak je pan Josef? (Sluha z tiskárny.) Už by zde mohl být!“

Švýcarky na stěně odbíjejí devátou. Vtom – „klika cvakla, dvěře letí“, poslední, sazeč K., je zde. Mrzutě se rozhlíží. „Devět? K smíchu, jakpak by mohlo být devět! Je to dnes nějaká tma! – Ale teď to půjde, rukopis! – Byl zde už pan Josef? – A ty máš teprv deset řádků? Co jsi dělal od osmi hodin? – Metlo! Budem brzy hotovi?“

Metér : „Ještě jsi nezačal.“

K. : „Pivoňko (insertista), nějaké inseráty! Pomoz nám tlačit odzadu!“

Piv. : „Bude toho málo, asi čtyřicet řádků.“

Metér (jde k Pivoňkovi a tiše s ním se smlouvá): „Aspoň sloupec, ten můžeš dát.“

Piv. : „Já ještě nevím, mnoho-li budu mít; nemám obrazec. Zde sázím nějaký konkurs, samý střevíc a palec – není tu ještě pan Josef? Mám chuť nějakou zvláštní – na něco pikantního – Sommře, přines mně sedm kom z fraktury!“ –

„Nazdar, pánové!“

„Nazdar, pane Šrámku!“ (Sluha z Umělecké besedy.)

Šr. : „To máme zas bláta – tady nesu – povídám, jako z jara – správní výbor, ten nemusí – kam jsem to dal – tak páni sněmovníci šli už domů – tohle literární na dnešek – inu říkám, teď jsou páni, ano – prosím, nezapomeňte – však na ně taky dojde – to je vody! – sbohem – musím si dojít nahoru pro noviny – mám do toho boty!“

M. : „Metlo, ještě nemáme dost? Já s tím Versaillesm poplavu.“*

Metér : „To není všecko; zde leží k němu ještě dva listy. Musí tam. Roztrhá se na několik kusů. – Divadelní cedulka!“

W. : „Zde! Sláva! Špek!“

Metér : „Není rozmetena?“

* Opozdím se.

W.: „Jakpak bych ji rozmet; vždyť jsem četl kritiku o kuse, a ta byla přízniva!“

K.: „Metlo, počítej, snad už máme dost; to je nějaké sazby!“

Metér: „Ještě jsi pořád ani nezačal!“

Korektoři se hlásí, že „mohou počít číst“. (Veliká veselost.)

Metér: „Pánové, obtahovat!“ (Ještě větší veselost.)

K.: „Pane O., obtáhněte* můj sloupec!“

O.: „Kde je? Dělejte si ze mne blázna!“

K.: „Zde je!“ (Ukazuje na dvacet vysázených řádek.)

O.: „A to mám obtahovat? To stojí za to, dvacet řádek!“

K.: „Jen to obtáhněte; obtáhněte to dvakrát, ať má korektor co číst. Možná, že něco přibude, než to přečte; nápadně málo ten rukopis vydal! Ah – pan Josef je zde a taliánky** také. To tam především musí!“

O.: „Petitový korektor nemá co číst!“

K.: „Ať pomůže borgisovému***, který čte můj sloupec.“

Pivoňka zlomil**** zatím inseráty, celý sloupec jim „přitlačil odzadu“!

K.: „Ale metlo, teď už máme jistě dost; spočítej to přec!“

T.: „Ta má cholera by mohla zůstat ležet, není to beztoho nic důležitého.“

K.: „Spíše má říšská rada; teprv začínám a nemám do ní chuti.“

B.: „Já plavu s Peští; ti toho tam nacancají, a zrovna v pondělí!“

W.: „Zaplať pánbůh, že jsem s tím přehledem hotov.“

Metér: „Zde je ještě něco, co musí, – z Nového Sadu.“

W.: „Jako bys to věděl, že mám stát hlavičku, dátum k tomu a řádek skoro hotov – malej špíček – tak to má jít!“

Bije jedenáctá. „Hotov!“ – „Hotov!“ – „Hotov!“ –

* Učiňte na zvlhčený papír ze sazby otisk pomocí prostého, přitloukajícího kartáče.

** Uzenky.

*** Petit – bourgeois – garmond – tři druhy rozličně velkého písma.

**** Uspořádal do sloupce.

„Hotov!“ – „Obtahovat!“ – „Obtahovat!“ – „Sláva!“ – „Výborně!“ – „Dnes jsme chlapíci! Bylo to ale také dření!“

Metér: „Pánové, vyberte si písmo od neděle, kteří jste ho ještě nevybrali!“ (Tři neb čtyři vybírají.)

B.: „Moje neštěstí, kde je moje neštěstí? Je ho hodně – as třicet řádků!“

T.: „Já měl také neštěstí – na dráze Františka Josefa, a to bylo větší – čtyřicet řádků.“

K.: „Kdo mi rozrýpal Francii – ať ji zas spraví! A zde stojí nějaká Poznaň o samotě – komu patří, ať si ji vezme!“ (Něco se sype.) Ťu, ťu, ťu, ťu! „Co to?“

P.: „Zatrolenej Řím! Přistavuju ho k Cařihradu a vtom se mi rozsypal, nu, už je v pekle! – špek!“

T.: „Kdo mi vzal banku? Je to ovšem jen deset řádek, o ty není; ale abych ji pak nenašel na hromadě.“

Metér: „Ještě je tu nějaký podvod; čím je to podvod?“

B. jde pro něj a staví tam banku.

T.: „Proč nedáte líp pozor, banku vezmete a podvod mně necháte!“

B.: „Eh, to je jedno, to je stejně velké: to je deset a to také deset řádků – já na něj dobře neviděl.“

Metér: „Pánové, kdo si chce houknout?“

K.: „Jsi hotov? Já!“

Za chvíli zazní u rumpálu: „*Forma!*“ tak silně, že je to jistě i přes ulici slyšet.

T.: „To rád slyším.“

Metér: „Já také.“ Dívá se opět na hodiny: „Ještě není dvanáct!“ – a vděčně vzpomíná – staré sazby.

„To by bylo, ale večer – –“

Na příklad zas v pondělí odpoledne

I

Metér prohlíží zbylé rukopisy – zbylo jich dost. Smuten hledí na místo, kde ráno usmívala se naň zbylá sazba. Již jí

není! Kdyby tak již byl napsán článek a feuilleton, bože, to by byla dobrota! Je ale již čtvrtá odpolední, metér jde do redakce, sebere připravené rukopisy z vykázaného místa, a přišed zas do sazárny, prohlíží je bedlivě. „Skutečně – feuilleton! A ostatního na fůry: obchod – zase obchod – samý obchod, některé lokálky od rána –“

W.: „Nezapomeň, kdyby přišlo neštěstí na dráze – mám stát hlavičku. Začnu sázet mrtvé, ne? Beztoho jsou už staří a dnes snad přijdou čerství, bude mně to rychle naskakovat, mám neštovice a rozmíšení krve stát. Jakpak jsme dnes?“

Metér: „Nevím ještě sám; nahoře není nikdo, musím dát sázet mnoho obchodu, který se třeba potom bude muset vyhodit.“

B. (rozsvěcuje sobě plyn): „Včera jsi měl lutrii co poslední obchod.“

Metér: „Vím, měla přijít co poslední lokálka. Vždyť je ale lutrie už poslední obchod!“

K.: „Dosazuju!“

Metér: „Zde je přehled.“

K.: „Ten je dnes nějak hezký, nebo se mi jen tak zdá?“

W.: „Petit hotov!“

Metér: „To jsem dobře udělal, že jsem si nechal několik lokálek od rána. A nezastarají: ‚nález starých mincí‘ – to nezastará; ‚vývoz plzeňského piva‘ – čím starší, tím lepší; ‚germanisace‘ – přijde třeba ještě něco k tomu – hlavní je dobrota, že máme již feuilleton!“

K.: „Ten od $\times$ je vždy hned odpoledne, ale ten od Δ vždycky teprv v sedm hodin a tím nám to často zplichtí, že potom nevíme co dřív, obzvlášť když je dlouhý.“

P.: „To je zatrolené, asi hodinu už tady spekuluju a nemohu z místa!“

Metér: „Kde to?“

P.: „Zde v přehledu.“

Všichni se shrnou, nebo že by sazeč něco nepřečetl, patří skoro naprosto k nemožnostem. Strkají hlavy dohromady, čtou, hádají, nic platno.

P.: „Smysl zůstane i bez slova – vynechme je!“

Metér : „Ne, půjdu se poptat do redakce!“

Jde. „Prosím, nemůžem zde přečíst slovo!“ Nejbližší žurnalista vezme rukopis, čte, špekuluje – zavolá ostatní, čtou, špekulují – „Ach, zde jde pan V. sám – račte nám přeříct, jak se tohle slovo čte!“ – „Dovolte,“ a pan V. pošoupne brejle. „To je – tuhleto je – copak je to, propánaboha? To by se povedlo, abych vlastní rukopis – no víte co – smysl to má – vyhodte – ne, nevyhodte, vždyť je to *sultán*.“ – „Sultán – pardon pro sultána!“ zní to vesele kolem, a „sultán – sultán!“ provolává metér zase dole v sazárně.

P. : „Bodejž ho sultána – půl hodiny kvůli němu ztratím, a zrovna v pondělí! Nechte mně někdo trochu černé kávy, jde na mne kšejt!“*

A jako o „královně Mab“ začnou najednou povídky o tom, co umí kšejt. V. vypravuje o metérovi: „Bylo to zrovna, když se zařizoval typografický zpěvácký spolek. Jednou v neděli (pondělníky sázeny tenkrát ještě v noci) rozdál meta rukopisy, sednul pak a – už spal. Zrovna jsem dosadil a přistoupím k němu pro nový rukopis. „Co mám vzít?“ ptám se. Meta sebou trhne: „Vem to do fis!“ – Za to zas vypravuje metér o V.: „Takový jednou přišel na něho kšejt, že místo k sazečské kase postavil se V. ke kamnům a začal se tu rozhánět, jako by sázel.“ Smích propukává a V. se zlobí. Nato zas vypravuje W., že viděl jednou přece doktora Sladkovského, jak se tento doopravdy smál. Nikdo mu nevěří a W. se také zlobí. Jakoby na uklid jeho najednou spustí kvarteto. Hlasy zvučí, zpěv je nastudován dobře. Dělá se vůbec kšejtu navzdory, co jen se může.

Metér : „Nechme teď vypravování – pilně do toho! Jak daleko jsi s článkem?“

K. : „I když je to taková cihla! Osmdesát řádek bez východu!“

* Mezi pražským dělnictvem užívalo se, neb snad ještě posud užívá, místo „dřímá“ či „jde na něj spaní“ žertovného výrazu „jde na něj krejčí“. Impresoři mají však i zde něco zvláštního. Že do jich společnosti chodil jakýs krejčí Šejt, udělilo se mu místo v pořekadle a říká se: „má kšejta“, „jde na něj kšejt“. Proč „kšejt“ místo „šejt“, neví žádný historik.

To unaví čtenáře. Mně na tom východu nezáleží, ačkoliv mu nejsem právě nepřítelem,* ale ten čtenář. Přece také šnupe – nebo při kávě! Chce-li se napít, musí položit dříve prst na místo, kde přestal, – o tom, aby mohl vzít rohlík do druhé ruky, nemůže být ani řeči! Tuze by se mělo k tomu hledět.“

P. : „W., neslyšíš? Tvoje žena klepe!“

Ženatí typografové, zaměstnaní při noční práci, dávají sobě večeri přinášet do sazárny; u neženatých často ještě matky tu práci přebírají. Ostychavé paničky málokdy vejdou do sazárny, jen zaklepou, – avšak kdyby tu bylo padesát zaměstnaných, na zaklepání své ženušky nebo matičky zajisté vyjde jen ten pravý.

„Dobry večer – kurs – dobytek!“ zní to zas ve dveřích a vstupuje redakční posel.

„Dobry večer – a kde je voda?“

„Tu mi tam někdo ukrad; avšak já si podruhé pospíším, aby ji zas někdo nestrh! Což abychom – včera bylo sedm palců nad normálem – nepršelo – bouřka také nebyla nikde, jeť řeka čista – bylo hezky – spíše trochu vyschlo – dejme šest palců nad!“

„Holbu!“ – „Mně taky holbu!“ – „Taky!“ – „A za patnáct uzeného!“ – „Pane Josefe, mně taky!“

„Pán bůh rač dát dobry večer, pánové! Rameno boží, to jsem se proběhl!“

„No, bylo plno, pane Kováři, je vyhlídka?“

Kovář (divadelní „feldvébl“): „Špek, to bude špek! Když vám říkám, špek! Jako když nabije, ale bože! Jak vám povídám, to můžete směle – inu špek! Ale prosím vás, co jste to dělali včera! Dali jste tam Kašku místo Frankovského! Nebožtík Kaška! Tak prosím 223. hra v předplacení! V předplacení, prosím vás, rameno boží, to bysme tomu dali! Tak nazdar! Nezapomeňte, v předplacení!“ (Je již na chodbě a volá stále ještě „v předplacení!“)

P. : „Hahahahaha, to je dobré!“

Metér : „Co je, co?“

* Začaté řádky počítají se za celé.

P. : „Hahaha, on dal křížek! On tam dal křížek a je to žid! Já ho znám.“

A všichni se hrnou k insertu, aby viděli, jak to vypadá, když žid dostane křížek.

2

„Druhá“ pošta (vídeňská) je nahoře v redakci odbyta, je po deváté hodině a redaktor se smlouvá s metérem o konečné úpravě listu.

„Musíme něco vyhodit, je příliš mnoho materiálu,“ domlouvá metér.

„Vyhodte ‚Ústaváky na Moravě‘,“ svoluje redaktor. – „To bude málo.“ – „Tedy ještě vyhodte prince Napoleona.“ – „Ten nic nevydá – deset řádek! Snad by neškodilo, kdybych zastavil tu ‚Germanisaci na Moravě‘?“ – „Pro mne, zastavte ji. Vyhodte také Beusta, neuteče nám. Dobrou noc, a bude-li velmi zle, přeražte Nerudu a dáme ho nadvakrát!“ – Redaktor odchází do svého hostince, plyn v redakci zhašen, jen v předsíni kmitá slabé světýlko v čiré samotě dál.

V sazárně se objevují bouřliváčkové plavby.* Půl desáté a teprv dvě plné loďky!** Metér začíná se dívat „svým milým“ trochu do požehnané jich sazby hrstě. „Jak stojíte s moravským sněmem!“ – „Špatně!“ – „A mnoho-li vy máte ještě na své rovnoprávnosti?“ – „Jsem s ní hotov.“ – „A jak vy?“ – „O já už jsem skoro hotov. Jen ještě zlatou svatbu a neštovice!“ – „Tedy: dvanáct sloupců by bylo; ještě tři! A ‚důležitého‘ rukopisu máme na sedm!“

Dvéře se zlehýnka odvírají a objevuje se v nich usměvavá tvář pana „lokálkáře“. Metérem škubne strach. „Propána-boha – snad ne ještě nějaké lokálky? Vždyť mám ještě rukopisu na sedm sloupců a místa již jen na tři!“

„Ach jen několik maličkostí, ale čarokrásných,“ šeptá usměvavý sladce. „Jednu hezkou krádež, k líbání, podívej

* Opozdění se.

** Mělká, plechem vyložená skříňka, na níž se staví zatím sazba, než se pak sešoupne a sestaví do sloupců.

se jen na ni, meto, ta je, co? – Kdo dostane cholery? Nebo už ji někdo má? Má-li, já bych mu kus přirazil! Tady – ať mně ji neztratíte! Radš úvodní článek vyhodit!“

Zadní jizbou rozlehají se kroky a z tmy se vynoří postava prvního korektora. V ruce nese všelijaké korektury. „Pánové, čí je ten zemský výbor?“ „Bude tamtěch vzadu! Nemáte rovnoprávnost na universitě?“ – „Ani památky!“ – „Zcela malinký kousek, prosím vás, hledejte ji!“

„Bim bam! bim bam! – Miserere, miserere – ne tak silně! souladněji! – bim bam! Miserere!“ zní to odzadu a pomalu a vážným krokem blíží se průvod.

„Funus, funus! Čí je to funus!“*

Kdož nemají své korektury přečtené u sebe, a tedy nejsou jistého svědomí, jdou naproti. Jen jeden zůstal na svém místě a bručí pro sebe: „Vždyť jsem to věděl, taková cihla! Je-li to někde nahoře v článku!“

Funus se blíží. Na velké lodce nesou dva obtažený sloupec a zpívají hned sami miserere – snad aby byly výlohy menší. Třetí je zvonem a zvoníkem, a za rakví vidíš škodylibě se usmívající tvář druhého korektora, držícího vysoko nad hlavou své vítězné péro. „Cihlář“ se nemýlil, „kondukt“ stane před ním a korektor rozkládá sloupec na jeho kase. Avšak „sirotkovi“ nechce být nějak do smutku; bylť již v duchu spočítal vynechaná slova, zavýsknul a volá: „Vždyť jsem to udělal naschvál! Podívejte se, zrovna řádka, ani písmenu nemusím přelomit!“ Nanovo hluboce zarmoucení „přátelé zesnulého“ se rozejdou – a jde to dál. –

Je jedenáctá. Metér již obchází od druha k druhu. Klade špagát na sazbu a měří. Na plné loďky se usmívá, na „skoro plné“ dívá se pln naděje, bendíkům** věnuje povzdech.

* Funus = vynechaná věta nebo několik slov. Aby se taková věta na patřičné místo dostala, musí sazeč obyčejně více řádek znovu přelámat, což je náramně mrzuté. Děláním takového místa = „kopání hrobu“; vpravování vynechané věty = „kladění mrtvoly do hrobu“. Omylem *dvakrát* sázené větě, která se musí tedy pak jednou vynechat, říká se zas „svatba“.

** Malý kus sazby, vyplňující jen as dvě třetiny loďky.

„Pánové, jsme hotovi! Půl sloupce přes!“

„Sláva – sláva!“

Metér : „A teď korigovat, pánové! Je zapotřebí, aby se zde vyprázdnilo prkno – komu patří ti rozbití zemřelí?“

W. : „Moje, hned si je vezmu.“

Metér : „Nevzal jsi všechny; ty ze všeobecné nemocnice necháš na hromadě?“

W. : „Ty už není lze postavit, musím je vzít do hrstě.“

B. : „Máš tam ještě nějaké dary! Dej je sem, ať je mám pohromadě!“

Metér : „Čípak je to piano. Vemte si je, může se lehko rozbít.“

W. : „To není naše; patří Pivoňkovi.“

Metér : „Ještě je tu nějaká řádka! Bašlíky! Kdo tu nechal bašlíky?“

Š. : „Jsou z insertu; dej je sem, jsou z mé kasy, rozmetu je.“

Metér : „Pánové, článek hotov?“

K. : „Hned, jen tam dám ševčíka*. Dej si zatím na loďku hlavu a zmutýruj si ji.“

Metér : „W., budeš hotov?“

W. : „Hned, mám zde jenom Prodanou nevěstu. Musím se na ni podívat, možná že je špeková.“

Metér : „Jen pozor, aby zase slečna V. nezpívala a neochuravěla zároveň!“

K. : „Meto, máš za sebou úřední prohlídku! Dej si na ni pozor, ať se jí nic nestane, stojí tam ve tmě; až budeš potřebovat ty staré mince, řekni mně.“

Š. : „Zde jsou některé přední lokálky: potvrzená konfiskace a zemský soud.“

K. : „Článek! Už ho nesu! Nemáš zde na něj ani místa. Trochu tu řípu dál! Kdopak to sem už klade obchod; ještě zde překáží. Co teď? Budeš snad už potřebovat Vídeň?“

Metér : „Ba ne! Praha přijde napřed! Lvov! Kdo má Lvov?“

* Jednotlivě vynechané slovo.

P. : „Já; cožpak dáš Lvov hned za Vídeň?“

Metér : „Dost nerad, protože mi tu z něho vyjde par-
chant*.“

B. : „Zde je Pešť: sněmovna a uherští ministři; dej ale pozor, ti ministři jsou suší, ať se nerozsypou; namoč si je raději!“

„S politikou bych byl hotov,“ libuje sobě metér, rovnaje sazbu do sloupců, „teď ,denní‘! Pane B., tu svou prohlídku záložen můžete vyhodit z Národního hospodáře, je zde mezi denními zprávami. Copak jste to tady udělal? Přivěsil jste těch pět řádek místo k exekucím na venkově k zábavám na venkově – to není jedno. Pane K., máme zde dva kousky sebevražd; buďte tak laskav, zavěste tento malý kousek k tomu velkému, aby byly pod jednou hlavičkou. Pane T., vy jste tu samovraždu zde nechal stát a vzal jste namísto ní něco jiného!“

T. : „Na mou pravdu! Já vzal ,Tělocvik povinným předmětem‘, a ona samovražda snad vlastně není tělocvik a ještě k tomu – povinný předmět!“

W. : „Zde ti padly tři řádky; copak je to? ,Zavražděný četník‘; mám ho postavit?“

Metér : „Postav, budu ho potřebovat. – Hned bude druhá strana, jen co se z těch spolků vypletu a přijdu na Kodyma; pak už to půjde čerstvěji, Kodym je dnes hodně dlouhý a dám ho tam celého. Spočítám, jak to vyjde; no, všecko tam dostanu – asi šest řádek mám přes. – To ,Punčochářství v České Kamenici‘ musí počkat; není ještě tak tuhá zima. – Ještě málo – musí tedy také zemřelí u Milosrdných bratří počkat na zítřek. W., buď tak laskav, vem těch 60 centů kaprů a dej je z menšího písma, aby mně to tam šlo; těch 5 centů štik nech, to už je dobře. – Na fous! Hotov! Pane Franc! (Sluha při strojích.) Forma! Poslední strana!“

K. : „Jsi hotov? – No to je dobře! Kolik máme hodin? – Teprv bude jedna! A podivno, teď už nemám kšejta?“ – –

* Východní řádka, kterou by měl začínat následující sloupec; taková jednotlivá, kusá řádka nahoře na počátku sloupce považuje se za typografickou chybu.

Klobouk dolů! Mluvím o největším pánu v žurnalistice, o jediném žurnalistovi, který hrdě odhodí všechno „my“, když mluví, a přímo řekne „já“.

Je-li časopis švarným junákem, je feuilleton kytkou na jeho klobouku – kytka po kytce vadne, junák zůstává junákem a denně nastrčí si kytku novou. Již z toho je vidno, jak „květnatý“ musí být ten, který kytky ty všechny dodává: květnatější než celá lučina, a někdy nestačí ani ta a feuilletonista musí užít paříšť, skleníků, nebo se i – vypůjčit něco od souseda.

Ale těžké postavení má pan feuilletonista, to mu musím sám dosvědčit! Měl-li bůh Janus dva obličejy pro celý „věčný“ život svůj, musí jich mít feuilletonista do jediného roku alespoň sto a každý jiný. Jednou nadšený, po druhé usazený, po třetí dětinský, po čtvrté mudrcký, po páté skotačivý atd. On musí *bavit*, ať již baví pravdou nebo žertem. Ale je-li opravdový, řeknou mu, že nemá vtipu, je-li žertovný, řeknou, že ze všeho jen si ztropí smích – *všem* nevyhoví nikdy. A to je to nejhezčí u něho, že si z toho nic nedělá. On musí být básníkem, filosofem, učencem, humoristou, kritikem, mužem plným citu, mužem zas skalného srdce, ale ze všeho toho smí mít zas jen tak ždibek, aby nenudil, aby nebyl jednotvárný a co jiného mu často ještě vytýkají. Feuilletonista musí být sám mosaikou jako jeho feuilleton.

Především musí mít nesmírný pojem o vlastní hodnotě, řekněm hned o vlastní své vznešenosti. Pak má ihned omluvu, když se všemu směje, – proč je všechno na světě tak malé vedle něho!

On může sice někdy, ze zvláštní milosti, uznat i náhledy jiných lidí, *ale* nesmírně by si ublížil, kdyby pak nepřidal ihned slůvko „ale“. Vždyť je názor jeho světový, obrovský, – smrtelník obyčejný není snad ani s to, vyhovět požadavkům toho jeho názoru! Náhled, že on, feuilletonista, je mužem rozhodně velkým, musí také čtoucímu lidstvu vtloukat ve dne v noci, sic mu to na mou věru nikdo neuvěří. Kdykoli

řádku napíše, musí nějak obratně nevědomému čtenáři vždy dát na srozuměnou, že ta řádka je vskutku výborna. A řekne-li někdo, že to neskromnost, musí být feuilletonista nesmírně udiven a odmrštit drzého mluvku skromným poukázáním k tomu, že je vůbec nanejvýš spravedliv, najde-li někdo něco výborného, že to vždycky upřímně uzná, a dělá-li sám pánbůh sobě reklamu na každé stránce bible, proč by on sobě neřekl na každé řádce svého feuilletonu: „Vidím, že je to dobré!“ A dodat pak musí: „Vždyť je feuilleton přec také alespoň tolik jako bible – či ne?“ A řekne-li onen mluvka „ne!“, ať s ním dále ani nemluví!

Ale příliš moudrým také zas feuilletonista nesmí být.

*Mäßig weise muß der Mann sein,
aber nicht allzuweise;
des Weisen Herz erheitert sich selten –*

a feuilletonista musí být také někdy, ano musí být velmi často veselý a vtipný, alespoň v sobotu odpůldne od tří do pěti, když píše na neděli. V neděli chtějí se čtenáři smát – vymluvme jim to! – a feuilletonista musí mít tedy vtip, i když ho nemá. Vždyť nemůže jako šašek Prehauser pokleknout na jevišti, sepnout ruce a bídne žalostným tónem zvolat: „Pánové, proboha vás prosím, smějte se mně!“

Ale vtip je velké neštěstí pro člověka, proto mám s feuilletonisty tolik soucitu! „Kdybych byl k nesmírnému leknutí svému někdy zpozoroval jen jiskru vtipu při sobě, byl bych se zastřelil nebo oženil, nebo jinak své existenci konec učinil!“

Vtipný člověk je nesmírným chudásem. Žádný si ho neváží, neboť každý je sám dost vtipný, třeba ho vtipy napadají vždy jen tenkrát, když ho holič drží za nos a on musí zůstat němý. A pak vtip feuilletonistův sedává obyčejně na židli, jejíž nohy jsou nohy satyrovy, kdopak ale snese satiru! Ano, kdyby satirik vždy jen „milé mé sousedy“ tepal, ale čert mu věř, zítra snad zaleze si i na mne! Má-li stát pro každý druh choroby zvláštní dobročinné ústavy, pročpak jich nemá také

pro ty nešťastníky, kteří mají vtip? Chyba, velká chyba!

Do oboru feuilletonisty spadá celý svět. On má právo hubovat se s pánem bohem, proč se ho nezeptal o radu, když tvořil člověka, a dokáže mu zrovna hravě, že lidé, tak jak jsou, jsou většinou ničemové, nehodící se ani pro feuilleton. On může poslat čtvrtou božskou osobu z Říma na Maltu, kdy se mu zlíbí. On může rozřešit všechny otázky rakouské nesmírně lehce a říci s největší určitostí: „Nebude v Rakousku míru a spokojenosti, dokud neslijou se veškerí národové v národnosti toliko dvě: ministrů v službě a ministrů v pensí.“ On může Němce chválit, aniž by je tím urazil, a může Čechy hanět, aniž by se ve Vídni pro to zlobili. On může psát nejen o lidech, nýbrž i o věcech, o nových obrazech, o nových původních dramatech, a čím horší takové drama je, tím větší může mít z něho radost. On může psát z jara o prvních chroustech, 16. května o svatém Janu a celý rok o pražském blátě. On může dělat vtipy na každého, a když si to ten každý nenechá líbit, může feuilletonista v noci chodit domů se silnou holí. A když celý týden není v novinách nic než samé „Prohlášen za blbého“ a samá „Konfiskace“, může si feuilletonista vylítnout o dvě stě let dál a popsat, jaký svět bude pak. Ano, on může psát i o nejvyšším, nejvznešenějším, nejkrásnějším na světě, o feuilletonu samém –

– ale pak ať je obratný jako já, ať mluví co chce, neřekne ale vlastně nic! Kvůli tomu, aby se řemeslo nezkazilo.

„Všeho mají Čechy dost, stříbra a zlata a všeho, jenom soli nemají,“ slýchali jsme již co děti. Byli jsme pak hrdi na své bohaté Čechy, přec ale nás mrzel jeden ten nedostatek, ten jediný. A mnohý z nás sobě u vlasteneckém zápalu pevně umínil, že v Čechách někde sůl sám najde, nejspíš že u Slaného, kde jistě jest a jen pro nějakou vídeňskou faleš nalezati se nejspíš nesmí. Což je dítěti nemožno! Ale – nemýlím-li se – přece žádný z nás soli nenalezl, vzdor tomu, že jsme byli v životě již několikrát dětmi.

Čechy neměly, nemají a nebudou mít vlastní soli. Obrovská kotlina česká měla svého času dosti mořské, slané vody, mohlo se z ní nasadit dost bělounké soli jako u Ammonu v Egyptě, jako z vyschlých jezer blíže moře Kaspického, ano celé Věličky mohly se tu vyvinout, ale naše příroda tehdejší byla přírodou vědeckou, myslila na zcela jiné věci než na věci praktické, a vzpomněla-li si pozděj také na tyto, bylo pozdě. Ta stará příroda česká byla jako slanečky nakládající Holanďan, vynalezla nový způsob, jak nakládat lastury, rybičky, trilobity a jiné potvůrky a nedělala pak nic jiného než to. Ale místo do soli nakládala je jako vejce do vápna a jako celer do písku – „silurský útvar“ se to jmenuje a hlavně kolem Berouna to leží – a nečinila nikomu jinému radost než J. Barrandům, J. Krejčím, A. Fričům a jiným tak zvaným paleontologům.

Přec jsme znali sůl velmi záhy. Snad jsme si přinesli známost s ní již od Kaspického moře, z velkého vandru národův. Snad jsme ji poznali teprv z Čech samých, dotýkajíce se hor rakousko-bavorských, území solnohradského a salin halských, kde již Keltové soli dobývali. Byli jsme těm solným zřídům příliš blízko, než abychom nebyli o nich zvěděli. A muž

v historických podrobnostech dobře obeznaný zajisté by dovedl napsat velmi zajímavou monografii o tom, škodila-li nám ta vlastní naše neslanost nebo prospěla-li, a jakže prospěla. Myslím, že skoro prospěla.

Užívání soli patří mezi známky probouzející se alespoň kultury. Jsou sice ještě národové, i moře nedalecí, kteří soli posud neužívají, jako na příklad beduini uvnitř Arabského poloostrova. Jsou snad ještě jiní uvnitř rozsáhlých pevnin, kteří soli nikdy nepoznali nebo na ni zase zapomněli. Ano, leckde a leckomu bylo zas tam, kde sůl znali, užívání jí přísně i zapovězeno, na příklad kněžím egyptským, proto, že bráno soli také při balzamování mrtvol. Vůbec je ale užívání soli po celé zemi již *velmi* rozšířeno, ač není ani u tak zvaných národů kulturních příliš asi staré. Někteří hellenští spisovatelé* ještě vysvětlují, že spalovány jsou vnitřnosti obětovaných zvířat nenasolené, „na památku dob, kdy oběti ty ustanoveny byly a soli se ještě neznalo“. Staří Řekové i Římané znali výhradně jen sůl mořskou, „svatý led Poseidonův“, i Plutarch počítá sůl zcela určitě jen mezi „plodiny mořské“, a dále od břehů za homérských ještě dob *neznali soli vůbec*. „Až cestou dojdeš k mužům, kteří neznají moře a k stravě své nepřibírají soli,“ praví věstec Tiresias k Odysseovi (XI, 122). Kdo však jednou „svou pečení božskou solí posypal“ – abychom zůstali při homérských výrazech –, nespustil se jí více dobrovolně. Sůl stala se lidstvu kořením nejmilejším, a myslivec i rybář potřebovali jí, aby udrželi si svých pokladů nalovených nadlouho při chuti a šťávě. Ještě za Marca Pola, jakž cestovatel ten sám vypravuje, užíváno v některých částech Číny soli místo peněz – na zlatý svůj peníz dostal Polo drobné ze soli zpátky. Avšak cenu měla sůl všude velkou. Lidé ji nemohli nosit v dostatečné zásobě s sebou, sůl se stala zbožím dopravným, musila být přivážena cestami *bezpečnými*, a stala se takto prostředkem kulturním. Již kvůli ní musily být cesty udržovány, kde sůl nakupována, sešlo se i všeho jiného zboží hojně, byl trh, rozkvetl obchod. V Halle

* Čti: Das Salz. Eine kulturhistorische Studie von Viktor Hehn.

na příklad, dle dějinných dokladů, sešlo se zboží západní se zbožím z Dalekého Východu.

Čím dále vzdělanost pokračovala, tím nutnější stala se sůl člověku. Vzdělanější člověk již vůbec bez soli ani být nemůže – „ergo Hercules, vita humanior, sine sale non quit degere“. Za tak mnohé děkujem se jen soli – a kdo o ní mluví, jen trochu nadšeněji!? Historika svého má sůl teprv jednoho, brošurového Němce Hehna, básníka také jen jednoho a také zas Němce, Goetha, ale báseň jeho o soli patří spíš do literatury kuchyňské než někam jinam, hodí se poetickou cenou svou tak asi „pod koláče“.

Avšak vraťme se nazpět k Čechům a Slovanům, u nichž sůl posud užívá největší pocty. Jiným *byla* sůl až „božskou“, Slovanům je posvátnou posud.

Zcela zajisté přirozeno, že sůl všude v také vážnosti byla a že podnes Slovan příchozího vítá chlebem a solí, a uvítav ho takto již je mu přítelem a ochrancem. Také Arab, podvede-li ho přítel, žaluje na tohoto slovy: „A jedl se mnou přec chléb a sůl!“ Starým je všude pořekadlem, že není nikdo přítelem vyzkoušeným, prv nebyl s námi vyjedl mírku soli. „Sůl jest obrazem přátelství,“ praví Eustathius ve svém komentáři k Iliadě, „buď proto, že podáváno jí hostům před jinými jídly, buď že trvanlivost a stálost spočívá v pojmu přátelství a právě dvou těch vlastností sůl látkám jiným dodává.“ Také v Starém Zákonu dočítáme se o „svazku solném“, jenž, nezničitelný jako sůl, uzavírá se mezi bohem a lidmi, nebo třeba jen mezi těmito. U Řeků znamenalo taktéž „porušiti sůl“ tolik co „porušiti věrnost“. Archilochos žaluje na Lykamba: „Nedbals velké přísahy, soli a stolu společného.“ – „Kdo z obou tedy porušil sůl a smlouvu?“ ptá se později Demosthenes. Ano, Plutarch připisuje soli, že dodává mrtvému masu zcela *nové zas síly duševní*.

Rozumí se samo sebou, že také slánka byla všude předmětem váženým. Slánka musila být vždy co nejčistší. Ji zdědil vnuk po dědovi. Jí stal se stůl oltářem. Nejprísnější, nejjednodušeji žijící Říman hleděl, aby alespoň obětní misku a pak slánku svou měl ze stříbra. Jen zcela chudý spokojil se

s nějakou lasturou co schránkou solní. U nás užívá se v prostých domácnostech sice jen slánky dřevěné, ale na mnohých místech, zvláště v Plzeňsku, bývá velmi pěkně vyřezávána, výrobek uměleckého skoro průmyslu. Také u Němců požívá slánka vážnosti a „slánka převržená“ prorokuje bezpečně nějaký svár v rodině.

Nyní je nám v Čechách sůl praobyčejným předmětem obchodním. Avšak bývalo jinak. Podnes ti na Šumavě ukážou rokly a stráně, po nichž šla Zlatá stezka, vedoucí z Prachatic přes lesy do Pasova. Nalezají se na ní podnes mnohé předměty starobylé, svědčící o tom, že velmi živo bývalo na té Zlaté stezce naší, z níž privilegované Prachatice veliký braly užitek. Sousední města ovšem s Prachatickými proto žárlila, v přední řadě Vimberk. „Již roku 1404 byla mezi Prachatickými a Hanušem Kapléřem ze Sulejovic a na Vimberce* pře o Zlatou stezku, kterouž král Václav, ohledav výsad starých, proboštům udělených, tak uložil, že po jeho nálezů toliko 12 krosnářův a nic více jako za stara choditi, všecko jiné ale s koupěmi do Prachatic a odtud dále ku prospěchu České země obracet se mělo.“

„Tím však pře neukončeno; Vimberští sáhali hloub a hlouběji v práva Prachatických, až za Zdenka Malovce z Chejnova roku 1502 stejné již právo na Zlatou stezku s Prachatickými sobě svojili. Tu tito, nemohouce déle újmy podobné trpěti, počali cesty své hájiti, učinivše Zdenkovi znamenité škody, takže je Malovec z 600 kop ku právu pohnal. Ustanovení smluvčí Štěpán Hořice z Trostého a z Mařic, Jan Brůma z Nespěčova a Martin Jiší ze Strachotína smluvili se, aby mezi nimi škody, o kteréž se byl půhon stal, zminuly a soumaři aby budoucně jezdili, kam by se komu zdálo, bez překážky kterékoliv strany.“

„Smluveno, ale nedrženo.“ Roku 1546 vymohli Vimberští na Ferdinandovi králi majestát, kterým by právům Prachatických veliká záhuba se byla děla. Majestát ten roku následujícího opět zrušen. „Sklad (solní) vimberský nedošel

* Obraz minulosti starožitného města Prachatic od Frant. Jos. Slámy.

nikdy velké znamenitosti.“ Také sklad prachatický brzy pak počal chřadnout. Sůl halskou dovážela také jiná města, a „gmundská sůl valem do země se tlačila od té doby, co Ferdinand II. peněžití jí v Čechách daje r. 1628 vlastní k jejímu rozšíření obranu zřídil.“

Ferdinand III. přirazil již silný plat na sůl do království vozenou v letech 1639 a 1652. Soli potřebuje i člověk nejchudší a zděšení bylo z toho poplatku veliké. Všeobecně očekáván z nebe nějaký zázrak.

Kdož by sobě přitom nevzpomněl zase na doby starobylé a bohaté jich pověsti! Král Lysimachos určil prý, aby ze soli u města Tragasae z moře dobývané, jížto potud užíval každý bezplatně, dáván byl pojednou poplatek. Náhle však sůl zmizela – známka božského hněvu – a neobjevila se dříve, prv král rozkazu svého byl neodvolal.

U nás zázrak nestal se žádný, naopak, již roku 1659 byl v samých Prachaticích první zaražen sklad císařský na sůl, jež přes Linec přicházela sem. Následoval patent za patentem, až konečně roku 1706 přeložen solní sklad z Prachatic do Krumlova. Sklad jindy slavný smutný měl konec po šesti stech šesti a dvacíti letech svého *historického* trvání, „*moha, dříve než se písemně do paměti vnesl, snad ještě jednou tolik let počítati.*“

VŠEOBECNÉ SLOVO O VÍDEŇSKÉ
VÝSTAVĚ SVĚTOVÉ

II

Tam na Dunaji stojí tedy výstava Světová – největší ten, přec ale obdivuhodný, přeúrodný omyl lidstva. V těchto rozměrech obrovských, daleko větších než u všech posavadních výstav světových, musil se omyl objevit v samém středu Evropy, aby konečně lidstvo prohlídlo, aby poznalo, že bylo si vytklo cíl naprosto nemožný. Ale má se to se Světovou výstavou jako s děláním zlata za středověku a s kamenem mudrců – kámen nenalezen, z retorty alchymistů však vyšlo tisícere požehnání jiné! Takovou výstavou dojdou statisíce práce, statisíce velkého, jinak nemožného výdělku, miliony řídkého, ano posud vůbec nebývalého poučení. A vyjdou nyní z ní světové výstavy odborné, záruka lidského pokroku a budoucnosti duševně prohloubené.

Na Dunaji odbývají se „olympické hry celého světa“ – jak Napoleon III. výstavy světové u velmi šťastné paralele nazval – my se v nich silou svou českou neúčastníme skoro nic. K velkolepému turnaji práce sešli se národové veškeří, jenom my zůstali doma, – ale doma neděláme zas také nic. Život to arci co nejpohodlnější, klímáme v lenošce a klímáme sladce, neboť v nedostatku činu zrodila se fráze, že „svět se na nás kouká“. On ale svět má jiné věci na práci, svět vůbec málokdy se řídí pouhou ideou, skoro vždy jen činy, svět si nás zajisté nevšimne, když neděláme ani jinde ani doma nic, – alespoň jsem posud nečetl v pražádných novinách článek o tom, „že my **ne**“. Bojím se, že svět vůbec ani není s to pochopit, pročže my Češi nejsme „z tohoto světa“ a nesdílíme se ať již jakýmkoli způsobem na výstavě *Světové*.

Arci – stalo se! Nenapadne mně, abych z podrobného roz-

boru příčin vyvodil výčitky. Myšlénka zříditi Světovou výstavu vznikla krátko před pádem Hohenwartovým, jaký tedy div, že současnost ta nešťastná nemohla nám učiniti myšlénku sympatickou. Provedení její připadlo pak ministerstvu nynějšímu, jehož nepřístupný nám program rozestřel se také přes ni. Že by se bylo s nějakou obzvláštní šetrností přitom šlo Čechům vstříc, že by při celém jednání stran výstavy byla se objevila nějaká mírná mysl, nebo docela snad srdečnost, nebudou nyní již snad ani orgány úřední tvrdit. A přec bylo předně na Vídni a na vládě, aby kvůli *Světové* výstavě samé a co možná nejskvělejšímu zastoupení veškeré naší říše na ní urovnávala a odstraňovala všechny příkrosti politické! Na obou stranách byla zcela „nevýstavní“ rozdrážděnost, je posud. A z naší strany vtělila se pak, když Vídeň nechtěla Čechům na výstavě popřát zvláštního samostatného skupení, rozdrážděnost ta ve frázi: „Nebudem rouchem svým přikrývat cislajtánskou nahotu“ – *a bylo již po vyjednávání* a skoro nikdo u nás nepomyslíl víc na Světovou výstavu jinak než s negací.

Ale myslet se přece mělo! Když ne na výstavu ve Vídni, tedy na náhradu za ni v Čechách. Také se as čtyryadvacet hodin myslilo skutečně na výstavu zvláštní v Praze a není pražádné pochybnosti, že velká část navštěvovatelů cizích mimo Vídeň byla by se také zastavila v Praze a výstava naše domácí že by byla výborna: ručit za to pokročilý náš průmysl rovněž jako bohaté naše plodiny, pak by byl také každý český vystavovatel přec vždy raději šel do Prahy než do Vídně, kde množství věcí vystavených je až ohromující a sebevýtečnější jednotlivec jen stěží a jen maně upoutá pozornost. Avšak výstava naše byla by prý stála as půl milionu – seberte půl milionu na něco českého od našich velmožů!

Něco se ale mělo stát. Ve směru, jakým krácejí výstavy světové, je *holá* abstinence vždy zhoubna. Kde vše a vše pracuje a *těží*, kdož smí tam prostě prohnívati a čekat, až samo sebou se mu něco vyhnije! Vždyť jsme my Češi přece už také nějaké půlstoletí na tom světě a víme, že svět nestojí, v životě národů že je jako v přírodě vůbec a ta že vyřkla kletbu na

každé zastavení se! Také nebylo ani pomyšlení na to, aby veškerí průmyslníci čeští, umělci atd. uposlechli hesla a nešli na Světovou výstavu do Vídně. Vskutku nalezá se tam dosti čelných vystavovatelů českých, ano zrovna ti velmožové, kteří pro výstavu v Čechách neměli dohromady půl milionu, vystavili si vedle Světové výstavy ve Vídni zvláštní své pavilony za statisíce, a jiní z nich, kteří jmenem svým nechtěli se zablýsknout, dali, aby alespoň z výhod výstavních těžili, výrobky svých továren tam pod nějakou firmou cizí nebo kumulativní. *Co Češi* skoro naprosto se všichni ztrácejí. Resultát z toho: že mělo, vzdor prvnímu poprasku, přece se vyjednávat dál. Trochu obratné diplomacie nikdy neškodí; velmi málo ohlídl se ve světě, kdož nedovede jednat i s lidmi jemu nemilými. A zlatá jsou ve světové praxi slova Rücker-tova:

*der grade Weg ist nicht : nur immer gradaus gehn ;
du mußt dich nach dem Ziel, das stets sich wendet, drehn.*

Arci se přičí každá oklika, každé z opatrnosti třeba jen zamlčené slovo tomu, kdož má svaté právo v štítu svém, když je ale ten svět již jiný! Copak smíme kdes snad apelovat na srdce či svědomí? Jsem přesvědčen, že zastoupení Čech v samostatném skupení přec by se bylo dalo nějak docílit. Důkazem toho je hned „hromadná výstava plodin z polařství a lesnictví království českého“, kterouž v oddílu „Agrikulturhalle“ velmi pěkně a efektně pod zemským štítem a nápisem českým seřadil rytíř Dombrovský. Baron Schwarzsborn není sice podnes přítelem Čechů a také jím, doufám, nebude; on je jako čert za každou českou tabulkou a za každým českým lvíčkem; ale kde trefí na českou vzdorovitost, je brzy hotov se svou latinou. Vždyť výstava potřebuje vystavovatelů a v rakouském oddělení schází přec jen mnoho, co mohlo přijít jedině z Čech.

Jak praveno: stalo se! Není lze něco změnit. Ale povinností je mít nadál oči odevřeny! Nic není platen úsměšek, že výstava nebyla včas hotova: bude zakrátko a *bude velkolepa*. Nic, že posud cizina se návštěvou nedostavila a že těch 10 000 Ame-

rikánů, o nichž telegraf mluví, do Hamburku přibývá nejspíš zatím odněkud z Humbugu: cizinci *přijdou*. Nic, že baron Schwarz zatlouk do bahen v Prátru tolik a tolik milionů: **vždyť my je přec většinou musíme platit sami!** A když už nás to stojí naše peníze, *bledme alespoň něco za to mít!* Alespoň tolik, mnoho-li cizinci: *výdatné, všestranné poučení*. Když poslanec Tolain ve Francii navrhl, aby země dala nezámožným dělníkům 100 000 franků, by se mohli vybrat do Vídně; když zastupitelstva i menších německých měst pro nastávající prázdniny určují značné sumy, aby studující měst těch mohli podniknout „Schulfahrten“ k Světové výstavě, by se zde poučili – za ty naše peníze: *proč my bychom, když již ne hmotný, nehleděli z výstavy získat alespoň duševní kapitál!* Snad je ta vídeňská vůbec poslední výstavou světovou, proč bychom jí nepoužili na značný rozvoj našich názorů! Známo je české: „Až pojede Praha kolem“ – nuže, nyní jede skutečně kolem nás *svět* – zavřem oči? –

Z Vídně. – Chcem-li mluvit o *vedlejších* věcech při vídeňské výstavě Světové, musíme říci jedno: ten, kdo měl vedlejší ty věci na starosti, je geniální hlava! Ale všechny potřeby své, *všechny* můžeš ukojit, aniž bys vyšel jen z ohrady výstavní! Chceš-li napsat svým milým domů list, máš zde zvláštní bureau, chceš-li si přečíst, co svět píše v novinách zas tobě, máš zde zvláštní čítárnu, – chybičkou je leda, že pisárna je jako Lichtenbergův nůž, bez inkoustu, per, papíru a sedadel a čítárna bez novin. Takto vše v největším pořádku.

Geniální ta hlava – vídeňské žurnály mydlí ji každý den – měla patrně účel vyhovět všem *citelným* potřebám. Totiž pak, když už potřeba byla co nejcitelnější, pak vzpomenu, že – zapomenuto. Když chtěli také slabí, staří a choří lidé do výstavy, *začala* se hlava starat o kolečková křesla; když chtěli zdraví, ale několikahodinným vandrem unavení lidé si již sednout, *začla* se hlava starat o sedadla; když – tento – *začla* hlava myslit, že by neškodilo, kdyby po výstavních místnostech bylo konečně také něco „toalet“. Ale, jak už jednou je vtipna, nedala „toaletám“ ni vody ni kanálů a brzy nastala potřeba další, až příliš zas po celém parku citelná, a hlava mohla odpomáhat „ihned“ dál. Teď zařídila také institut „průvodců po výstavě“, institut převýborný, jenže ti průvodcové nemají žádných odznaků a nepoznáš je ani za milion!

Nesmírně rád bych věděl, jak se jmenuje vtipná hlava ta, místo níž vídeňské časopisy mydlí každodenně barona Schwarze. Pan baron toho nezasluhuje, to je muž vskutku velmi praktický. Propachtoval toalety, pronajal sedadla – praví se, že za 80 000! –, dal za velký poplatek (prý 30 000) dovolení na 500 křesel kolečkových a výsledek je úžasný: sedadla jsou pro drahotu svou *vesměs* prázdná a uniformovaní

strkouni křesel nesundají tabulku s nápisem „disponibel“ po celý den! Ať zpláčou pachtýři nad výdělkem, jen když se aspoň něco peněz do kapsy sežene, pro ten „náš“ výstavní deficit! Hrome – ten deficit, ten „Nachtragskredit“, kdyby byl pánbůh takhle baronu Schwarzovi stvoření světa svěřil!

Že je hostinců u výstavy dost, je již po celém světě co nejchvalněji známo. Jako tygři vrhly se hospody na hosty – „hostinští jedí nás!“ zabědoval dopisovatel do Daily News a po něm bědovali dopisovatelé celého světa, já také. Vídeňští žurnalisté pomáhali z plných plic a takž se nám, spojené žurnalistice celého světa, povedlo skutečně, že jsme věc – zkazili ještě víc. V „obyčejných“ restauracích je sice jednotlivé jídlo, které stálo dřív osmdesát krejcarů, teď za čtyřicet, nestojí ale již ani za šesták, kdežto dřív bylo výborné, a „velkým“ restaurantům, jako anglickým a americkým, restauraci ruské, národní jídelně italské a bratřím Provençaux nenapadlo ani ve snu, aby ceny své snížili! Myslejí si, že zvědavost je dosti velká, aby jim přihnala hostů, a nemýlí se. Vídeňáci hrnou se tam valem, Vídeňák sám „nekouká na zlatku“ – ve Vídni vůbec jsou, jak Ludvík Pfau trefně řekl, hlavně dva druhy lidí: „Jedni vyhazují peníze oknem a druzí je venku chytají.“

Restaurac dost, kaváren dost, a to rozmanitých, také teď už tabákových trafik dost, neboť výše již pochválená hlava pochopila během jen čtyř krátkých neděl, že jediná trafika na půl čtvereční míle přece nestačí. Dále ústavek či bouda pro prodej vstupenek divadelních a jiná pro prodej lístků jízdných železničních. Také malou bursičku hodlali postavit, pro oznamování kursů a malý kšeftík – jen tak „na vidličku“. Ale přišel velký krach a bursička zůstala na architektově papíře. Škoda, že vídeňský švindl není právě teď „Ausstellungsobjekt“! Cizinec bez něho Vídeň nepozná.

A chceš-li dále, můžeš se v obvodu výstavním dokonce také vyspat. Jsou tu „Massenquartiere“, zvláštní pro Italiány, zvláštní pro Angličany, jiné zas pro každého. Na příklad ulmské lodě na Dunaji – „Ulmer Schachteln“ se jim říká. Jsou to praošklivé sprosté lodě, pode jménem „ordinari“

také jinde známé. Když byl baron Schwarz před dvěma lety v Ulmu při jakés výstavní hostině, prosil snažně, aby Ulmští dostavili se letos čteně do Vídně. Mezi Ulmem a Vídní je totiž již staleté a velmi vřelé spojení dřevařské. Nadšeně mluví o tom první sloka ulmského „Schiffermarsche“ :

*Willkommen du Flut, die mein Schifflein bewegt,
es munter hinunter nach Österreich trägt –*

neboť nikde se dříví neprodá tak dobře, jako právě ve Vídní. A proto přibyly dunajské ty škatule k Vídní, a chceš-li se v některé z nich vyspat, máš – nezlomíš-li na cestě k nim vaz – druhého dne co nejkrásnější rýmu. Také ale nežádají z německé příchylnosti k Vídní za studenou, krátkou postel zde denně více než dva zlaté, kdežto uvnitř města stojí celý pěkný pokoj jeden zlatý padesát krejcarů! „Na utužení přátelství“ je napsáno na lodním flagu.

Zato je o bezpečnost osobní postaráno skutečně dostatečně: 80 tajných, 800 uniformovaných, 80 jízdních – páni zlodějové mohou se spolehnout, že najdou co nejpozornější a nejrychlejší obsluhu. Ani do šatlavy nemají daleko, je jich tu šest, u šesti komisariátů. A kdo by se rozstonal, neumře také bez pomoci; viděl jsem sám, jak stálo kolem jedné mrtvoly lékařů jedenáct. – mrtvicí zabitý nemůže si skoro ani víc přát!

Ano, i jedna porodní babička je stále na místě. Ještě se ale nestalo, aby si byl nějaký občanek zvolil na příklad rotundu Světové výstavy za svůj „kout“. Baron Schwarz žádal by od něho jistě hned vstupné.

ČEŠI NA SVĚTOVÉ VÝSTAVĚ

I

Jak měl pravdu ten, kdož tyto dny napsal o Světové výstavě vídeňské: „Co je v ní českých mozolů a kapek českého potu!“ Ano, a nejen ve způsobě daní našich, z nichž výstava podniknuta a provedena, nýbrž zcela přímo sdílela se zde česká síla, ba *ovládla*. Rukou ovládla i mozkiem! Bez české hmotné síly pracovní byly by obtíže se nakupily nezměrné, bez české síly duševní by mnohé, co je nyní výstavy *chloubou*, ano největší její okrasou, bylo zhola nemožné. Nekladu tím bůhví žádnou pouhou frází vlasteneckou. Člověk užasne, když přihlídně. O nás již platí vzhledem ke všemu, co v rakouském soustátí čestně provésti lze, slovo: „Sůl jste této země!“

Ličme nahou prózou, co nejprostěji. Úloha vykouzlit z bařinaté, nízkým křovím porostlé části Prátru během roku celou výstavu byla přec obrovská. A práci počal Čech *Altvater*. Vyměřil, zniveloval tři sta osmdesát jiter v době úžasně krátké, práce to vyžadující geometra velice zkušeného a praktika co nejbezpečnějšího! Následovalo opatřování, upravování a rozdělování veškerého materiálu, již ovšem zase obrovitého, a to – již zase položeno do rukou českých. *Jan Velvarský*, rodič mladoboleslavský, vládne vším tím co nejpromyšleněji. A nyní se zabrala do prvních, nejtěžších prací síla hmotná, tisíce a tisíce *dělníků slovenských*. Jako roje krtků vnikli do země, mohutné jich páže zapevnilly tisíce pilotů, nad nimiž každým vznáší se statisíce nyní centů jistě a bezpečně. „Slováci jsou vlastní zakladatelé Světové výstavy,“ říkají architekti vídeňští polo v žertu, polo v pravdě. A sotvyže stavby se vyrovnávaly s zemí, sotvyže bylo potřebí práce další, již tu byly zas pracovní síly české. Projdi se dnes ještě výstavou – český tesař váže klády k budovám stále ještě přibývajícím, český pokrývač je kryje, český lakýrník a ča-

louník je upravuje, naslouchej uvnitř velké budovy truhláři, který dohotovuje skvostnou výstavní skříň, vyjdi si až nahoru na závratnou krytbu, kde kovář a zámečník zacelují poslední štěrbiny, truhlář, kovář i zámečník mluví a rozkazují po česku! Český hlahol od nejvyššího flagu až dolů na zem! Bzučení českých včel!

Ale byla tu práce ještě jiná. Bylo tu potřebí ducha tvůrčího, který, vznášeje se nad chaosem, rozděloval by chaos ten v určité tvary, určil mu přísný pořádek a hmotu rozředenou přivedl ku krystalisování pravidelnému. Jednalo se o umělecký ráz veškerého parku, a tu povolán velenadaný český architekt *Jan Machytka*, rodič novopacký. Muž ten mladý věnoval se úloze své cele a šťastně.

Machytka je co do studií svých kolegou slavného architekta *F. Šmorance*, nyní se nalézajícího ve službách místokrále egyptského, a jako Šmoranc žák polytechnického ústavu pražského i akademie vídeňské. Zná po mnoholetých cestách vše, co jižní Evropa i co Orient v architektuře dosáhly velkého, názorem vlastním, je muž i mimo obor svůj velice vzdělaný a k tomu *samostatný duch tvůrčí!* Jemu tedy svěřeno upravení veškerého výstavního parku. Především měl na starosti přidělování všech stavebních míst pro veškeré pavilony v parku, a co to znamená, zvláště při okolnosti, že nebyl přehled úplný hned na počátku ani možným, že přihlašování dělo se jen znenáhla, pochopí každý, kdo již četl, že těch samostatných budov je nyní již *přes dvě stě*, nepočítaje v to malé kiosky, strážnice atd., nepočítaje také množství objektů výstavních, které pod střechu ani nepřijdou, jako různé obelisky, vodní hodiny, zahradní sedátka, monumenty, fontány, výrobky kamenické, dlaždičské, zahradní okrasy z terakoty a m. j., z nichž každý musí přec být umístěn tak, aby přispěl k dovršení uměleckého celku. Provedení cest mezi tím vším musil Machytka dovésti v tom směru, aby nejen na plánu dosaženy byly pěkné směry a linie, nýbrž aby ve skutečnosti byly též pro navštěvovatele co nejpraktičtějšími; také zahradník musil jimi obdržet jen tvary, jaké mu možno snadno a vkusně vyzdobiti keři a květinami. Vše to se podařilo „šéfu

pro instalování parku“ způsobem překvapujícím, architektonická část parku rozkvětla v organický obraz, velice zajímavý.

Arci se Machytka prací tou, jakkoliv namáhavou a pro pověst svého tvůrce nebezpečnou, neobmezil. Mělo mu být poskytnuto vyniknout i jinak, umění jeho bylo příliš hledáno, než aby nebyl býval zakázkami přímo zanešen. Krásným vytvořem umění jeho je pak především pavilon rakouského spořitelnictví (v němž lze na vyvěšených tabulích studovat historická i statistická data a celou manipulaci). Pavilon ten jest jeden z větších a vyveden čistým slohem renesančním, s mnohými ale detaily *zcela původními* a ozdoben sochami od *Melnického* i krásnými pracemi stukatorskými. Jiná krásná stavba Machytкова je pavilon hudební pro kapelníka Strausse. Tento pavilon je celý ze dřeva, s malbami, s plastickými ozdobami a dvěma Viktoriemi od českého sochaře *Nováka*. Vyniká lehkostí svou i zvláštností svého půdorysu. Přilehaje k hustému lesu obrácen jest čelem proti velkolepé stavbě vícekrále egyptského, kteráž vyrůstá za řízení našeho geniálního Šmorance, je nejpřednějším a již nyní nejuznanějším objektem *celé* výstavy a o níž ovšem musím ještě mluvit zvlášť. Mimo to jsou od Machytky: strážnice, budovní komplex hospodářské společnosti, pavilon staveb silničních a mostních, dřevěný most přes potok Heustadel atd. atd.

Kancelář svou zařídil si Machytka zcela českou. Především jsou mu k ruce mladí architekti *J. A. Štěpán* a *Hauf*. Také od Štěpána je po parku mnoho pěkných prací, jako knihkupectví, slezská restaurace, pavilon pro zápalné aparáty plynové, pavilon „pro cestu a byt“ (kde možno doptat se bytů a koupit všemožných lístků jízdních), zvonice pro anglické zvony, druhá restaurace velká, pavilon divadelní a zábavní (opět na prodej lístků) a m. j.

Jdi dál, jdi kam chceš, Čechům neujdeš! Potřebuješ-li něčeho v technickém oddělení účetním, najdeš, že také *hlavou* tohoto je Čech, *Pecival*, výbor vídeňské Besedy slovanské. Obdivuješ-li se krásným vsutku kouskům zahradnickým, pochválils prvního vídeňského zahradníka *Malého*, již zase Čecha. Kupuješ-li si venku u turniketu vstupní lístek do

výstavy, spusť směle česky, kasír je zcela jistě Čech, a kdyby tě snad to češství kasírů již pak mrzelo, jdi si jen postěžovat k vrchnímu revidentu všech těch turniketů! Jmenuje se *Tichý*, je Pražák – něco ti na všečen způsob řekne!

II

Překrásný je obraz, jakého poskytují uzavřené v sobě, na všechny strany zacelené stavby místokrále egyptského. Vzácný kus pravého Egyptu! S ustrnutím a živou zálibou hledí zde Evropan na to skupení plné nejmalebnějšího profilu, na ty tajuplné arkýře, bohaté různé oblouky, vzdušné loggie, pestré zdivo, bání jakoby vyšívané, minarety jakoby až k nebesům se pnoucí. A kdo sám někdy žil pod jasným nebem egyptským, zatouží při pohledu tom náhle zase tam, k té staré, krásné Kahýře!

Ovšem mu zde vadí nesmírně zas mnoho. Schází mu zde žlutý, jemný písek pouště i černá prst nilských břehů, scházejí vůkol pernaté, štíhlé palmy, schází jasná mysl a volný, široký dech pod nejčistější oblohou. Zde je půda tvrdá, mladé stěny mrská déšť, ve výši valí se mračna a místo lehce, svižně se houpajících sokolů a orlů haraší ve vzduchu těžká křídla žalobně krákorajících vran. Prapodivně dojíká veselá ta budova s červenými, bílými a světle žlutými svými pruhy zde v tom chladném pásmě! Dáma oděná bálově a stojící v louži.

Hledíme na pyšný květ kultury nám zcela cizí, na niž bůhví nesmíme se dívat jinak než s obdivem. Je pravda, když islam dal Arabům – chci říci „když Allah dal vyvoleným svým zemi i lid v moc od Velkého okeánu až za Ganges“, nebyli Arabové umělci ještě v architektuře. Chopili se ale toho, co našli, umění byzantinského totiž a zbytků pohanských, celou poetic-kou silou svou, záhy to bylo zpracováno a rozkvětlo v umění původní. Co zde spatřujem, je ukázka toho umění, řekl bych kytička z celé zahrady sebraná. Nedovedem sobě dle ní utvořit arcí obraz na příklad mešity sultána Hassana, čarovně krásné, nebo myslit bohatou nádheru alabastrového chrámu Meh-

meda Aliho, také nemá onano ani účele takového. Je zkrátka jakoby *kouskem Kahýry*, dle ní dovedeš sobě myslit zcela to město „nejpůvodnější“, se vším jeho „krásným pravidlem v malebné nepravidelnosti“, s celým životem soukromým i veřejným, dům fellahův tak dobře jako obydlí bohatcovo, klidný hrob jako živý fontán, místo zábavy jako mešitu. Obraz to architektury arabské *veškeré*, podrobně věrný, nesmírně poučný. V té živé všeobsáhlosti, v té zrcadelné věrnosti, v tom mistrně instruktivním provedení leží zásluha původce – Čecha.

Půl druhého milionu franků věnoval khedive na provedení celého skupení. Budovy rozkládají se na staveništi 78 m širokém a 69 m dlouhém a zaujímají 3203 m² prostorou. K veškerým budovám užito architektury četných a nejlepších monumentálních i soukromých budov kahýrských, z věku 16. a 17. V popředí (strana severní) je městské *arabské obydlí*. Pestré zdi jeho jsou pokryty pruhy nápisů z koranu, před okny u výši nalezá se vystupující dřevěné mřížoví, krásně vyřezávané, s řezbářskými průpovídkami, jako: „On (bůh) jest věčně jsoucí tvůrce“ a p. Dole před nevelkými dveřmi nalezá se i ten nízký, kamenný výstupek, upravený všude, aby ženštiny snadněji mohly se vyšvihnout na oslíky. Pohlédni zde vzhůru a spatříš odvor vespod okna; tím shlíží strážný kleštěnec dolů na příchozí. Ostatně i kdyby někdo ospalému proklouz, i kdyby ušel také vrátnému, podobných oken strážných je uvnitř ještě několik a mnoho tu oklik, než se kolem oslích maštal (hassel), dvorem zevnějším (hoš barani) a pak komorami dostaneš na dvůr vnitřní (hoš guani), poplašené obyvatelky mohou mezitím zcela dobře schovat se za mříže svého harimu. Proto také z ulice, i když dveře jsou odevřeny, nevidíš pranic než hned zeď a v ní výklenek pro vrátného. Kolem vnitřního dvoru pak jsou dole odevřená loggia (taktabuš), jizba modlitební, hostinská, letní jídelna, ještě některá „chasna“ či jizba a konečně taktabuš na zahradu se otvírající. Zdola vedou různé schody vzhůru, pro služebnictvo zvláštní a pro ženy zvláštní. V mezipatří nalezájí se byty služebníků a kleštěnců, v hořejším patře pak harim, vedlejší chasna harimu, téhož taktabuš zamřížovaný, jídelna zimní, lázeň, ku-

chyň atd. Vše, veškeré nářadí je uvnitř upraveno jako v obydlích kahýrských, i ty skříně do zdi zapuštěné i vyřezávané stěny i mosaiková podlaha a mosaikové dveře. Také as dvacet arabských sluhů vzato sem, aby dům oživil.

Na stranu západní přistaveno skupení nejzajímavější. Nejprv dva výklenkové *krámy* po kahýrsku temné a nad nimi komory pro prodavače. Dále *sibil* či veřejný fontán, s krásným mřížovím a zcela rozdílnou architektonikou, než jaká je u fontánů cařihradských. Veřejné studny zakládat patří k nejzáslužnějším věcem po celém Východě. Nalezají se u nich vždy kovové koflíky – také v Orientu na řetízku – nebo i do zdi zasazené malé mosazné pupence, jimiž možno vodu lehce vysrkávat. Nad sibilem je odevřená „medressa“, škola národní. Jenže bude zde něma, bez ohlušujícího vřesku žáctva, odříkávajícího nahlas a společně, a že nebude viset zde se stropu cylindr, obraz „psovské“ kultury, pod nímž v školách kahýrských vždy „místo hanby“. Vedle sibilu je *mešita*, víc ovšem obraz než mešita celá. Ale nad ní je kuple, pýcha celé stavby. Není sice velká, má 9,17 m průměru a 26,70 m světlé výše, ale je překrásna. Uvnitř žebernata jako meloun, zevnitř stukaturami pokryta jako zas ty jemné žilky na povrchu melounu, má onu krásnou, eliptickou formu, jaká liší saračenskou co nejrozhodněji od kuple byzantinské. Vzor k té kupli vzat z tak zvaných „kalifských krypt“ (vlastně hroby králů mameluckých) pod kahýrskou citadelou, nemýlím-li se, z hrobu žoldána El Ašrata. Vedle kopule, jakoby vystřelený květ aloe, vznáší se překrásný, co nejjemněji se zmlazující minaret, vysoký 48 metrů.

Na straně východní nalezá se arabská *kavárna s kuchyní* a vedle arabská *holírna*. Nad tím odevřená *mandara* khedivova, jenž ale zde bude sobě někdy jen hovět, bydlet ale jinde, v městě. Pak zas fasáda *mešity* jiné, opět s minaretem, zde o něco menším. Jistý vídeňský žurnalista viděl minarety dva, západní a východní, a ihned napsal: „Zde je chyba; kde jsou u mešity dva minarety, jsou stejny a zcela souměrně postaveny“. Moudrý pán, ale přehlídl, že zde jsou *dvě* mešity, *dva* druhy rozdílné, jeden vrcholící se v bání, druhý vybíhající ploše.

Ze zahradní loggie uvnitř spatřujem skutečně zahradu cele dle arabské krasochutě zřízenou. Vlevo pak zajímavý *skalní brob* z Beni Hassanu. Naproti pak, k jihu, zakončuje se skupení od hlavy k patě monotonně šedivou *budovou selskou* s předdvořím, oživenými chlívky pro velbloudy a dobytek, obydlím, mlýnem, pecmi na umělé lihnutí kuřat a velkými věžmi – holubníky, z jichž drobných okének pro větší pohodlí několika set párů holubů roští trčí. Ovšem takto *někdy* bydlí některý bohatý starosta obecní, „šech el beled“ – khedive se chránil vystavit zevnitř i uvnitř nahou, z bahna a rákosí do čtverhranu slepenou chatu hladového, upracovaného svého fellaha, – a přec by chata ta byla nepoměrně zajímavější a poučnější!

Peněz dal khedive hodně, architektonicky uměleckých motivů bylo dost a k tomu stavitel tak geniální, jakým je náš *F. Šmoranc*, výsledek musil být šťastný, ba velkolepý. Světové výstavy ještě čehos podobného nespatriily. Jeť Šmoranc právě nyní nejprvnějším znalcem umění saracénského, nikým nedostížen. Pracoval k výsledku překvapujícímu, budovy egyptské jsou nejsolidnějším, nejkrásnějším uměleckým i etnografickým objektem celé výstavy. Vše musil navrhovat a kreslit Šmoranc sám, každou dlaždičku, každý hřeb. Zato měl ale pracovní síly vesměs české a práce se podařila.

Ve Vídni vychází několik časopisů „výstavních“, ilustrovaných. Přinášejí již od roka podobizny všech možných osobností s výstavou spojených. Podobiznu Šmorancovu nepodaly. Také jiným listům vídeňským nenapadne o něm mluvit. A když již někdy zavadí, neřeknou nikdy „Böhme“ nebo „Czeche“, nanejvýš „Österreicher“ nebo raději pranic.

Šmoranc pochází ze Slatiňan u Chrudimi.

III

„Pane, toho českého lva se svého oddělení sundáte a nápis český také, čeština není žádný jazyk světový,“ zněl rozkaz barona Schwarze. – „Tak světová je čeština jistě alespoň jako

turečtina a japanština, proti nimž jste na nápisech ničeho neměl, a co se týče českého lva, sundejte si ho sám, máte-li chuť," odpověděl Raoul rytíř Dombrovský. Pan baron nechal sundávání být.

Je to jediný znak českého lva – pardon, přec ještě jednou jsem spatřil na Světové výstavě toho lva našeho, a sice – v oddělení *japanském*! Jakýs důvtipný vyšíváč bůhvíodkud z té bájuplné země, nejspíš na poklonu říši, která pozvala Japan k Světové výstavě, zaslal pěkně zlatem a hedvábím vyvedený znak rakouský a tu poblíž hlavy orla skví se ovšem také znak český. Pak jsme hotovi. Je toho málo, jak?

Svět se o nás co Češích z výstavy pramálo doví! V hudebním pavilonu hraje v hudebních smíšeninách Strauss, „král valčíkový“, také sic naše „Kde domov můj“, ale muzikanti a posluchači myslí sobě přitom zrovna as tolik, mnoho-li onen japonský vyšíváč. Z Moravy je slovanský živel zastoupen hanáckými figurinami, které vystavuje – poslanec na říšské radě, pan Zajíček z Prostějova. Ze Slovenska vystavena ve čtvrti selských budov také slovenská chata, ale obyvatelé její ubezpečují tě s takou horlivou okázalostí: „my nejsme Slováci, raděj Němci,“ že z každého slova na sáh vyčuhuje kopyto maďarského návodu.

Není mnoho vystavovatelů z Čech, pouhá hrstka, kdyby ale chovali se všichni co Češi uvědomělí, vynikli bychom i nyní, neboť co oni vystavili, je výborné. Tisíce lidí se zastavuje na příklad denně v pivnici Měšťanského pivovaru v Plzni, aby se napili „zeleného zlata“ a vyřkli, že není nápoje nad to naše plzeňské. Kdybys jim ale řekl, že je plzeňské výrobkem průmyslu českého, zavrtí nedůvěřivě hlavou. On je sice v štítu pod velkým nápísem německým také někde v koutě nápis český, ale kdopak si ho všimne v řadě ještě jiných nápisů cizích! Ani podnikatelům nenapadlo, aby dodali někde rázu českého. V švýcarské konditorii jsou obsluhovačky v kroji rozličných kantonů, v ruské restauraci jsou sklepníci v kroji ruském, v štýrské vinnárně jsou děvčata, jak by je s alp sundal, – jak pestře musily by se vyjímat takhle sklepnice v kroji plzeňském, kdyby jen někdo byl na to po-

myslil! Ano prvního dne byl tu jídelní lístek docela německý a – maďarský! Správa pivovaru nemůže se vymlouvat, že snad hostinský, Vídeňák, je zde neobmezeným pánem. Vy-
dalať brošury o závodu svém as v desíti jazycích, a tam stojí –
musíš ale o brošurky české žádat zvlášť, ty se schovávají –:
„Aby plzeňské pivo z Měšťanského pivovaru navštěvovate-
lům Světové výstavy mohlo se podávati v neporušené jakosti,
byla uvnitř prostoru výstavního blíž brány čís. 1 postavena
zvláštní pijárna ve slohu švýcarském.“ – *Akciový první pivovar
plzeňský pokročil ale ještě dál: odkop češtinu zcela, nepopřál jí ani
nejmenšího koutku!*

Že kníže Adolf Schwarzenberg ve svém přenákladném
a krásně sestrojeném pavilonu hospodářském nedal češtině
nikde místa, kdož by se tomu divil při *českém* šlechtici! Rov-
něž je pochopitelné, že naše sklářství a soukenictví není za-
stoupeno po česku, že Nobackové, kteří z českého lidu těží
milióny, nemají pro nás ani krejcaru, že Weilové, Zuckerové,
Steinové a jiní vyrábitelé „strakonických fezů“ neznají se
k nám, nebo že pan Stein má místo českého raděj hned nápis
srbský, atd. Ale když čtem na výrobcích brousíren turnov-
ských jen nápisy německé a francouzské, když čtem jen „Zýka
aus Pilsen: Gebetbücher“ nebo jen „Johann Čadek, Buch-
binder und Ledergalanteriarbeiter aus Prag“ atd. atd., zů-
stane člověku nad tou bezmyslénkovitostí přec jen rozum
stát!

Vyjmenuju firmy, které se representují zároveň co firmy
české. Řeknu schválně, že je vyjmenuju, pokud mně v zná-
most vešly, ač velmi pochybuju, že by mně byla ušla někde
některá. Poněvadž jsem ji už uvedl, začnu zase s výstavkou
rytíře Dombrovského.

Po rozeznání Hospodářské české společnosti ujal se repre-
sentace Čech, ve směru hospodářském, pan Dombrovský za
pomoci jiných ještě pánů, a sice mu byli pomocní: inženýr
Rich. Jahn, továrník Ahrens, inšpektor statků Příborský,
hospodářský rada Ossumbor, nadlesní Schmidl, profesor
dr. Lambl a F. Hiller, jednatel Hospodářského klubu. Záhy
bylo materiálu dost a dost na representaci království Českého,

o němž Dombrovský ve své výstavní brošure pyšně praví, že jest „až do srdce Německa posunutá hradba mocného evropského území slovanského“. Dost ho bylo na důkaz toho, co dokázati se hlavně chtělo, že česká země je v hospodářství co nejpokročilejší, čili jak hospodář suše řekne: že česká země „nevyvází už surovinu a s ní zároveň nenahraditelnou část síly půdní, nýbrž zušlechtěné zboží a dílo“.

Co do programu výstavy té cituju zde raděj samu brošuru Dombrovského:

„Zastoupeny budou veškerá prvotní výroba a průmysl polního a lesního hospodářství hromadnou výstavou, jejíž základem jest *zákon přírodní: „Oběh látek“*.

Království České jest první zemí, kteráž veškerou svou prvotní výrobu dle této zásady vystavuje.

Počínajíc s rozmanitými zeměznaleckými útvary a ornicemi všech krajín s jich chemickými i fysikálními zvláštnostmi – zastupuje království České poklady své půdy a práce od hrubé hroudy a surové plodiny až po mouku, cukr, chleb, pivo, olej, líh a výrobky škrobáren; od půdy lesní a jejího rostlinstva až po papír, desku ozvučnou, plát furnýrový (dyhový) a náradí domácí – *a dále až po ony odpadky, kteréž přímo a nepřímou dle nezvratného zákona přírodního, totiž dle věčného oběhu látek co potravina vracejí se zemi, která je zplodila.*

„*Od země – opět k zemi*“ jest heslem a zároveň ohraničením hromadné výstavy polního a lesního hospodářství z království Českého.“ –

Dle té zásady zřízená výstava *musí* ovšem být všestranně zajímavá. Zvláště z Čech. Sotvy se začaly vykládat výrobky, již přšely objednávky, až pro daleký Orient. A naše plodiny surové – –

Byl to poprask v Maďarii! Maďaři hledí totiž na Světové výstavě hlavně vyniknout přírodním bohatstvím země své. Nejprv ale svými lesy. Navezli obrovskou sílu velikánských kmenů, vskutku imposantních. Svět se divil. Vtom přijede odněkud od našeho Chlumce do české výstavy jen jeden jediný „trochu větší“ kousek, průřez dubu – *šest stop a ještě čtyry palce*, a je po slávě uherských lesních velikánů. Český

dub, jinoch teprv 235 let starý, tedy ještě velmi nadějný, je přerost! Přiběhne deset, dvacet uherských komisarů, každý měří, bručí – nic platno, 6' 4", a zdráv náš doubek „jako buk“! Že prý dají Uhry prohledat znovu.

Jsme přáteli zvláštností? Přihlídněte tedy zde k tomu akvariu! Vidíte ty velké černé skořepiny, z nichž každé vyčuhuje půl růžového zvířete? Nu, to jsou české lastury *perlorodé!* – Jak jsou čily a živý, jak šmejkají svůj plášť sem tam a k tomu jen pomocí jediné své nohy! Zrovna jednonohý tanečník Donato při „tanci s pláštěm“ – trochu ovšem pomalejší! – Chcete si cos podobného opatřit domů pro akvarium svoje? Proč ne – ta kolonie zde stojí jen tři tisíce.

Nebo nebylo by, mně zvláště milí přátelé zvláštností, libo koflíčku *té kávy vyzrálé u Lobosic?* A k tomu chrupat *pravých českých mandlí* a zakouřit si *pravých českých cigár?*

IV

Musím firmy některé české, ba – pokud se týče čistě průmyslové stránky – většinu jich ponechat podrobnějšímu ocenění referentů odborních. Takž na příklad velký strojnický pavilon *Daňkiv*, jenž nás průmyslově i národně representuje velmi čestně. Ano i celý „oddíl učební“ zůstavuju zvláštnímu pojednání, jakéž podá ještě svého času list náš. Také v tom ohledu uslyšíme mnohé, co nás u vědomí inteligentní síly české potěší, začínaje od výstavy vládou pořádané, o niž nezměrnou má zásluhu mladistvý *Otakar Feistmantel* (povoláný nyní na museum berlínské), přes zasilky českých učitelů až po soudílnost jednotlivých soukromníků, mezi nimiž je náš neunavný *Václav Frič* opět v první řadě.

Jakoby českým kůlem v cizím mase stojí zde zas *Červený* z Králové Hradce. Nadělal jim už starostí! Mít ho chtěli ovšem za každou cenu a byla velká radost, když se přihlásil. Ale také by byli rádi, aby alespoň nikoho z „milejších“ nezastínil. Chtěli mu dát místo dobré, přec ale nenápadné. Než však *Červený* napsal své určité: „*Pod rotundu na místo hlavní* –

nebo nikam!“ A přispíšili si odpovědít, že tedy pod rotundu. Stojí tam v celé své slávě, široce a pevně. Uspořádal si vše jednoduše, ale prakticky a elegantně, na důkaz, že na světových výstavách je dávno již doma. Krásné, již zevnějškem svým „zvučící“ zboží, a nad ním celá řada velkých medailí z Londýna, Paříže, Petrohradu, Lisbonu atd. Avšak – již zase malér pro Vídeňáky! Červený dal nad to vše svou firmu, ale *jen česky a rusky!* Hubují, posmívají se, nadávají, ale co platno, naproti Červenému nevystačí pouhým „ein czechischer Instrumentenmacher“, mimovolně jim vyklouznou výrazy jako „výtečný“, „světoznámý“ atp. přec jen zase z pera. „Především ale nesmíme zapomenout slavného, tak bohatě vynalezavého Červeného z Králové Hradce v Čechách, jemuž říše hudebních nástrojů kovových je za tak velké rozšíření své vděčna“ – a to stálo v Presse, č. 136! – Z hudebního odboru uvádím také ještě Gustava *Řebíčka* z Prahy, jehož elegantní skříně hrací vítězně závodí se stroji švýcarskými. *Musíš* je najít – jich zvonivé „Kde domov můj“ vábí blíž a blíž a zní jako milé vzkázání z domova.

Zcela zvláště dojmají skříně *českých zlatníků*. Nezávodí s démantovou tíží krásných zajisté prací anglických, francouzských a vídeňských – ve směru tom konkurují jen výtečné práce Pražáka *Grohmana* – a také ne hromadným jakýms skupením. Ale má se to s nimi jako se zlatníky ruskými, jež dle slohu jich děl, dle malachitu a lazuru poznáš na dohled: kdyby byli zlatníci čeští roztroušeni kraj celé výstavy, zdaleka již poznáš, že patří dohromady. A znakem jich je – *český granát*.

Když český rolník radlem svým obrací černou prst, kráčí za ním zpovzdálí žena a hledí v rýhu. Náhle vyšlehne rubínový lesk z hlíny, ruka se vztáhne a na dlani zablýští se granát. Rozprsklá jiskra dávno vyhaslého ohně zajásala bleskně u prvním zas políbení se sluncem! Tisíciletí ležela v české zemi a napila se bohatě zde prolévané krve. Jaký oheň dřímá v tom pyropu, jaký kouzelný svítí z něho sen!

Co vše lze skvostného utvořit z českého granátu, dokázali zlatníci čeští, třeba bychom podotkli, že lze učinit ještě víc

a že máme do samostatně uměleckého českého šperku ještě nějaký krok. Granátové diadémy, náramky a řetězy nákrční poutají zraky dámského světa a před skříněmi *Bubeníčka*, *Rummla*, *Kerše a Kerlického* stojí stále houf zvědavý. Zvláště vynikají oba na předním místě jmenovaní. Rummel pak užil granátů u spojení s drobnými démanty k překrásným náramkům s mosaikovými českými nápisy, jež, sotvaže vystaveny, byly také ihned rozprodány. Také velkým, drahým šperkem z bohatých *růžových* perlí a skvoucích démantů zdobí se skříň jeho.

Z průmyslníků českých účastnili se co *Češi* ještě: *Mottl* a synové velkým výborem elegantního oděvu. *Ant. Srba* kloboučnickým zbožím svým, jež posud bylo uznáno všude. *Josef Krakovič* umělými zas zámky, na jichž odevření také zde určuje velkou cenu. *Miromil Breuer* z Labské Týnice krásnými vydělanými kožmi. *Dubský* z Lochotína u Plzně efektně aranžovaným skupením výrobků hlíněných. *Ad. Brichta*, voňavkář z Prahy. V oddělení lučebním *Emanuel Kittel* velkou a zajímavou výstavou z antimonových hutí a dolů v Milešově u Selčan a *Frant. Karel Grillo* lučebninami co nejčistšími a nejrozmanitějšími. Jakže se účastní velké pivovary české, řekl jsem již. Také se zde již hlásí světu nový pivovar *staroplzenecký* a ten *po česku*. Prozatím ovšem jen velkým, skoro monumentálním emblémem řezbářským, postaveným v rakouském pavilonu agrikulturním. Tamtéž nalezáme ještě jednu českou zvláštnost. Náhle tu stojíme u výstavky, s níž svítí nápis: „Višňová šťáva z Mělníka v Čechách“. Vystavil ji Ed. *Selikovský* z Vídně.

Že český cukr, účastní-li se v závodění, také snadno vynikne, mohlo se ovšem očekávat. Pomocí zboží toho druhu, zaslaného z Čech a Moravy, vyniká vskutku rakouská výstava kolektivní nade všechny cizí daleko. Zde je, jak přední znalci tvrdí, vše, čeho sobě přáteli lze: jemné zrno, hustý svar, sněhová bělost, stejná čistota zevnitř i uvnitř, hladkost na povrchu homole, aksamitový lom. Zvláště chválí výrobky továrny *zvoleňovské*, jejímž ředitelem je tuším *Bedřich Napravitl*. Uprostřed oddílu *zvoleňovského* je také

český lev upraven z krystalisovaného cukru, – ale já už jednou pro *cukrového* českého lva nemám pražádného smyslu. – Palmu za cukrovarnictví obdrží as hrabě *Harach*. To je zbožíčko, že až oči bělostí přecházejí a na jazyku mlsnost usedá! A přitom může být člověk zcela tak po česku mlsným, etikety jsou *jen* samé české!

Máme se ještě podívat do rozlehlého pavilonu *Der Kunst*, jak as je české umění výtvarné zastoupeno? Víme, jaká u nás v tom chudoba, dobré síly že dovedem na prstech spočítat. A zde je ještě chudší obraz chudoby té.

Překrásná černá kresba, lesní krajina s čápy, od geniálního *Mařáka*, plna vzduchu a poesie. Malá krajinka od *Novopac-kého*, ale kousek kabinetní. Několik větších krajin od rutinovaného *Hlaváčka*. Známé nám již dva dobré žánry „Před směnárnou“ od *Barvitia* a „Děvče před zrcadlem“ od *Quidona Mánesa*. Markantní poprsí *Šafaříka* od *Pilze*. Pěkně provedený návrh sošky „Nevinnost“ od *Dvořáka*. A jsme hotovi.

Kapka v moři. Znatelna jen českému oku.

ŘEMESLA

Ševci

Už jsem chtěl napsat: „Psáno na počest poctivého cechu ševcovského“ –, ale nechám toho opatrně být. Vždyť ani nevím sám ještě, bude-li to, co napíšu, ševcům na počest. Je mně truchlo a teskno jako Kollárovi: napravo šíře hledím, nalevo zrak bystře otáčím, však darmo zrak můj slavného ševce hledá. Milion za velkého, slavného, *českého* ševce! Ach, není – není ho!

On totiž tento týden patří rozhodně ševcům. Emauzy jsou pěkná věc, ale moc perníková, Slamník je item pěkná věc, ale moc už zpanštlá, jediná Fidlovačka je ještě něčím. A zrovna jakoby na počest naší Fidlovačky vydal teď Pražanům známý německý spisovatel Schmidt-Weißenfels knihu „*o dvanácti ševcích*“. Jsou to ševci, kteří se stali ve světě slavnými nebo alespoň pověstnými, třeba *smutně* pověstnými. Upřímně řečeno – mnoho ani na tom vybraném tuctu není, je vidět i zde rozhodnou bídu v historii ševcovské. Je tu arci uveden Simon Athénský, švec obratný, přítel Periklův, přítel Sokratův, jenž z rozmluv, které Sokrates s ním měl, třiatřicet potomstvu zachoval – „dialógy Sokratovy“, „dialógy kožené“. Výtečný muž, který miloval svobodu víc než peníze a Periklovi, nabízejícímu jemu státní službu, předkrám „boty vyndal“. Je tu pak švec Alfenus Varus, patron „ševců a právníků“, jenž místo lidských noh později „čtyřicet kněh“ o římském právě, a Hans Sachs, jenž později „básně a divadla“ do kůže vrážel. Oba opět mužové výteční, prvější se stal purkmistrem v pyšném Římě, zrovna rok po Kristovu narození, poslednějšimu postavili v Norimberce pomník, zrovna před dvěma lety, – kdyby byl Hans Sachs Čechem býval, měli bychom dle svého zvyku letos slavné „dvouleté“ jubileum a naše časopisy by napsaly

krásnou větu: „Již uplynula dvě leta“. Je v té knize dále poctivý náboženský nadšenec Jakub Böhme a poctivý sektář Jiří Fox, neustupný kvakér, jenž se stal svobodomyšlnými svými náhledy nepřímým zakladatelem svobody severoamerického soustátí.

Ale je tu také švec Edward, který brouky a byliny sbíral. Jakýs Němec Ritzmann, který z kusa kůže ušil jakýs zvláštní průbnní kus na mistrovství. Jakýs Schroeter, který v Augšpurku způsobil velký strajk ševcovských tovaryšů. Jakýs Polák Sakowski, jehož sláva se zakládá v tom, že pro Napoleona I. šil boty. Jakýs Lampe, který lidi léčil, ačkoliv toho neuměl. A lump švec Šimon pařížský, sprostý denunciant, mučitel mladého Kapeta, vrah. To je toho! Naše Fidlovačka dle jednoho výkladu vzala také prý původ svůj z velkého strajku ševcovských tovaryšů. Náš Žižka zajisté také nosil boty, jenže se ztratilo jméno ševce, který mu je šil. Celá řada ševců našich už uměla „měřit na souchotě“ a jeden švec na Malé Straně umí dělat i vodičku na oči, jenže má samou mrzutost s ouřady z toho. Atd.!

Nějakého českého Sokratovce, Šimona nebo Alfena Vara, Hansa Sachse nebo Jakuba Böhma, Jiřího Foxa bych potřeboval! Ševci se rádi při práci své zapřádají do myšlének, do rozjímání o věcech náboženských a mravných, je známo, že každá reformace v ševcích našla nejspíš nadšené a nezištné přívržence –, ale marně bádám v našich dobách husitských, švec z nich, ach, nevyniká žádný. Malý, maličký červánek naděje svitá, ale jen aby záhy zas zaniknul. Velký Chelčický prý byl původně švec. Nu – to by bylo něco! Chelčický, který hlásal demokratickou rovnost všech lidí. Který od každého žádal předně a věčně poctivost. Který chtěl, aby vymýtěna byla válka. Zakladatel „bratří Chelčických“, kteří hlásali čistou lásku k bližním, kvakerové před a nad kvakery Foxovy. To by bylo něco: Chelčický – Jakub Böhme a Jiří Fox v jedné osobě, před a nad nimi. Bohužel je v tom jeho ševcovství ale malá mýlka otců jezovitů: čtli místo „caput“ (hlava) – „kopyto“. Ani se jim nemůže brát moc za zlé mýlka ta; otcové jezovité hleděli *všechny* hlavy, co jich v lidstvu je, narazit na jedno kopyto.

Ctili, nectili naši praotcové ševcovské řemeslo? Byla jim bota něco, abych tak řekl, posvátného? Bota, na níž spočívá celá váha člověka? Byla praotcům bota as tolik co Židům střevíc? Když starý, chci říci starobylý, míním dávný Žid prodal svůj pozemek, aby naznačil odevzdání ho do rukou nových, zul svůj střevíc. Nesvlékl snad kabátu, nesvlékl kalhot, zul střevíc – vysvítá důležitost střevíce! Troufal bych se na čest našich praotců tvrdit, že bota jim byla snad ne zrovna posvátnou, ale přec jen věcí významnou. Svědectvím jsou jejich pořekadla. Když chtěl praotec říci, že někdo někomu jámu kope, řekl „šije mu botky“. Když že někdo utekl, řekl, že „boty spálil“ nebo „v botách umřel“. Když praotec někoho na svou stranu přemlouval, prál: „Obouvám ho ve své boty.“ Když praotec lidumilně se uvazoval v plnění cizích povinností, mínil, že „sama sebe obouvá v cizí boty“. Také znamenalo „obouvati se v cizí boty“ tolik co dnešní „posaditi někomu rohy“. A naši praotcové, tolik se musí říci, byli velmi pilni v přebírání povinností cizích – „neničky mládenci kde mohou v cizí boty se obouvají,“ vypravuje Šimon Lomnický.

Podobá se celkem, že praotcové měli pro ševcovské řemeslo jen tak prostřední úctu. Přiznávali ševcům rozum, to je pravda, neboť říkali pochvalně: „Švec, dokud jedné boty neušije, druhé nezačíná.“ Ale zase ho také nenadceňovali: „Švec jelena kopytem neuštve“, což se myšlenkovou svou hloubkou zcela rovná proslulé výpovědi, kterou učil Apelles: „Ševče, ne nad kopyto!“ Co znamená však staročeské pořekadlo, že „malostranští ševci na kopyta pískají“? Byla to snad staročeská „okarina“? V historii vzdělanosti lidské jsou záhady, vůči nimž i rozum mudrcův otrne!

Mezi posavadními měšťanosty v Praze nebyl po tolik staletí ještě ani jediný švec, pokud vím (říkám rád: „pokud vím“, člověk je pak na všechny strany jist). Byli ševci v jiných českých městech snad ctěnější? V Blatné bývalo velmi mnoho ševců, když se ale o někom, který rychle jde, řekne: „Ten má blatenskou krev“, nechce se tím dnes pranic pochvalnějšího říci, než že „běží jako švec na jarmark“. Příjemné

Tyništi se říká odedávna „prtácká“ – ale snad jen kvůli tomu, aby příležitostně pan ministeriální rada Schmied mohl se řádně blamovat; pan rada to také ochotně učinil a datoval svůj referát: „in Flickschuster-Teinitz“. O Bechyni se mluvívá co o pravém Jeruzalémě ševců, ale historie o bechyňských ševcích mlčí jako zařezaná („pokud vím“). O skutečských ševcích se tvrdí, že jsou „světoobčané“, totiž rozptýleni po celém světě, a říká se: „Až se všichni sejdou, bude soudný den.“ Toho je ale všeho ukrutně málo na rozluštění otázky mé!

Přec mám nezvratné přesvědčení, že ze ševcovské krve pošlo národu našemu už mnoho mužů kloudných. Třeba nepřímě, druhým, třetím kolenem. Já sám pořád ještě doufám (člověk se sladké naděje nespouští ani nad hrobem), že i ze mne konečně bude přec jen něco kloudného. A proto zapisuju zde, že také já po meči jsem z krve ševcovské. Domnívám se, že mám povinnost sdělit to světu.

Kněhtiskaři

Není sice pražádné příčiny mluvit právě teď a právě dnes o kněhtiskařích, ale *právě* to píšu o nich dnes. Něco činit, k čemu není příčiny, má půvab svůj; něco nebo o něčem mluvit, co není časové, lechtá člověka, otroka času.

Ale – abych si nehrál na schválného, vymyšlivého, originálního atd.: příčinu mám přec. Arci jen tak tuctovou. Schmidta-Weißenfelse knížku *Zwölf Buchdrucker*. Schmidt sobě umínil, že uvede řemesla a živnosti ku cti, že každému ševci, pekaři, tiskaři předvede po dvanácti mužích, kteří se s toutéž živností zanášeli a jí nebo vedle a někdy i proti ní jméno své do některého výklenku lidských dějin přišpendlili. Proč jich béře právě dvanáct, neporozumí nikdo. Tím spíše porozumí každý z nás tomu, že německý kompilátor v posud vydaných svazcích Slovanstva si nevšímá. Stálo by to práci. Nikdo posud na příklad nepsal o kněhtiskaři Veleslavínu, o tiskárnách Českých bratří a p. po německu a pan Schmidt

nemůže tedy nový svůj německý spis dle toho sestavit. Musí se obmezit na práci čistě tuctovou.

Přec je i ta dosti zajímavá, alespoň nově připomíná dávnej čítané a budí i myšlenky nové. Mluví-li o kněhtiskařích, dotknul se něčeho, co je eminentně časové. Kněhtiskařství je v nejprímějším spojení s produkcí spisovatelskou, s trhem kněhkupeckým, jím se rozšiřují, v známost uvádějí všechny pokroky, jež mezi lidstvem činí krása a rozum. Ono je hlavní zbraní, kterouž se vede boj za konečné štěstí lidstva, a boj tento zajímá více ještě než válečné děje našeho století. Ba boj ten duševní je i namířen proti všem podobným našim bojům hmotným a není dnes již pochybnosti, že konečně je udusí. Königovy rychlolisy pracují se zdrcující jistotou a mnohem, mnohem rychleji než Dreyseova rychlostřelná zbraň. Kněhtiskárny tisknou nyní již i parou, a než pára i ve válkách národů zafičí po bojištích co pomocnice, budem tisknout již bleskem, a rozšířená, vyhloubená vzdělanost národů učiní válkám konec.

Ovšem má kněhtiskařství dějiny své. Nešlo vše hladce a nevyvíjelo se od počátku s tou rychlostí, jak by bylo mohlo. Tytéž síly, které pracují odevždy proti lidskému pokroku, pracovaly také proti vynálezu kněhtisku a pracují podnes proti ovoci jeho. Nemusíme je hned blíže označovat, jsou tytéž v našem světě křesťanském jako v mohamedánském i jinde. Dnes platí v kruzích těch, jako platilo už ve věku starém motto Šalomounovo: „Dělání kněh mnohých žádného konce není; a časté přemýšlování jest trápení těla“ (Kaz. 12, 12).

Schmidt-Weißensfelsovi platí arci za pravdu nezvratnou, že kněhtisk vynalezen Němcem Janem Gensfleischem (Gutenbergem). Nic mu nevadí, že Holanďan Janszoon Koster tisknul již o dvě desetiletí *dříve* typy pohyblivými. Holanďané vypravují, že Gutenberg byl u Kostra v práci, a to pod přísahou, že ničeho nezradí. Jistého Štědrého večera, když rodina Kostrů nebyla doma, okradl prý dílnu a uprchl s písmem i náčiním. Ostatně má Schmidt pravdu, cituje-li slova Goethova: „Každý věk visí v ovzduší společných

myšlenek a názorů, a je právě tak přirozeno, že tytéž vynálezy současně činí osoby různé a samostatně v tutéž as dobu, jako že v různých sadech ovoce stejného druhu současně se stromů padá.“ Jsouť vynálezy výsledkem všeobecné průpravy a všeobecné potřeby, a mohou se dít současně od těch dob, co národové veškerí se sblížili a stejně se kupředu berou. Sílu pární objevili současně v zemích různých; telegraf je zásluhou národů různých; telefon vynalezli dva mužové skoro zároveň; náš Diviš a Američan Franklin oba vynalezli bleskosvod. Gutenberg, byť i snad popud byl měl odjinud, učinil z vlastního ducha mnoho a teprv po práci několik desetiletí trvajících dovedl tisky kloudné. Ráje ze svého vynálezu neměl, jako tak mnohý vynálezce rovněž ne. Společník jeho Fuster úkladně ho připravil o vše, jakmile viděl, že z vynálezu mohou být skutečné výhody. Kdyby člověk chtěl být zlomyslný, mohl by v tom vidět doklad tvrzení českého, že Gutenberg byl Čech, Slovan. Kdykoli Slovan něco vypracuje, shrábne výsledek práce někdo cizí. Viz poslední balkánskou válku a kongres v Berlíně.

Ultramontánní strana ve všech zemích pracovala proti tisku, musila se ale posléz spokojit jen protivynálezem zas svým, censurou. Tisk se rozšiřoval a zdokonaloval velmi rychle. Dobří, ano slavní kněhtiskaři objevovali se ve všech zemích a často v jedné rodině dědilo se umění posloupně v několika kolenech a zdokonalovalo se v každém měrou značnou. Takž ve Francii rodem *Etiennů*, kteří prvně římské a řecké klasiky tiskli a umění své také do Švýcar přenášeli. Podobně v Holandsku slavným rodem *Elzevirů*, jimiž úhlednost tisku přivedena vysoko.

Z ostatních kněhtiskařů uvádí Schmidt obšírněji již jen několik Angličanů, Američanů a Francouzů. *Samuela Richardsona*, původně pro truhlářství určeného. U kasy sazečské naučil se Richardson sám také psát. Psával spisovatelům, v praktických věcech „obyčejně neobratným“, prospekty kněhkupecké, předmluvy a dedikace. Pokročil pak ale dál. Vezme-li dnešního dne slečinka nějakého „Tajemníka lásky“ nebo nějakého jiného podobného „tajemníka“ do ruky,

vzpomeň sobě vděčně, že vynálezcem a prvním spisovatelem jeho byl Richardson. Dopálí-li se dnešního dne čtenář novin, že ve feuilletonu nemá a nemá román konce, vynadej v duchu Richardsonovi, který už v minulém století ve feuilletonu otiskoval nekonečné romány své. – Dále *Benamina Franklina*. Franklin napsal si svůj velezajímavý životopis sám, spis ten máme také v překladu českém a nemusím tedy o Franklinově životu obšírněji mluvit.* Měl být mydlářem a stal se sazečem, pak kněhtiskařem a spisovatelem. Co mladík psal „námořnické balady“, které se dobře prodávaly; nechal toho ale rozumně být, když mu otec byl vyložil, že co básník, to světová nuzota. Pak psal tajně úvodní články a strkal je do redakcí pod dvéře; měl radost již z pouhého otištění, po honoráru se ani neptal – nu, byl tenkrát ještě hloupoučký. Když ale měl pak ve Filadelfii tiskárnu vlastní, začal vydávat kalendáře, které jsou posud vzorem pro uspořádání obsahu v kalendářích našich, a nesmírně se mu vyplácely. Ameriky byl dobrodincem velkým, celá řada tamějších ústavů a velikého zařízení dobrého je od něho. Byl také politikem a výsledky svými velmi šťastným vyslancem v Londýně a Paříži. Jako sám svůj životopis, napsal si Franklin i náhrobní nápis sám, v němž vyslovuje naději, že „jednou vstane zas z hrobu, a sice v novém, pěknějším, prohlídnutém a zlepšeném vydání“. – Dále *Guillauma Bruna*, jenž ze sazeče stal se vojákem a pak slavným za Napoleona I. generálem. Nestálost ta, co se týče zaměstnání, jevila se ale i v politickém jeho smýšlení a způsobila mu tragickou smrt: lid ho ubil. – Dále básníka *Bérangera*. Ten ale také se sazečství zběhl. Ostatně neměl Béranger knihotisku ani zapotřebí: lid si jeho písničky opisoval. – Dále *Petra Josefa Proudhona*, velkého revolucionáře, který ale ve všem přál pořádku, velkého milovníka svobody, ale – bez tiskových chyb. – Dále *Didoty*, kteříž dokončili lití písma, vynalezli velínový druh papíru a první připustili ženštiny k vyučení se sazbě. – Konečně amerického spisovatele *Bayarda Taylora*, jenž právě tak se stal ze sazeče

* Je to vlastně perfidnost ode mne, že knihu pokládám u nás za známou už proto, že vyšla česky.

spisovatelem jako americký romanopisec *Howells*, jako tamtéž velký publicista *Horace Greeley* a u nás tak oblíbený *Bret Harte*.

Pekaři

Kdo vynalezl u nás „krobota“? Kdo, ach, makový „courák“? – Vidíš, český spisovateli, zde stojíš jako trdlo – pánbůh mně rač všechny hříchy odpustit! Ale je to pravda; kdybych dnes dupnul na sebe a zeptal se sama sebe před tváří celého světa, kdo vynalezl courák, musil bych se s patrným pohrdáním odvrátit sám od sebe, neboť – já to nevím. Šťastní Němci! Zeptáš-li se, kdo vynalezl rohlík, odevře Němec s úsměvem ústa a řekne: „Petr Weidler, roku 1683, když bratříčkové Uhři a Turci byli u Vídně od Soběského bití; nápodobilť půlměsíčky.“ My musíme mlčet, kdežto Němci vypravují o Weidlerovi pořád, jako by on byl Vídeň spasil.*

Snad ani pekařství u nás nikdy tak obzvláště nekvětlo. Byly doby, kdy nám po staletí Němci bělejší mouku obětavě odjíдали, kdy zas po staletí pro samé bitky a bitvy na foremnější pečivo bylo as pramálo času, a pak celá dvě století, v nichž náš nebohý lid měl s jídlem vůbec pramalou práci. Nevíme, jsou-li „dušičky“ a „všech svatých kosti“ českým vynálezem pekařským; cizím vynálezem jsou nejspíš „vánočky“, „martinské rohlíky“, beze vší pochyby ale „jidáše“; zato jsou rovněž beze vší pochyby zcela našimi „koláče“, „vdolky“, „livance“, „bábovky“ a velkonoční „bochničky“, jenže nespádají všechny ty druhy do zboží čistě pekařského. Velmi dávno činí se u nás rozdíl mezi „bílymi“ a „černými“, mezi „pekaři“, kteří jemnější pečivo, a „pecnáři“, kteří jen chléb pekou. Ale nezdá se, že lid náš má o výkonech pecnářů příliš velké ponětí. – „Všudy chleba o dvou kůrkách,“ říká.

Máme my mezi českými pekaři také některé historicky proslulé? Nynější členy pekařského – řekněm „umění“,

* Také teď Schmidt-Weißenfels ve spise *Zwölf Bäcker*.

abychom mluvili hezky, počítáme většinou zajisté mezi nejupřímnější vlastence své. Ale poněkud konservativní jsou a to vyplývá ze zaměstnání jejich. Mají práci noční, ve dne spějí a bouřlivý proud slunečního života má na ně velmi málo vlivu. Ve dne spějí, a proto jsou konservativní, sahajíť nejraději po tom, co hezky blízko „leží“. „Pán“ se ovšem někdy emancipuje, pravý ráz pekařské bytosti lze studovat jen na nižších, na příklad na učednících. Jaký to rozdíl mezi učedníkem pekařským a učedníkem jiným! Ani čtvrtina toho uličnictví, té živosti a prohnanosti. Hoch, který byl navykl v noci hezky spát, což je mladému věku ovšem nejzdravější, přijde do učení a dlouho to trvá, než mladičké jeho ústrojí sobě navykne na úplný převrat života. Když jiný učedník byl ráno právě vstal, oči si umyl a je ke skotačení a pračce právě nejochootnější, pekařský namáhavou práci svou teprv dokonal a chce se mu spát, ach spát! S hvízdodem a poskokem bouří jiný učedník po ulici, spatříme-li ale ve dne pekařského, jde zemdlen pod velkou nůší, oči jsou truchlivy a pomoučená tvář má ráz choroby, snad klamivý. A nohy jsou často zkřiveny, klímáť hoch při nezvyklé práci a tíže těla bortí a křiví nezralé nohy. Ani do pračky se mu nechce. Vlastní jeho říší je říš temnoty noční, ta říš je ale tak chuda! Ovšem se již také stalo, že právě noc pomohla pekařskému hochu k slávě. Bylo to dne 23. února roku 1350, kdy pekařský učeň Eckerwiser v Curychu za kamny hospody, do které byl chleba nanesl, vyslechl spiklé šlechtice, kteří chtěli téže noci měšťany přepadnout a povraždit; Eckerwiser věc prozradil a pobiti jsou šlechtici sami. A stalo se zmíněného již roku 1683, že učedník onoho Weidlera, když v noci do sklepa pro droždí šel, zaslechl tam podzemní dunící rány. Přišlo se na podkop, jímž Turci by byli vyhodili půl Vídně. Nezachovalo se ale jméno historického toho jinocha.

Užil jsem slov „ani do pračky“ a řekl jsem o pekařích, že jsou konservativní. Ale jen ať jich nikdo „nedopaluje“! Bitvu u Mühlendorfu, dne 28. září 1322, rozhodli pekaři. A když se Jack Stram, pekař essexský, konečně dopálil na velké daně, sebral sedláky a dobyl Londýna. Také jinak než

mečem se už vyznamenali. Claude Lorrain, nejslavnější krajinář, býval pekařem. Menšikov, státník ruský, také. Coste-noble, velký herec německý, také. Českých herců vyvinulo se z různých řemesel již dosti, zda také některý z pekařství, v tom okamžiku nevím. Návštěva divadla hned z mládí bývá hlavním popudem; v době ale, kdy se divadlo hraje, hotuje se pekař již k práci. Jean Reboul stal se dobrým básníkem a zůstal přitom pořád také ještě pekařem.* My Čechové máme z pekařů několik básníků samouků. Že byl papež Benedikt XII. z pekařské rodiny, na tom snad mnoho nezáleží. Také snad ne na tom, že Fornarina, milenka Raffaelova, byla pekařskou dcerkou. Je beztoho vůbec známo, že pekařské dcerky dovedou být sáprmentsky hezky!

Talenta mají pekaři tedy rozhodná. Někdy dosti divná talenta. Je v nich na příklad jistý zcela zvláštní, naprosto nevy-světlitelný, dělat co možná malé zboží za co možná velké peníze. Znáte českou písničku:

*Pekař peče housky,
uštípuje kousky;
pekařka mu pomáhá,
uštípujou oba dva —?*

Ten žertovný pud je jim takřka vrozen, už v dávném středověku byl znám, ale nikoliv oceněn. Surový ten věk dával dostižené pekaře na pranýř, věšel je do košíků vysoko nad kaluže a prováděl s nimi ještě jiné neslušnosti. V Turecku přibíjejí nadanější toho druhu pekaře posud za ucho k vlastním jich vratům. A ještě roku 1865, když hořovičtí cvočkáři a hřebíkáři se bouřili, vyprávělo se, že mezi nimi koluje petice k sněmu, aby ten turecký způsob byl zaveden také u nás: že prý by se tím odbytu hřebíků valně pomohlo! Doufám ale, že to byla jen vymyšlená anekdota.

Tolik je jisto, že pekaři toho dovedou, aby zbohatli i při

* Dvě z nejproslulejších básní Reboulových, „Odpověď Lamartini-novi“ a „Ona stůně“, umístěny také ve Vrchlického knize Poesie francouzská nové doby (XVIII. svazek Poesie světové).

pečivu menším. Ne příliš, ale dost. Ostatně jim to teď sládcí kazí – „kde je pivovár, tu netřeba pekaře,“ říká naše přísloví. Vůbec se zdá, že světu nezáleží pranic na tom, aby pekaři zbohatli. Roku 1866, za okupace, jednalo se purkmistru Bělskému o dobré a poměrně laciné pečivo pro pražské obyvatelstvo. Mluvil prý s jistým panem pekařem.

„Pane, kdybych měl dle takové sazby pect, přijdu za měsíc, abyste mne přijali k Svatému Bartoloměji!“ rozdurdil se tento konečně.

„Nepřijali bychom vás,“ usmál se Bělský.

„Pročpak? Copak nejsem měšťanem?“

„Inu – nemáme tam kolen a stájů, abyste do nich své eky-páže a koně dal.“

Stát naproti purkmistrovi a vidět, že je to muž nespravedlivý, to musí bolet.

Pomluvy, nic než pomluvy. Teď se zas mluví – v Prusku, ne u nás, kdepak by u nás! – o sádře v mouce, o namíchaných bramborech, bůhví o čem. Jako by to bylo něco nového! Už kroniky 15. věku vypravují o pekařích, kteří musili z trestu vlastní svůj chleba sníst, a dodává se tam pak zpravidla: „Nežili nato dlouho.“ Je vidět, že není vlastně žádný pokrok lidstva.

Holiči

„Trefil holič na bradyře.“

„Holič lazebníka drbe, čert dábla škube.“

Stará česká pořekadla

Bylo by velmi těžko vyslovit *zcela krátce*, co všechno si lid myslí, když pronese slovo frizér nebo holič. Tak něco, co lítá s podlahy do výše jako gumový míč, co vesluje vzduchem s rozlétlými frakovými šůsky, s hákovými, tenkými nožkami, s hřebenem v nakadeřených vlasech a s úsměvem širokým přes celou suchou tvář. Takový mladý muž má pověst, že miluje několik děvčat najednou, že co manžel není příliš

věrný, co obchodník ne příliš spořivý, co člověk ne příliš málomluvný – zato je v životě přílišným pudivítrem, v sále přílišným tanečníkem, v hospodě přílišným fešákem atd. Totiž tak si ho myslí neurčitě a průměrně lid, ne já, ne my, ne ten a onen, kdo pro tento kudrnatý svět má oko spravedlivé. Ale za veselého, za vtipného má ho každý. Také se musí stát frizér i holič vtipným, chytrým při zaměstnání svém – kdo pracuje *s hlavou*, musí konečně také pracovat *hlavou*. Jeho zaměstnávají všechny stavy a téměř každé stáří, on barví starého pana radu na černo a upravuje studentíka, kterého minulého jara maminka ještě vlastnoručně byla stříhala, na zimu už pro první taneční hodinu, on přijde do domácností všeho druhu, on vidí slečinky ráno ještě v ne-
dbalkách, paničky bez líčidla, pány v nespraveném županu – kniha života je před ním odevřena dokořán. Co se před jinými skrývá, jemu je to odkryto, on poznává, že každý člověk na světě je hezky samolibý, on ví ze všech lidí na světě nejlíp, co je to falešný stud, on seznává steré, tisícové lidské maličkosti – a nejlepším právě znatelem lidstva je ten, kdož lidstvo studuje dle drobností. On studuje sílu lidí, nechť obsluhuje v oficíně své nebo klidně stojí venku před ní na ulici, kouří si kuba a pozoruje, kdo tu jde. A právě proto, že zná lidi tak podrobně, *musí* se jim smát, a jeho nátura musí se stát veselou, vtipnou, chytrou. Také je, jak už řečeno, pověst jeho dle toho, po celém světě a odjakživa. Francouz Beaumarchais se proslavil tím, že rtuťovou veselost lazebnickou vtělil v určitou figuru – ve veselého lazebníka španělského. Mozart, Rossini se proslavili tím, že dle něho zkomponovali nesmrtelné opery Figarovu svatbu a Lazebníka sevillského. Beaumarchais, Mozart, Rossini musí být za svou slávu jen holičům povděční. A proto pulbíry milujem.

Jsou teď všeobecně váženi, ale nebývali vždy. Za dávných dob byli jen tak sluhy, otroky a jejich zaměstnání s bídným zevnějškem lidské bytosti ceněno nízko, ač měl člověk tu bídnou slupku své nesmrtelné duše vždycky rád, radš než duši samu. Nebyli váženi, ale byli nutni. Dříve jim patřil

člověk celý – brzy mu vjel lazebník do vlasů, brzy do vousů, chytil ho za ruku, aby mu upravil nehty, a hned zas za nohu, aby mu vyřezal kuří oka. Lazebník pomohl od černé krve tím, že pustil žilou. Od zácpy pilulkami. Od zánětu pijavicemi. Od bolení zubů kleštěmi. Od zlomeniny obvazkem. Od rány mastí. Od lysiny parukou. Od šedin vodičkou.* Ale jen ne lacině! – „Za nemoc lazebníkovi více platil, než kdyby si byl dvacet dobrých dní udělal“, stojí v staré české listině. Když pomáhali od všeho, uměli pomáhat ovšem i od peněz – ba i od životů, dějepis je má v odůvodněném podezření, že svým mastičkářstvím pomohli tisícům a tisícům do nebeského království. V Itálii pomáhají podnes, zvláště v jižní; tam mají lazebníci velké firmy, na nichž pěkně namalována uříznutá noha, ruka s odevřenou žilou, z níž krev obloukem stříká, a ještě jiné věci, o nichž se „mezi námi děvčaty“ ani mluvit nesmí. Jsou tím arci dnes vinni nevědomí lékaři italští, jako byli v dávnějších dobách vinni nevědomí lékaři všude. Ranhojičství považovali lékaři takměř do nedávna za něco zcela nízkého, jich naprosto nehodného. A velkou zásluhou je právě lazebníků, že chirurgii dobyli konečného nutného uznání, že se vyvinula na rovnoprávnou vědu. Hlavně náleží zásluha lazebníkům francouzským, kteří se záhy domohli ranhojičských škol při universitách, – ovšem musil pan student, aby byl živ, zároveň po domech chodit a holit. „Otcem“ slavné francouzské chirurgie byl holič Ambroise Paré. On vynalezl nový, podnes platný způsob obvazování ran, vynalezl trepanování lebky, sepsal 28 kněh o chirurgii, byl dožadován všude, kde války byly, stal se tělesným ranhojičem královým, a přece se až do své smrti podpisoval jen: „první holič králů Jindřicha II. a Karla IX.“ I když už sobě holiči vydobyli při medicínské fakultě uznání co ranhojiči, musil přec každý z nich napřed být šest let jen holičem. Znalo se „holičství vyšší“ a „nižší“. Za něco „vyššího“ považovali se ostatně vždy, už náš Veleslavín mluví o „bradýřském *umění*“. A dovedli svou čest a svůj

* Vztahuje se Komenského: „Bradýř v bradýřské světnici vlasy *barvířskými* nůžkami stříhá“ také k tomu?

prospěch věru výdatně hájit! Kdož se nepamatuje na zcela nedávný boj v Praze mezi frizéry a holiči! Prvnější chtěli těmto co „nižším“ zapovídat „vlasostřih“, ale holiči se nedali a vyhráli. To je ta vděčnost frizérská za to, že se celý odbor jejich vyvinul jen z vedlejšího někdy zaměstnání holičského, z parukářství! Nešťastná matko, kteráž jsi v pohrzení u synů svých! Z holičství se vyvinula chirurgie a myslí teď, že je něco vyššího. Parukář je teď také něco vyššího. Obchodník s vlasy také. Obchodník s tinkturou na barvení vlasů také. Zubní lékař také. Ba i „operatér“ kuřích ok!

To se rozumí, že celá řada holičů stala se slavnou i mimo obor svůj – vždyť jsem již dokázal, že holič *musí* se stát vtipným a chytrým vůbec. Florentinský holič Domenico *Burchiello* byl miláčkem celého města a předně slavného Medicea Kosmy; výborný společník, výtečný muzikant a oblíbený básník *satir* a skluzkých písní – po Boccacciovi. – Holič Hans *Folz*, současník ševce Hansa Sachsa, byl též dramatickým básníkem a spolureformátorem německé literatury. – Holič, vlastně víc frizér Jacques *Jasmin* stal se nejoblíbenějším dialektním básníkem francouzským – vydal sbírku s titulem „*Papillotes*“. – Anglický holič Tobiáš *Smollet* stal se také básníkem *satirikem*, romanopiscem atd.; krajan jeho holič *Turner* slavným malířem krajin. – Jiný anglický holič, Richard *Arkwright*, vynalezl tkalcovský stroj. Švýcarský holič *Lips* byl výtečným rytcem, německý holič *Bök* výtečným hercem a pomohl prvním Schillerovým tragediím, že pronikly. Jiný německý holič, Jan Danihel *Falk*, byl dobrým *satirikem*, přítelem Goetha, Wielanda, velkým humanistou (zakladatelem ústavů pro zanedbanou mládež).

Obratnost v zacházení s lidmi musila mnohým holičům snadno pomoci k státním hodnostem. Holič Olivier le Mauvais stal se pověstným hrabětem *Le Daim*, důvěrníkem Ludvíka XI.; sahal i pak lidem rád na krk, byl pravým katanem – později byl oběšen sám, což podotýkám pro výstrahu. – Holič *L' Estocq* byl důvěrníkem ruské Alžběty, holič *Slaghök* důvěrníkem dánského krále Kristiána II. –

Holič Stanislav *Staszycz* stal se slavným přírodopiscem, vysokým úředníkem a velkým dobrodincem polského lidu; Jeremiáš *Taylor* biskupem; John *Abbott* lordem a nejvyšším sudím; Josef *Hume* reformátorem státních financí v Anglii a další zásluhou jeho je, že prosadil svobodu obchodní.

Jedině pro vojenství nezdají se mít holiči zvláštního nadání. Nalezám alespoň jen Němce Jana Kašpara *Schillera* a i ten stal se jen majorem. Trochu důležitějším stal se ten muž tím, že jeho synem byl Bedřich Schiller. Když se Kašpar Schiller ale ženil s hospodskou dcerkou Dorlou Kodweisovou, „neměl ještě ani tušení o tom, že bude mít syna, který bude nesmrtelným,“ – praví naivně Schmidt-Weißenfels*.

Řezníci

Mluvím dnes o těch, jejichž cech, vyjde-li si v parádě po Praze v zelených svých aksamitových čepičkách, s blýštícími se širočinami na ramenou, v sněhově bílém, do oslňující nevinnosti vypraném šatě, činí ze všech cechů dojem největší a líbí se co nejrozhodněji všem kuchařkám „a výše“. O vlčích, kteří se oblékají v roucha beránčí. O lidech „v pátek“ zapovězených. O mužích, jichž řemeslem jest sprováděti se světa voly, telata a ještě jiné nadávky. O vzpupnících, jimž není nic na světě svato a kteří růžovými svými tvářemi a bochníkovými svými svaly se opovažují zvrhnout i slova Písma, že „maso je slabo“. O řeznících.

Nechci je pomlouvati, ale „hlas lidu je hlas boží“ a česká národní píseň praví:

*Nejsou lepší řemesníci
jako řezníci:
ráno vstane, jde do krámu,
drží sklenici —*

* Zwölf Barbriere.

což není charakteristika příliš snad pochlebná. Jakož také k vážnému přemýšlení přímo nutí písnička druhá, o dvou řeznících, kteří se umlouvají:

*Já budu kupovat,
ty budeš smlouvat,
budem si panenky
hezky namlouvat.*

V písni stojí pouze: „namlouvat“, *ne vzít!* Upozorňuju na to.

Starý to, starobylý cech! Nejprv provozovali řeznictví, jako všechna řemesla, jenom otroci, a v starém Římě na příklad spojilo se dohromady vždy několik rodin, daly si otrokem dobytče porazit (pod dohledem zdravotních úředníků) a rozdělily se o ně dle míry svých potřeb. Záhy se ale vyvinulo tam řeznictví volné a v starém Římě měli dvoje velké jatky, krásně z mramoru vystavěné. Nazývali je „macella“. Bydlilť na místě tom, kde ty jatky stály, ve skvostném domě dříve jakýs ušlechtilý Říman jmenem Macellus, a vzácný ten muž bavil se nejraději – zabíjením lidí. Když se konečně na to přišlo, byl popraven a z domů jeho učiněny veřejné jatky – římské gusto! Ostatně měli tedy Římané ústřední své jatky už před 2000 lety, a my je v Praze o 2000 let později – ještě nemáme. V středověku zase řeznictví kleslo a mělo příznak pohany. Brzy ale se k novému uznání v pravém slova smyslu „prosekali“. Byliť se svými sekýrami ihned poruce, kdykoli se jednalo o nějakou rvačku nebo o řádný boj, učinili výdatným ramenem svým často mnoho dobrého a vydobyli si pěkných privilejí. Kdož nezná Vocelův Meč a kalich a v něm romanci „Pražské sekery“! Historický základ romance té je následující:

Roku 1310, když Čechové, kteří se přidrželi Elišky Přemyslovny, zvolili Jana Lucemburského za krále, držel v prosinci téhož roku ještě Jindřich Korutanský Prahu obsazenu a vojsko krále Jana nemohlo Prahy dobýtí. – „Vtom řezníci pražští proběhli a bránu městskou u Sv. Františka vysekali

a Jana s lidem jeho valem pustili do Prahy“ – vypravuje Hájek v souhlasu s kronisty. Král Jan z té příčiny dal jim do erbu českého lva s dvěma oděnci, ani sekají bránu sekýrami řeznickými. – Později zase se oslavili řezníci za vpádu Pasovských při obraně kostela svatojakubského a za vpádu Švédův.

Ostatně zdá se, že v Čechách měli řezníci *velmi záhy* občanskou váhu svou, totiž praví řezníci, ne huntýři. „Bludní kněží lidu přikazovali, aby tam nechodili, pravíce, že není (svatý) Guntyrz, ale huntyrz“, vypravuje se saphirovským vtipem kdysi Hájek. V Praze řezníci lišili se dobře od huntýřů a drobníků. Řezníci sekali v masných krámech, huntýři jen ve dni k tomu povolené na svobodném trhu a drobníci prodávali droby a dělali jaternice. Poněvadž se letos všechno počítá dle Karla IV., sděluju, že za něho bylo v Praze 176 řezníků, 1 huntýř a 10 drobníků. Tito drobníci byli tedy prarodcové dnešních uzenářů, jimž bůh požehnal, takže se rozmnožili jako písek v moři.

Ale i nad pány řezníky samými bdělo oko zákona co nejostřejěji. Byl-li některý přistižen při špatné jakosti masa nebo váhy, nejmenší trest, který ho stihl, byl, že nesměl nosit – ocilku u pasu. Tedy jakoby ztráta důstojnického kordu!

Přísní aristokraté naproti huntýřům, bývali řezníci zas po celém světě velmi ostří rebelanti naproti aristokracii jiné, zvláště rodové. Řezník Schorf, „největší rváč města“, pomohl ve Florencii mocnou signorii svrhnout. Řezník Legendre byl hlavním pomocníkem Robespiera a Dantona, hlasoval nejzuřivěji pro smrt krále Ludvíka XVI. a měl na svém praporu napsáno: „Třeste se, aristokraté! Zde jsou řezníci!“ Náš „písař Bartoš“ vypravuje ve své Kronice pražské o řezníkovi Zíkovi, nazvaném „Vaničkovíc“, jenž do městské rady zvolen za známého Paška z Vratu. Vypravuje o něm věci velice nechvalné, úskočné, jak dal „pány radní jímat v soudní světnici“, jak „před knížetem čistě lhal“, ba nazývá ho až „knížetem tyranským“. Zíka byl pak s hanbou vyobcován z Prahy.

Do politiky zasahovali řezníci vůbec vždy velmi rádi,

jenže mívali přitom ten malér, že těm, kterým nejvíce posloužili, stávali se zázračně brzy pak nepříjemni. Také co političtí řečníci mívali některé zvláštnosti své. Tak na příklad zmíněný již Legendre. Když řečnil a někdo dole pronášel jiné mínění, Legendre slezl s místa svého dolů, nařezal mu a pak řečnil dále. On rozuměl svobodě řečnické zajisté dobře, neboť řečnil-li někdo jiný a jemu se to nelíbilo, vylezl Legendre nahoru na tribunu a nařezal řečníkovi.

Z řeznictví přešlo jich do jiných oborů mnoho a často se štěstím. Náš Jan Lapid stal se z řezníka výborným hercem. Wolsey kardinálem a všemocným anglickým ministrem za Jindřicha VIII. Mark Akenside slavným lékařem. Daniel Defoe slavným spisovatelem, jehož Robinsona hltá mládež dodnes, a William Shakespeare – největším básníkem starého i nového světa. O Defoeovi se vypravuje, že krev nemohl ani vidět, že plakal, když na jatkách zvíře klesalo, a že ho musili po každé omdlelého odnést. Shakespeare zas porážel vlastnoručně s velkou chutí a Aubrey vypravuje o něm dle současníků, že když Shakespeare nějaké telátko zapíchl, vždy to činil s dlouhými a pathetickými deklamacemi. Proto žije hrdina Defoeův jen od kokosových ořechů a hrdinové Shakespeareovi od krve lidí ostatních. A chce-li nějaký český řezník odložit širočinu a uchopit se pera, – dramatické básnictví, podobá se, poslouží nejlíp jemu, a dramatickým básnictvím poslouží nejlíp nám.

Kováři

Dostal jsem se do kleští kovářských. A sice hned několikrát po sobě, jak už to bývá. Po prvé při prvním provedení Doktora Klause. Naivní dceruška doktorova žádá na svém milenci, jenž je právníkem všemi právníckými zkouškami přemoženým, aby teď z práv najednou „přestudoval na medicinu“, že prý ona „si nevezme jiného než lékaře“. Směšná naivnost! – myslil jsem si. Naivnost, jakou ledaže dramaturg německý, kterému na trochu víc či míň

pravděpodobnosti už nezáleží, vyšperkuje svou figuru veseloherní. Ale mžikem nato jsem si hned vzpomněl na Kvintina Metsise, kterému jeho milá také byla uložila, aby – z kováře se stal malířem. Stal se jím za půl roku, a to ihned velmi výtečným – ovšem je něco zcela jiného stát se lékařem, a byť někomu lékařské nadání vězelo v celém těle, za půl roku dobrým doktorem přece nebude.

Po druhé mne chytly ty kleště předevcírem, když byla ta vánice. Ulice hluboko pod sněhem, střechy vysoko pod sněhem, vzduch plný, plný tančícího, velkého, zběsilého sněhu – venku „se ženil čert“, kdo nemusil, neodvážil se z domu ven do té hučící bouře, ulice byly prázdné – za celý svět bych při tak divokém koncertu venku nezůstal doma! Vítr mne hnál a mrskal a kutálel, až jsem se zastavil bez dechu. Právě před kovárnou, pod jejím výstřeším. Uvnitř smích a hlasité řeči, bušení kladiv a někdy zacinknutí odhozeného železa, praskot plamenů, funění měchů – rozkošný obraz! Tak živě a plamenně vypadá to snad uvnitř země, když „venku“ povrch je spoután zimou a ledem. Obraz neúnavné práce, obraz síly – už co malý hoch dlíval jsem s rozkoší hodiny a hodiny před blízkou kovárnou, byl jsem nadšen tou protivou černého čmoudu a šlehajícími plameny, tou ohromností všech nástrojů, těmi vykasanými, začmouzenými mužskými postavami – v dětské své fantasmii cítil jsem sílu za dvacet kovářů obrů v slabých svých ručkách. A také předevcírem jsem se díval a díval, dokud nevyšel jeden z těch umouněnců se mne zeptat, co prý chci a zdali se nechci „dát snad podkovat“. Nezdvořák –, ale proto přec se mně následující noci zdálo o samých ozářených kovadlinách a veselém bušení a o železe řinčícím jak stříbro.

Po třetí dnes, když jsem rozbalil zásilku kněhkupeckou. Hned navrchu leželi Kováři od Schmidt-Weißenfelsa, a nebylo pomoci – pustil jsem se hned do kovářů.

Mám je rád, to kovářské řemeslo. Je to řemeslo všech řemesel, – kdyby nebylo kovářství, nebylo by vzkvetlo žádné řemeslo jiné a nebylo vzkvetlo rolnictví – z nedostatku výdatných nástrojů. Nebylo by květoucího míru a také ne

květoucí války. Je to řemeslo nejstarší, bible je jmenuje prvním, myty všech národů prvním. Je to řemeslo aristokratické – smí krejčí, švec, truhlář říci, že „prvním krejčím“ byl nějaký „klasický“ *bůh*, jako prvním kovářem byl bůh Vulkán? Že mezi prvními ševci byl hned nějaký revoluční bohobijce, jako mezi prvními kováři byl hned zas praotec všech revolucionářů Prometheus? Že nějaká dílna truhlářská stala se tak nesmrtelnou jako kovářská dílna Kyklopů? Ba i surový středověk uznával vyšší cenu kovářů, a zabil-li nějaký rytíř druhému rytíři ze zpupnosti kováře, zaplatil za něho dvakráté tolik pokuty co za řemeslníka jiného – celých čtyřicet tolarů. Na tehdejší cenu „pouhého člověka“ velmi mnoho.

Jenže se kováři nedali zabíjet jen tak na potkání. Stalo se – a přiznávám se, že to v dějepisech čítám velmi rád, – že kovář raděj zabil sám pána, a shlukli-li se dohromady, že s nimi nepořídila ani celá smečka pánů. Za sprostého rváče nebyl ostatně kovář považován nikdy, jen za člověka, který sobě bezpráví nenechá líbit, za siláka, před kterým třeba mít respekt. Jeho emblém – těžká kožená zástěra – má v mudrosloví lidu zcela tutéž váhu, kterou lví kůže v bájce. „Strašiti koho kovářskou zástěrou,“ říká Čech. Kovář platí ale našemu lidu za muže nejen silného, nýbrž také velmi chytrého – „na to drží kovář kleště, aby se sám nepálil“ – –, třeba by z té své chytrosti lidem nekovářům oddělit nedovedl – „komu pánbůh nedá, kovář nenakuje“. Za muže do svého řemesla přímo zamilovaného – „kováři, když se sejdou, mluví o kleštích“. Ale přitom lpí na řemesle kovářském, obtížném, unavujícím, přec jen výčitka, že není výnosné:

*Kováři dělají,
přece nic nemají,
a já nic nedělám,
dobře se mám!*

Mezi kováři byli slavní muži. Nemluvím o těch, kteří kováři nezůstali a něčím jiným se pak stali, jako jmenovaný

již Nizozemčan Metsis, který se stal malířem, nebo Amerikán Stedman, který se stal básníkem, nebo Němec La Roche, který hercem. Nýbrž o těch, kteří kováři zůstali. Však bývalo kovářství umění, že se rovnalo každému jinému výtvarnému! Na své kovadlině vyváděli věci tak umělecky oduševnělé, tak dokonalé, že se jim obdivujem dnes jako kterémukoli jinému dílu umění dávného. Kdo spatří umělecké mřížoví u florentinského paláce Strozzi, smekne ještě dnes klobouk před jeho tvůrcem Mikulášem Grossem. Byl to muž sám jako ukovaný, tento Niccolo Grosso, čili, jak se mu říkalo, „Caparra“ – t. j. „nádavek“, protože, nedostal-li nádavek, do práce se ani nedal, a nedostal-li ihned hotové peníze, díla svého nikomu nevydal. Na úvěr nepracoval nikdy – a pánův nenaviděl. „Po řadě!“ bylo železným heslem jeho, a vévoda Lorenzo musil hezky počkat, až Caparra byl s jinými zákazníky hotov. Zvěděli-li, že někdo lichváří, nepracoval pro něho Caparra za žádnou cenu – „jeho peníze jsou špinavy a smrdí,“ říkal. Na lichváře mívali kováři vůbec odjaktěživa svrchu, vydělávali si vždy peníz svůj příliš namáhavě, než aby nebyli měli v nenávisti peníz tak snadno a nepoctivě vydělaný. Nejslavnější obraz bývalého kováře Metsise líčí – lichváře. A nebožtík Prokop Chocholoušek pronesl kdysi památná slova: „Však kdo ví, jestli Abel nelichvářil obilím.“

Dodnes jsou kováři duší míru i války. Proslulý Elihu Burritt, apoštol věčného míru, kazatel proti každé válce, byl napořád kovářem. A ta zas děla, která před nedávnem hřměla na Balkáně a která dnes v Trnové hromem zvěstují svobodu bulharskou, vyšla z kovářských dílen Nikity Demidova.

Dodnes je kovářství řemeslo všech řemesel. Jinak arci než jindy – do lidstva vjel jiný duch. Z kovárny se stala továrna na stroje, z kovářské výhně obrovitá huť a tavírna, místo příjemného dunění kovadliny hučí a hučí ohlušující hlas strojů. Lidstvo vstouplo do doby páry – kovář Newcomen vynalezl *první* parní stroj, šedesáte let *před* Jamesem Watterem.

Knihaři

V kruzích těch, které se u nás s knihami zanášejí – a kruhy ty jsou bohudík již dosti široky –, je všeobecný stesk: že české, jmenovitě tedy pražské knihařství je značně pozadu za knihařstvím zemí jiných. A objeví-li se i někdy nějaké dílo skutečně pozoruhodné, že nanejvýš sahá až k niveau umění cizího, že se mu nanejvýš *jednotlivým* zjevem, vcelku přec jen cizině *nápodobným*, vyrovná, svou vlastní cestou že ale *celkem* knihařský u nás nejde. Pochopitelno je, že mohou být u nás jednotlivé knihy, jednotlivá díla knihařské práce rovněž pěkná jako jinde: mezi našimi knihaři je dosti mužů, kteří se vyučili v cizině, kteří stále s cizinou v živém jsou spojení, téměř veškeré pomůcky své odtamtud berou, a jedná-li se o jednotlivé nějaké dedikační, jubilejní nebo podobné dílo, může knihař od našich umělců výtvarných obdržet právě tak dobrých návrhů jako knihař jinde. Rovněž ale je pochopitelno, že *celkem* knihařské umění naše s německým, francouzským a anglickým závoditi nemůže. Předně nerovná se ani sama literární produkce česká velkolepé produkci tam v cizině a zvláště nákladněji vydaných spisů, které již typografickou cenou svou vyzývají k hotovení nákladnější úpravy zevnější, je u nás nesmírně pořádku. Jako počet kněh vůbec je také číslo nákladu každé knihy jednotlivé u nás značně nízké a obé dohromady nedovoluje pak, aby u nás rozkvětlo knihařství v rozměrech moderně velkolepých, továrních, při nichž *dělení práce* koná dnešního dne své divy. A konečně platí u knihařství totéž, co u všeho ostatního průmyslu uměleckého: umění výtvarné mu pomáhá jen velmi málo – nemá samo v kruzích našich ještě dostatečné podpory.

Přece je u nás nyní rozhodný pokrok naproti dřívějšku. Český kněhkupec objednává pro část nákladu svých básnických, ilustrovaných a podobných děl „desky“ v cizině, odkud je ovšem dostane prý laciněji i dřív než kdekoli doma, a třeba by tím knihovničky naše domácí nabývaly jakés uniformnosti a třeba by dále desky ty vesměs přicházely z Ně-

mecka a nevyznašenávaly se právě vždy uměleckostí své kresby, ušlechtilou harmonií barev atd., přece jen znenáhla budí v obecenství jistou alespoň krasochuť a zvyšují dotyčné požadavky jeho. Půda se pomalu připravuje pro dobu, kdy zvýšena bude produkce naše literární. Že pak budem mít ihned dosti knihařů výborných, kteří cizině se vyrovnají *ve všem*, není pochybnosti. Dnešního dne, kdy železnice lidi sbližuje a světové výstavy tak zázračně rychle vyučují, není ani možno, aby lidé vnímaví v čemkoli zůstávali valně pozadu; talentů máme mimo to v každém oboru vždy uznanou hojnost. Také již jednou bylo knihařství pražské (v 16. věku) na výši světové a závodilo výtečně i se současným proslulým knihařstvím norimberským. A jeden z nejjmenovanějších knihařů nynějších, proslulý Záhnsdorf v Londýně, je také synem české země.

Umění knihařské patří mezi nejstarší. Bylo ovšem přirozeno, že jakmile lidé začali skládat spisy delší, vícelistové, současně se i pomýšlelo na spojování listů těch jednotlivých, dohromady celek tvořících. „Klasičtí“ národové evropští činili to, jak známo, zapevňováním listů na hůlku a otočením listů těch kolem ní „rolou“. Také notiční, „voskové“ tabulky starých Řeků a Římanů, skládané po dvou, po třech – diptycha, triptycha – byly chráněny deskami často velmi nákladnými, ze slonové kosti, se zlatými okrasami. Později dostávalo se těchže obálek listům pergamenovým. Staří Egypťané zapevňovali listy papyrusové po krajích dohromady a vyvedli tím způsobem as nejstarší tvar knihový.

Když pak veškerá věda a literatura uchýlily se do zdí klášterních, také knihařství mělo v klášteřích hlavní své sídlo. Nejstarším z evropských knihařů je as irský mnich Dagaesus (6. věk), který proslul uměle iluminovanými, v zlato, stříbro i drahokamy vázanými rukopisy svými. Když později zaveden k nám papír lněný, dovolil menší formát rukopisů upotřebení i lehčích látek k vazbám, marokénu a p. Nesmírný pokrok vynutil nápotomní vynález tisku, zvláště proto, že renesance na poli všeho umění byla současná, umění že mělo nesmírný vliv na veškeren umělecký průmysl a pokročilá

řemesla že vespolek závodila. Později ovšem nastal zase úpadek. Umění přešlo po době květu do forem barokních, pak do copu, a to vše se jevilo i na dílech řemeslných. Cop se zmocnil na příklad i knihařství francouzského, které před tím splynulo krásochutí svou. „Dřívější elegance a krása slohu* změnila se v koketnost a zženštilost, odpovídajíc dobře mravům sedmnáctého a osmnáctého věku. Knihy vázány jen v aksamit a hedváb s obrubou drahých krajk, s obrázky nejpodivnější fantasmie v rozích; barvy ztrácely sílu svou a konec byl naprostá, bezcharakterní nebarevnost.“ V té době jedině knihaři angličtí šli dále cestou svou a vytvořili sobě svůj zcela zvláštní sloh. Znovuzrození své datuje knihařství kontinentální vlastně teprv od roku 1851, od první té památné Světové výstavy londýnské, kde po prvé řemesla veškerá seznávala, v čem byla šla nazad a na cestu chybnou, kde poznávala vzory starší i vzory zemí jiných. Tím byl dán popud řemeslům všem, tedy také knihařství. A od té doby je knihařství francouzské svou elegancí, svou vytríbenou krásochutí zase prvním ve světě, ba i lácí svou. Firma „Mame a syn“ v Toursu je dnes uznaně první firmou ve světě.

Dějiny vzdělanosti evropské znají celou řadu slavných knihařů. Itala Maioliho, jenž je otcem veškerého knihařství evropského. Florentiňana Attavanta, jenž vázal celou knihovnu krále Korvína (proslulé knihy „Corvina“, před dvěma lety častěji jmenované). Jeana Groliera, chevaliera a knihvazače. Němce Glockenthona, jenž za své knihařské práce obdržoval více než současný Dürer za své obrazy. Francouze Pasedelopa a Deroma, kteří i v době největšího úpadku vynikali pracemi vpravdě uměleckými – „fénixové knihařství“. Angličana Rogera Payna, geniálního, ale konečně chlastem zaniklého.

Knihařství bývalo a je posud oblíbeným zaměstnáním společenských kruhů vyšších. Knihařství a soustružnictví učí se mnozí princové panujících rodin, aby zvykali práci a měli pravý pojem o ní. Takž byl vyučeným knihařem francouzský

* Schmidt-Weißenfels.

král Ludvík XVIII. Rovněž se knihařství vyučili nynější německý císař Vilém a korunní princ, jeho syn. – Ovšem také knihařství čítá jako každý jiný průmysl celou řadu uprchlíků, kteří později, chutí svou puzeni, obrátili se k zaměstnání jinému a v tom pak vynikli. Takž Faraday, který z knihaře stal se slavným lučebníkem. Jacquard, který vynálezcem stavů tkalcovských. Jan Strauss, který „králem valčíkovým“. Schirmer, který velkým malířem krajinářem. Konečně Pietro Aretino, který stal se nejnezbednějším básníkem italským. Však se obecenstvo pražské pamatuje z uměleckých výstav na obraz, jenž líčil Aretinovu smrt: Aretino rozesmál se tak při hostině, při níž se vypravovalo o jakém velice lehkomyšlném kousku jeho sestry, že se převrhl se židlí svou nazad a zlomil vaz.

Stůjž zde ještě několik slov také o „knihařském sportu“, který se vyvinul hlavně v podivínské Anglii. Pojednání o honbě vázalo se tam do koží jeleních. Jistý lord dal sobě Dějiny Jakuba II., sepsané Foxem (po česku: liškou) zavázat do kůže liščí. Dr Hunter vzal na vazbu svého pojednání o kožních nemocech – skutečnou lidskou kůži. Zvláštním podivínem byl George Napier. Spis o proslulém trpaslíku Jeffery Hudsonu dal zavázat v kus hedvábné vesty, kterou byl popravený anglický král Karel I. nosil. Cestovatel Chracherode plul kolem země a měl přitom pořád jen jedny kalhoty z kozí kůže na sobě; jeho syn byl pak velkým milovníkem kněh a dal sobě jednu z nejmilejších kněh svých zavázat do kalhot otcových. „Co by byl takový Angličan dal za šat Petrarkův! Nosilť velký ten básník italský na sobě šat z hladké kůže a zapisoval si na něj myšlenky a sonety své. Takž byl Petrarka – „zavázán do vlastních básní svých.““

Hrnčíři

Jsou-li krejčí tak hrdi, že „prvním oděvníkem“ nazývají hned samého boha („Udělal také hospodin bůh Adamovi a ženě jeho sukně kožené“ – Gen. 3, 21.), mohou se ještě

větším právem tvůrce dovolávat hrnčíři – vždyť učinil hned Adama „z hlíny země“! A sice dle legendy z oné hlíny červené, která se nalezá ve vřkolí „města rajske vůně“, totiž Damašku, a z níž podnes pro trh a vývoz dělá se tam množství hrnků, džbánů a jiného, člověku se křehkostí svou podobajícího zboží. Proto také volá Jan Calybita: „Člověče – hrnek tvůj bratr!“ Proto se člověku podnes říká „hlíněná nádoba“. A chce-li se vyznačit martyrium některého svatého, nakreslí se vedle něho něco střepeů. Ku podivu, že hlína sama vzdor tomu všemu má v očích lidí cenu tak malou! A samo ryzé, pěkné zlato, zdá-li se někomu o něm mluvit s dešpektem, nazývá se postupně „zemskou hlínou“. – „Pro tu zemskou hlínu všechno všanc sázíme“, „bylo by se ututlalo, zemskou hlínou zamazalo“, znějí stará česká říkadla. Pak se přenáší dešpekt ten také na každou „hlíněnou nádobu“, ba i na člověka, a podnes se sochařům, krásné lidské postavy z mramoru a drahé litiny tvořícím, říká posměšně „hrnčíř“.

Kolik mučedníků křesťanských, tolik je tedy vlastně patronů počestného řemesla hrnčířského. Je tedy uznání hodno, že hrnčíři sobě vyvolili patrony jen dva, svatého Fiakra a svatého Goara, a ne hned jako muzikanti čtyry, plavci pět, studenti docela šest. Jenže dle mého náhledu nevybrali si příliš dobře. Svatý Fiakr je také patronem zahradníků, oráčů, je pomocníkem proti oné nemoci, kterou si lidé způsobují stálým seděním, musí se též dle rytin našeho Václava Hollara velmi mnoho „v poušti“ modlit, nemá tedy nazbyt času! Rovněž svatý Goar, usazený na Rýnu pod skalou Lurlejskou, aby pořád spíše jen pomáhal německým plavcům! Mnohem líp by se byl hodil takhle svatý Felix z Noly. Rozbitý hrnek je stálým jeho atributem. Když byl ve vězení, přinucen jest ležet na ostrých střepech. To by byl patron, ten by mohl hrnčířům opatřit stálé práce!

Ostatně mívali hrnčíři patrony své prarozličné v rozličných zemích a dobách. V Athénách byl „bohem hrnčířů“ Keramos, syn Bacchův a Ariadnin; dle něho se nazývala athénská hrnčířská čtvrt „keramickou“ a nazývá se podnes veškeré hrnčířské umění „kerameutikou“ čili „keramikou“ (posměváčkové

také zde tvrdí, že prý bůh ten ani nikdy nebyl a „keramos“ že prý znamená prostě „hlínu“). Na všechn způsob patří hrnčířství mezi řemesla nejstarší, nejpůvodnější. Bylo první snad, ve kterém každý národ činil jistý krok k umění, ve kterém člověk cvičil svůj smysl pro ozdobu a formu na něčem *mimo sebe*, mimo osobu a zbraň svou. Nádoba hlíněná je matkou vší skulptury. Kdekoliv odevřen dávný, tisíce a tisíce let starý hrob, najdem v něm výtvary hlíněné. V slovanských mohylách nalezáme popelnice, mnohdy zdobné. V egyptských hrobech vidíme vedle kamenných těžkých rakví úhledné egyptské džbány a lampy, ozdobené skarabeami. V mohylách amerických, na nichž stojí tisícileté stromy, našly se pěkné pálené dýmky. Rovněž u Aztéků, v Peru atd. Hlíněné čínské věže s hlíněnými jich okrasami, japonské hlíněné bohy není ani lze co do jich stáří dopočítat. Velmi záhy začali lidé z pálené hlíny – terra cotta – hotovit okrasy pro budovy; nejstarší o tom zvěst poukazuje na Korint. Brzy také dělali z ní velké a malé figurky, které záhy též pomalovávali.

Hrnčířství rozkvetlo u jednotlivých národů velmi brzy a zdokonalilo se na umělecký průmysl. Každý národ našel si nějaké odvětví své. Smaltovaná fajence na příklad je původu perského. Arabové umění to přenesli pak do Evropy. Stěny granadské Alhambry, sevillského Alcazaru, cadizské a cordovanské mešity jsou pokryty ozdobami značné krásy, kteréž svědčí, že Arabové znali na příklad glazuru cínovou už ve věku třináctém.

Pak se umění to na čas zase ztratilo. Jen na balearském ostrově Majorka kvetlo ještě po čas nějaký. Pak usnulo zcela, až vzbuzeno zase v Itálii, v té velké době renesanční, která lidskému duchu dala téměř pro vše nové směry. O tom pronáší se Schmidt-Weißenfels následovně:

„V zlaté oné době renesanční byla Itálie také pro hrnčířství školou vysokou a mnohý muž geniální věnoval se mu zcela. Celá města i krajiny staly se středem průmyslu toho, školami pro něj, a nejpřednější z měst těch zabrala slávu všech menších pro výrobky své vlastní (pracovalať ve všech směrech s prospěchem stejně uměleckým), takž Urbino, Benátky,

Pesaro, Faenza, Ferrara, Savona, Janov, Castel-Durante, a především Chaffagliolo u Florence. Největší umělci přispívali kresbami na okrasy, kteréž – namnoze v relífech byly provedeny zase muži, kteříž směle nazývati se mohli umělci. Rovněž často užíváno kreseb jiných mistrů, jako Raffaelových, a malíři jimi pokrývali majoliky.* Ve věku šestnáctém vešlo zase v oblibu upravovati na nádobách předměty klasické, historické a mythologické, a dosti divně se věci ty vyjímalý vedle předmětů ze svatého Písma, téhož času ještě nejoblíbenějších. Důmyslně řídily se malby také dle účele nádoby; nádoba na vodu obdržela vyobrazení Venuše nebo záhubu Faraonovu; na miskách ovocních byl Bacchus nebo vinobraní; stolní nádobí pro knížata neslo činy Davidovy, Šalomounovy, Alexandrovy, Caesarovy; pro církevní hodnosty scény ze života Mojžíšova, apoštola Pavla atd. Zvláště oblíbeny byly majoliky „amatorii“, jež galantní pánové svým dámám darovávali; na takové majolice byla upravena podobizna dámy té a nápis „bella“ nebo nějaké významné heslo.“

Od těch dob umělé hrncířství květlo, různě přecházejíc z místa na místo, z národa na národ. Longfellow ve své básni „Keramos“ obzírá celý svět, a mezitím co hrncíř báseň tu slokovou svou písni zahájivší dále si zpívá k hrčení pracovního kola svého, dotýká se myšlénka Longfellowa holandského Delftu a francouzského Saintsu, Florence a Míšně, Majorky a japonského hrncířského sídla Imari a celé řady jiných proslulých sídel.

Z Italie přeneslo se umělé hrncířství do Francie, do Němec, z Francie přešlo za nové doby do Anglie. Celá řada lidí jím proslula a uvedu zde jen několik z nich, kteří se stali jaksi mílníky své doby a svého národa. V Itálii to byl předně Luca della *Robbia*, vynálezce smaltu kovového, původce zcela zvláštní techniky, „robbia“ nazvané, hlava celé rodiny „Robbiů“, hrncířů umělců; nejprv byl sochařem, pak hrncířem, a četné kostely italské jsou plny jeho hlíněných, krásných

* Slovo „majolika“ povstalo z Majorka.

relífu, madon, náhrobků atd. Jiný sochař, Giorgio *Andreoli*, z počátku také užíval hlíny k účelům jen monumentálním, později se oddal zcela vyrábění krásných nádob majolikových, a vynaleznuv smalt rubínový, proslul po celém světě. Dle vzorů majoliky italské počal ve Francii, a sice v Saintsu, nejprv pracovati Bernard *Palissy*. Jeden z nejzajímavějších samouků to; neměl téměř pražádného vzdělání – „mými knihami byly jen nebe a země, otevřené každému“. Předsevzav sobě jednou, že samostatně vynalezne způsob, jakým Italové hlíněné nádoby polívají a smaltují, podniknul práci tu s odvahou podivuhodnou, při největší bídě, při stálém protivenství, až zvítězil. Po něm z Francouzů vyniknul nejvíce Alexandr *Brongniart*, jenž povznesl porculánovou továrnu v Sèvresu; nejnověji pak *Solon* tamtéž, jenž vynalezl krásné „pâte sur pâte“. Jsou to ty roztomilé bílé relífy na temně zbarvených nádobách, ty pompejánské tanečnice v létacím rouchu, amorety atd.; při jemném šlojíři na příklad prosvítá na nich temný ten podklad a lesklá běl pak zase vítězí, kde podán tvar těla. Nyní pracuje Solon v dílnách Angličana Tomáše *Mintona*, nejproslulejšího žijícího napodobitele všech možných oblíbených tovarů hrncířských. Dlouho dost pokulhávala Anglie za celým světem ostatním a tovary její byly nechutné, neforemné; dnes vyrábí věci co nejlepší. První hrncíř anglický, jenž požíval jména světového, byl Josiah *Wedgwood* v druhé polovici minulého věku. – Mezi Němci proslul hlavně Augustin *Hirschvogel* svými majolikami, které sobě více praktické potřeby než pouhé ozdoby hleděly. Pak Jan Fr. *Böttger*, vynálezce porculánu. Původně lékárník, zahrával si on na alchymistu, předstíraje, že našel, jak zlato dělat. Kurfiřt saský Friedrich August dal ho tedy zavřít; držel ho ale v zajetí i pak, když Böttger se již přiznal, že zlata nedovede. A v zajetí tom přivedla ho obzvláště těžká, hlínou pudrovaná paruka jeho k tomu, že našel porculán, závodící s hledaným tenkrátě čínským. Nad jeho dílnou bylo pak napsáno:

*Es machte Gott, der große Schöpfer,
aus einem Goldkoch einen Töpfer.*

Kvůli kuriozitě měli bychom zde uvést ještě osoby tři. Pověstnou mužatku kněžnu Jakobu z *Beyerenu*, snad jedinou osobu rodu panovnického, která se kdy s hrnčířstvím zanášela. Co hrnčířského vyrobila, oknem zase házela do příkopu; nebylo toho škoda – „nestálo to za nic,“ praví Jacquemart. Pak bratry *Horuce* a *Hayradina*, kteří byli nejdříve hrnčíři, pak námořskými loupežníky, tak mocnými, že Karel V. podniknul proti nim velké válečné tažení. –

Známa je ta nejnovější sběratelská zimnice, která lomcuje majetnými našemi kruhy. Každý chce mít sbírku starých nádob, nějaký „Robbia“ nebo „Palissy“ representuje dnes už celý kapitál. Týden co týden nalezá se v časopisech insert, že přibyl do Prahy z Vídně, z Drážďan atd. „známý“ obchodník v starožitnostech a kupuje hlavně starý porculán. Každý měsíc alespoň jednou zacinkne zvonek našeho bytu a u dveří se ptá nějaký ženský nebo mužský starožitník, nemáme-li nějakou starou majolikovou nádobku, že „by ji dobře zaplatil“. Mezi sběrateli (mimo musea a p.) nejznámější jsou jména Gladstona, Rothschildů, lady Schreiberové. V Praze má dosti bohatou a pěknou sbírku, v níž nalozáme i pěkné staré výtvary české, obchodník pan Mikuláš Lehmann.

Ano – tím bychom se byli postavili zas na „hlínu domácí“! Ze starého hrnčířského umění v Čechách zbyly nám ale jen střepy, a to umění nové –?

Staré popelnice, jak je po mohylách českých nalozáme, nemají právě mnoho úhlednosti; málokterá jeví svižnější formu, a o okrasách na nich mohli bychom nadělat pramálo řeči. Podobá se však, že velmi záhy při práci užívalo se hrnčířského kola čili kruhu. Předtím ovšem děla se práce as tak, jak nás tomu některé nedohotovené, v předhistorických pilotních stavbách nalezené nádoby učí: napřed si sdělali z proutí matici a tu pak uvnitř vymazávali hlínou. Proutí při pálení shořelo a zůstávalo na povrchu nádoby stopy své v rýhách a „okrasách“.

V Čechách se velmi pilně „lípalo“, jak Komenský práci hrnčířskou nazývá. Jména místní, jako na příklad Hrnčíře, svědčí, že se tu hrnčíři v celou obec skupili. Podobné kolonie byly na Moravě v Sádlovicích, Čaraticích, na podhradí brněn-

ském atd. V Praze byly v 14. století dle Tomka zvláštní ulice „hrnčířské“, jedna (platea ollatorum) vedle Černého orla hned na počátku Dlouhé třídy a druhá (platea lutifigulorum) za tehdejší branou sv. Benedikta. Rozdělení práce bylo úplné. „Ze hlíny dělali zboží své *hrnčíři*, jak hrnce tak i kamna, a *mísaři i renlíkáři*. *Hlínáci* kopali a rozdělávali hlínu pro ně.“ – Tomek počítá v 14. věku 35 hrnčířů, 12 mísařů a 10 hlínáků v Praze.

Některé majolikové nádoby pijácké, které se nalezají v Lehmannově sbírce, jsou pranepochybného českého původu a svědčí, že směr jich hotovitelů byl praktický, ne *jen* k ozdobě hledící. Ozdobami jsou na nich, mimo vlnité čáry a pupence, také podobizny, sv. Jana Nepomuckého, Jiřího Poděbrada. Záhy se v Čechách užívalo hlíněných a polívaných tovarů k předmětům architektonickým, na příklad na ozdobná kamna. Nejproslulejším českým towarem hrnčířským byly ale tak zvané „piastovské džbány“, hotovené v slezské Boleslavi – našem Delftu.

Dnes – dnes naše hrnčířské umění „vozí hrnce“ – chrápe. Na polici našich venkovanů je smutno, v krámcích pražských rovněž smutno, samé praobyčejné zboží. A co kde nápadnějšího, dalekou většinou přichází z ciziny, ze Sas, od Norimberka atd. Jediné moravské Znojmo vyniká svými džbány, ale i tu je výroba v ruku německých.

A přec – „Zdaliž hrnčíř nemá moci nad hlínou, aby z jednostejného truple udělal jednu nádobu ke cti, a jinou ku potupě?“ (List k Římským, 9, 21.) Ba nemá, když nemá uvědomění a podpory! Kolikrát pak se stane, že obrátí se továrník kamnář na příklad na sochaře o dobrý model? A jak podporují naši bohatci průmysl domácí?

Připojím zcela malinkou událost – odjinud. Jmenovaný již anglický hrnčíř Wedgewood rád kupoval staré vzorné nádoby, aby dle nich pracoval. Kdysi licitoval na vázu „Barberini“. Přihazoval až na 1700 guineí, dále nemohl, vévodkyně z Portlandu dala 1800. Jakmile ale slyšela, k čemu se jí Wedgewoodu chtělo, dala vázu ihned k němu donést a půjčila mu ji k studiím a napodobení, na jak dlouho sám chce.

Letní rozprávka o zámcích, klíčích atd.

Dveře pražských bytů jsou teď jakoby ošpikovány visacími zámkami. Kdokoli odjel na venek, koupil si nějaký naprosto spolehlivý zámek, zavěsil si jej na petlici a pak teprv uspokojen jel v drožce na nádraží. Může být zcela a úplně klidný, neboť ty zámkové – nejsou pranic platny! „Já jen na něj fouknu,“ chlubí se sebevědomý dlouhoprsták. – „Hm zámkové! – Pane rado, zámkové jsou jen pro poctivé lidi,“ praví rošťák při soudu zcela upřímně. A skutečně: proti nejzuřivějšímu ohni osvědčily se už vyhlášené železné kasy, proti „lidskému důmyslu“ ještě ani jedna.

Ale zdá se, že i ve zvířatech panuje jistá nenávisť proti všem podobným výmyslům. Známo, že téměř každý větší pes dovede otvírat kliky. Pertz vypravuje totéž o kočkách, ba i o jednom houseru. Na chytrého papouška pak, chce-li ho člověk v kleci udržet, aby si vymyslel celou spoustu drátů a klíčků, sic je papoušek brzy venku.

My Slované jsme as klíče a zámku nevynalezli. V odlehlejších krajinách slovanských podnes jich není, leda dřevěná závora, proti všetečnosti zvířat, ne proti zlobě lidské čelící. Podobně bylo za dávných dob také jinde. Heverkem nebo klíčem se závora otvírala. Klíč byl tedy dřív vynalezen než zámek sám. V Pompeji nalezeny na příklad postříbřené zámkové, ale ústrojí jejich vnitřní bylo zas jen prostičkou závorou a klíče k nim vypadaly jako dnešní klíče zlodějské. Když pak byl jednou už pravý zámek vynalezen, zdokonaloval se ovšem velmi rychle.

Z kovářství se vyvinulo zámečnictví, z toho pak se vyvinulo hodinářství, a z hodináře zas vyloupnul se dnešní mechanik. Průmysl se vyvinul na továrnictví, zámkové a klíče zhotovují se po tisících v továrnách, a zámečnictví většinou kleslo na tak zvané „stavební“, okovávající okna, dveře atd. Bylo by škoda, aby mělo klesnout zcela. Cech zámečnický byl vždy vysoce vážen, už pro poctivost, jaká byla při řemesle tom nutná.

My Čechové nemáme „na zámečníky“ ani jedině posměšné

písně – a to je dost! Vůbec znám z ostatních také literatur jen jedinou píseň na ně posměšnou, a ta to myslí nějak v žertu. Pochází od Němce Grübela. Zámečnický mistr má tovaryše. Zvláštní člověk, ten tovaryš! Když vzal pilník do ruky, nebylo línějšího chlapa na světě; jakmile ale přišel oběd, byl on první v míse a dal se do jídel s takým ohněm, jak zas nikdo jiný. Jednou mu to mistr vytknul. „I vždyť já to vím,“ přisvědčoval tovaryš, „ale má to svou příčinu: práce trvá čtrnáct hodin a jídlo chvílku; kdyby trvalo jídlo čtrnáct hodin, šlo by to při něm brzy tak pomalu jako při pilníku.“

Velmi záhy pomýšlelo zámečnictví ovšem na takové zámky, kterých, mimo majetníkovi, by nebylo možno nikomu otevřít. Nastalať brzy poptávka po nich. Ta anekdota o Maďarovi, který v krámě odmítl dobrý zámek slovy: „Když je neotevřítelný, nemohu ho přec potřebovat!“, náleží právě na tu haldu anekdot, jakými se zneužívaným nebožáčkům Maďarům ubližuje téměř napořád. Když byl vynalezen tak zvaný zámek „kombinační“ – vynalezli jej současně lidé dva, Jeroným Cardanus a Kremončan Janellus Turianus –, považován za pravý div světa. Systém jeho zakládal se na tolika železných kroužcích, kolik je písmen v abecedě; zámek se otvíral jen na jisté, z kroužků těch sestavené a ovšem jen majetníku známé slovo. Avšak přišel profesor Crivelli, vynalezl obratný jakýs hmat, a bylo po slávě. Zcela podobně dělo se všem pozdějším zámečnickým divům. Dlouho byly váženy zámky Barronovy. Po nich nejproslulejší byly Chubbovy a Bramahovy. Byly na pařížské výstavě a velká suma určena tomu, kdo je otevře. A přišel Amerikán Hubs a otevřel jeden po druhém.

Ovšem hleděli mnozí obratnější dělníci nejen k pevnosti, nýbrž i k foremnosti své práce. Mnohé z jich zámků byly pravou ozdobou vrat a dveří a schovávají se podnes v museích co důkazové uměleckého průmyslu. Již roku 1361 předložil měšťan zámečnický vratislavské radě zámek tak drobounce pracovaný, že moucha, nožkou přivázaná, táhla zámek i s klíčem přes celý radní stůl. Pověstná železná ruka rytíře Götze z Berliching byla pouhou prací zámečnickou. V Praze máme

po chrámech celou řadu pěkných mříží zámečníky pracova-
ných.

Rovněž i z cechu zámečnického vyšla celá řada mužů
proslulých, jako jsme to byli na tomto místě sledovali již
také u cechů jiných. Někteří prosluli v řemesle samém, jako
Belgičan Cockerill, nejbohatší svého času muž v celém Nizo-
zemí, Dreyse a Krupp, „tvůrcové válečných hromů“. Jiní
zas později přešli a vynikli jinak: zámečník Albert byl roku
1848 členem pařížské národní vlády, zámečník Drake stal se
slavným sochařem, zámečník Niemann prvním německým
tenoristou, zámečník Helmerding nejoblíbenějším německým
komikem, „berlínským Frankovským“.

Klíč a zámek hrají ve společenském životě a v každodenní
mluvě velkou úlohu. „Klíč od kasy“ bývá předmětem hádek
manželských a dostal se tím i do veseloher. Mladá hospo-
dyňka, jakmile vládne svým „svazkem klíčů“, je odechnuta
poesí. Rovněž poetickým je „clavicularius“ klášternický,
byť měl sebevětší pleš a seberudější obličej, neboť v klášteřích
znamená „klíčník“ tolik co sklepník. Ba i starý „klíčník
hradní“ je nám romantický. Babiččin „Nebeklíč“ je znám
důležitostí svou. „Klíč“ znamená „moc“, vládu. „Klíčem“
nazývá se důležitá kost, na níž člověku krk a hlava sedí.
„Klíčem“ je hlavní kámen klenutí, svorník. „Klíč klavírní“
přivádí rozladěné struny zase v soulad. „Klíče sopránový,
altový, basový“ atd. řídí harmonie tohoto světa.

My Čechové máme pořekadlo: „Klíčem dříví štípati a se-
kerou dvéře“. Nám znamená „pod klíčem držeti“ tolik co
mlčeti – jenže to neumíme. Velmi krásně líčí národní píseň
naše jarní probuzování se přírody co „odmykání“. Lid ptá
se „Mořeny“, kamže klíče dala. A ona odpovídá, že svatému
Jiří –

*Svatej Jiří vstává,
zem odemykává,
aby tráva rostla,
travička zelená,
růžička červená,
fiala modrá.*

Mořena se po čas zimy zámek zamykala, ale z jara stačil malý „zelený lísteček“ již na odemčení zámku. Tentýž poetický význam má jarní prvosenka – „Petrův klíč“.

Snad abych ještě něco řekl o pověstném tom „klíčku od srdce“, totiž od dívčího? V tom ale nejeví se od nejstarších dob do nynějška ani nejmenší pokrok! Jako za dob staroslovanských nebo starořeckých uzavírají naše děvčata také dnes srdce své pořád jen na závoru. Jenže na ni brávají různý materiál. Když přijde někdo nechutný a protivný, vezmou na závoru „starou, těžkou jedli“, když ale někdo líbezný a příjemný, vezmou – „stéblo ječné slámy“.

I

Nic poetičtějšího není v rodině nad „naši babičku“! Snad jsi se seznámil s četnější některou rodinou a seznával jednotlivé členy při různých příležitostech, snad jsi již spřátelen s celou řadou jich, a přece cítíš, že neznáš ještě člena nejhlavnějšího. Nepřišels náhodou ještě do onoho venkovského zákoutí, kde sedí a usmívá se, vypravuje a dřímá „naše babička“. Ale slyšíš o ní mluvit stále: „Naše babička!“ – „Tohleto koupíme pro babičku.“ – „Počkejte, jen až uvidíte naši babičku! A ty její holubí polívky – teď už nevaří, ale až přijedete, my vám jich navaříme samy, uvidíte!“

„Naše babička“ je stará, mdlá, slabého hlasu, a přec je jí plný dům. Ráno se vaří pro ni zvláštní polívčička; dopoledne se přinese sklenice vína a kousek salámu, „z Prahy“; v poledne musí být obsloužena první, jindy ale také. Kdo ji dnes ještě neviděl, tomu je, jako by mu pořád něco scházelo, a honem se běží podívat. A ona sedí tu ve vyloženém křesle u okna ve světnici, kde je slunce skoro po celý den. Hlavička kulatá jako jablíčko, tvářičky jako červený aksamít – „naše babička“ je tak krásna! Usmívá se na lidi kolem a oknem zas do zahrady ven, přes mdlé oko její jako by pořád přeletovaly drobné pavučinky, a babička vypravuje třikrát za den o zcela blízkém „Vlčím dolu“, kde přišel na ni takový blud, že nevěděla ani kudy domů, a třikrát za den o velkých francouzských válkách, jak se provdala co děvče teprv šestnáctileté, jak dala kozákovi políček a jak jí jen ruský generál zachránil život, – „naše babička“ je tak roztomilá, hotový cukr je „naše babička“!

Dnes je překrásný letní den. Sluníčko je při síle, hřeje. A babička se vyloudila o berličce ven do zahrady. Přešla celou jednou cestou a ulehla do stínu košaté pivoňky; schou-

lila se a usnula. Vědí o ní, ukazují si tam, usmívají se. Občas se některý po vedlejší pískové cestě přiblíží až na třicet kroků, vystoupí na prsty a lesknoucíma se očima pohlíží k pivoňce. Není krásnější kytičky v celé zahradě nad „naši babičku“!

Ovšem – někdy je babička také broukava. Staré ženy, zvláště ty, které jsou milovány, mívají zvláštní určitost, pevnost ve své povaze, také někdy umíněnost starců, a o tu pevnost se někdy narazí. Také se hlásívá slabost a babička bývá nevrlá jako dítě, a jako dítě neví proč. Zvláště to pak cítí služebnictvo ženské, vůbec lidé k rodině nenálezející –, nemá-li babička někoho hned na první pohled ráda, už se do její lásky nedostane! „Dnes je babička moc zlá,“ říkává se. Ale mezi největším broukáním babička náhle ve svém křesle usnula – a už to ví celý dům! Ticho! Vnučka tu sedí šijíc a sotva dýchá; bojí se pohnout, zdvihá pomalu nůžky se stolu a zase je opatrně klade. Vtom bouchly nahoře v prvním patře dvěře. Vnučka se lekla, ale podívá se jen po očku, jako by přímý pohled už byl příliš hlasný, – babička spí šťastně dál, úsměv přelítl tvář vnuččinu – „Vždyť je to naše babička!“

I malé děti ji zbožňují. A když si hrajou „na Hřímbabu“ a andělíček klekne před paní Růžovou a tato počne se ho vyptávat: „Kudy jsi šla?“ – „Hájem.“ – „Kohos potkala?“, řekne děvče místo „pána boha“ – „naši babičku.“ – –

Ano: babička, bába je celý zlatodol poesie. Slovo „bába“ je sladké. První to beptání dětské. „Babátko“, „bábě“ říká se u nás i dětem. Známo, že také u Angličanů a Francouzů říká se „baby“ dětem i loutkám. A muž, mluví-li v lásce o své ženě, třeba mladé a kypré, řekne: „Moje bába.“

Stáří má poesii svou, bába je ale leskem jejím ozářenější než děd. Bába je jaksi už do mythického stupňovaný pojem matky, pojem dobroty. Babina vetčnost dojímá, její zásluhy o rodinu mají váhu velkých historických fakt, její dobrota je nezištná. Třeba učinilo stáří babičku až nehezkou a vzalo jí veškerý půvab, z její rodiny to nikdo nevidí a necítí. A je známo, že mnohé babičky překonaly i sílu času a jsou vskutku krásny, ba mnohá žena stane se teprv stářím krásnou. V těch sněho-

bílých, měkkých vlasech, v té klidné, jak jezerní hladina tiché tváři spočívá zvláštní noblesa; aristokracie let zušlechťuje tvary obličeje, člověk slýchá často výrok: „Do té stařeny lze se zamilovat.“

Stará žena má pro sebe poesii podzimu. Příroda se přebarvila do tónů klidnějších, studenějších, mlhy kalí zrak, sluneční dráha se krátí, dnů ubývá. Někdy ještě slunce se usměje – úsměv před skonáním. Bába ví o blížícím se skonání svém, říká, že se na ně těší, a má v šatníku svém už rubáš, čepec, růženec – jak jednoduchá to příprava na dlouhou cestu! –, ale neřekni jí sám ani slůvka o možné smrti, vyslechne je sice oddaně, jsi avšak její nepřítel! Jen se podívej na ni, když se slunko znovu rodí a bába se nového, „ještě jednoho“ jara dočkala! Prostince to praví národní naše píseň:

*Každá babička stará
je veselejší z jara:
vezme svou berličku,
sedne na sluníčku;
myslí si: „Kýž jsem mladší,
ach, což bych byla radší!“*

Poetická je nám i ta stará, vetchá žebračka, která pátkuje, vzdor hadrům a cárům svým. Postava třesoucí se, krok nejistý – zajisté by raděj někde odpočívala a vyčkávala smrt než žebrat zde, jak jí kážou ti, u kterých žije, – ale neřekni také jí, že umře, i bída, utrpení má svou poesii!

A jak poetická je stařena, která posledních dnů svých užívá na příklad ještě k činnosti prospěšné nejen rodině, nýbrž lidstvu vůbec. Nezapomenu jednoduchého novinářského popisu, jenž jednal o Marianě, agentce londýnské Společnosti biblové, kteráž první podnikla i provedla úkol rozšiřování svatého Písma mezi nejzlotřilejšími obyvateli země, mezi „londýnskými pohany“. – „Stará ta Bible-Woman žije posud a člověk musí být hluboce dojat, když spatří bledou ženu tu; ve tváři její je celé utrpení, nikdo nezná její minulosti, a jen se tuší, že kalich životní hořkosti vypila až na dno.“ Byla ne-

ohrožena jako největší hrdina. Žádné nebezpečí jí neodstrašilo, žádný posměch, ba ani často zažitá tělesná trýzeň. „Domníváme se, že čtem pohádku o dítěti, které se beze strachu odvážilo do jeskyň lidojedů a obrů, a jimi přece smrti ušetřeno bylo.“ –

Však sobě babiček všimlo i umění, jež poetickým zjevům dodává tvarů trvalých. Ovšem jen umění slovesné a výtvarné, jiné nemá forem a výrazů zde náležitých.

Ovid opěvá v *Metamorfozách* svých (8. kn. – 621. v.) rozkošný ten, bohům libý páreček Filemona a Baucidu. Dosáhli pospolu už vysokého stáří, když bohové jim dovolují, aby sami rozhodli o příštím osudu svém. *Jen ne umřít jeden před druhým* – toť hlavní jich přání! A učiněno dle vůle jejich: žili ještě léta co strážci chrámu, pak najednou vidí oba, jak druh se mění v strom začínaje od nohou, a ještě si šepotají slova lásky, když už hlava se mění v šelestící korunu.

Hůř ovšem srdci, když druh odvolán časněji. Pak zbývá jen vzpomínání. Již za živa sobě slíbili věčnou paměť a druh druhu ukládá pro případ přežití mnohou milostnou povinnost. Čeho by na příklad žádal *básník*? Béranger vyslovuje to jediné vskutku básnické přání v chansonu k staré družce své:

*Když v každé vesně slabá ruka tvoje
zavěsí kvítka na mém obraze :*

-----
*pak, stařenka, při krbu plápolání,
si druhu svého písňě opakuj –.*

Zbylá žena stará žije pak jen svým vzpomínkám, jež uzavírá do srdce jako šperk do skřínky, a mladšímu dorůstu rodinnému, jemuž věnuje lásku zjevnou jako bílý den. Nevím, je-li kde takový život rodinný, drahou babičkou korunovaný, jemněji a *plastičtěji* vyličen než v literatuře české, v *Babičce* od Němcové. A poetičtěji zas nenaznačil nikdo *smrt* babiččinu v lůně rodiny než Victor Hugo na počátku své básně „*La Grand' mère*“: „Spíš?... probud' se, matko matičky naší! Jindy, když spíš, tvá ústa stále šeptají, jako by spánek tvůj

byl jen modlitbou, – avšak dnešního večera podobáš se madoně z kamene, ret je nepohnutý, tvůj dech oněměl... –“

Arci, kde není rodiny – co pak? Stařena je cele osamocena s citem svým, člun na okeánu širém. Tím pečlivěji ale uchovává cit. Zcela všeobecně to líčí, jen pojem nálady podává známá dvousloková báseň Anastasia Grüna. Básník má starou tetu a ta má starou knihu a v té staré knize leží starý, uschlý list. Tak uschlé jsou as také ruce, které jí list utrhly kdysi na jaře. Kdykoli na něj pohlédne, stařena pláče – proč asi? Básník nedává odpovědi. Je to tajemství srdce. Odbytá minulost. Stařena je něma jako vrba nad hrobem.

Mnohem určitěji mluví Angličan Cornwall, jeho báseň „Woman“ (žena) má dech ostrý, zimavý:

*Jí otročili moci na výsluní,
však rozprchli se, když chlad zimy zavál u ní,
a dav, jenž přísáhal za lásku zemřít k ní,
se štítit slyšet mdlý vzdech její poslední;
a to je věrnost muže!*

*Jen žena, jediná v svém čistším bytí,
můž vidět odcházet ty všechny modly žití
a milovat jen víc a úsměv vlídný
a žehnání mít tam, kde muž jest nejvíc bídný. –*

Z výtvarného umění připadají nám nejprv na mysl *podobizny* stařen. Zde se nejčastěji obdivujem oné noblese ve výrazu, o níž jsme se již zmínili – vždyť malíř, neportretuje-li ze zakázky, sobě rád volí tváře výmluvné. Na obličejích stařen takých je celá ušlechtilá duše jejich a my vidíme, že ta duše je cele, cele srdcem! Vnitřní člověk se tu s křišťálovou jasností zrcadlí v zevnějšku. Přec mluví k nám i zde otázka elegická: Proč člověk sešediví, než nabude plného duševního klidu a citové čistoty nebo než zjevuje bez ostychu světu, že je tak dobrým? Proč zemře, když je nejlepším?

Ovšem bývá v starých tvářích také rýha zkušenosti, často i výraz utrpení. Výtvarní umělci rádi vyjadřují, že stáří,

personifikované babičkami, je života syto a přeje si již konce jeho. Nalézáme tu myšlenku nejobyčejněji na cyklech, kde vyobrazen „rej Morany“, „ples Smrti“ nebo jak bychom to nazvali. Na příklad hned na proslulém cyklu Holbeinově – „Smrt je lepší života“ zní připsané heslo stařeny, již se smrt již chápe. Rovněž nejnověji na Ferdinanda Bartha cyklu „Smrt při práci své“ (mnichovské dřevoryty, vydané roku 1867), kde mladá, kyprá žena mocně se smrti vzpírá, slepá stařena ji však volně následuje. Tutéž myšlenku položil Rembrandt do slavného svého obrazu „Povznesení kříže“ (dóm antorfský) a vyznačil ji zvadlou stařenou, kteráž k ukřižovanému ruce vzpíná. Myšlenka ta je i tragická. Markantně pak to vyslovil Ch. L. Müller v nealegorickém a zcela světsky dojemném svém obraze „Vyvolávání posledních obětí francouzské revoluce“ (palác Luxembourský): Vězení. Odevřenými dveřmi vlekou ženu ke gilotině. Muž s trikolorou na klobouce vyvolává jmena ostatních pro popravu určených. Prarůzné postavy a různý je dojem. Zcela klidně čeká na jméno své stařena uprostřed ostatních. Žila již dosti. Růženec v ruce slibuje jí život lepší.

Velmi rádi líčí malíři protivu mezi lidskými věky a nejnadněji se jim to daří ovšem, uvedou-li výjevy života rodinného: babičku – vnučata. Povstávají z toho obrazy žánrové a počet jich jde do velkých tisíců. Také Svatá rodina slouží k obrazům žánrového nádechu. Nejrozkošnější z nich je „Svatá rodina“ B. Luiniho (u nás šíře známá rytinou Paynovou; originál nalézá se v Breře): Ježíšek potahuje jehňátko za ucho, matka a babička se tomu smějí. Z bezčetných světských žánrů uvádím jen poetický obrázek Indunův. Zvenčí nahlíží do světnice mladík, stojící pod oknem, a podává dívce uvnitř se nalezající ruku. Děvče ohlíží se opatrně po babičce – láska tedy pro rodinu ještě tajná. Avšak babička usnula. Na kamnech nad ní přede kocour, snad aby babička z dřímoty se nevyrušila tím, že vnučka postavila svůj kolo-vrátek stranou. Babička složila ruku na ruku. Stará tvář se lehýnce usmívá – snad se jí zdá výjev z vlastního, dávného její mládí, kdy mužská ruka po prvé tiskla její ruku.

Avšak – jakkoli stáří má svou poesii, nikdo nestojí o to, aby jižjiž stal se sám poetickým ve směru tom. Co žije, těší se ze života a bojí se smrti – stáří je ale velmi výmluvnou připomínkou smrti. Milujem toho onoho člověka starého, jenž nám je drah krví, nebo jinak osobně či pro zásluhy své sympatický, takto je nám stáří téměř antipatické. Neubráníme se pocitu poněkud elegickému při pohledu na starého člověka, naše vlastní budoucnost mluví k nám z vetčnosti jeho. Činíme-li něco pro něho, činíme tak z jakéhos pohnutí egoistického, třeba bychom sobě toho nebyli vědomi. A významno je, že mladík má více antipatie k dědkovi, mladice k bábě – *dědkem* mladice nebude nikdy!

Náhle se mění „á“ v „a“, „poesie podzimu“ se pojednou zvrací na nepříjemně mrazivý dech, fičící z podzimního strniště, – a z „báby“ se stává „baba“ se vším nechutným pojmem svým. Někdy se musíme dojmu tomu bránit násilně; rodinným životem vyšlechtěný cit, společenskými poměry vybroušený rozum nám to káže. A kázali to i zákonodárci. Řecké zákony žádaly úcty k stáří, bible má hojnost napomenutí, i Nový Zákon – apoštol Pavel v prvním pastýřském listu k Timotheovi – káže: „Starých žen napomínej jako *matek*“. Avšak třeba sám Šalamoun nazval ženu „korunou muže“, sestárne-li, omží-li koruna ta, prostý cit lidu poddává se zákonu přirozeného odporu.

Náš lid je právě takový jako kterýkoli lid jiný. Od příjemného výrazu „bába“ přechází velmi náhle ku spílajícímu, zlému slovu „baba“. Užije-li krátkého „a“, je sobě toho plně vědom, proč; dlouhého „á“ užívá ale často beze všeho dalšího úmyslu, jako na příklad při označování různého zaměstnání: „kostelní“ či „svíčková bába“, „krupná“ (překupnice), „tržní“, „porodní bába“.

Zmíněný zákon přirozeného odporu působí již u drobných dětí. Zpravidla považuje dítě člověka starobného za něco zcela jiného, za zcela zvláštní druh lidí. Ten starý člověk ani nemohl být nikdy dítětem, má ty své vrásky nejspíš už od-

jakživa, a dítě nemůže nikdy později mít takový šedý vlas a na příklad berličku. Němcová to líčí ve své Babičce trefně. Babička přijela, vnučkové se s ní již obeznámili. „Jeden sedí jí na klíně, druhý stojí za ní na lavici a Barunka stojí před ní a dívá se jí do tváře. Jednomu je divno, že má babička bílé vlasy jako sníh, druhému, že má babička scvrklé ruce, třetí povídá: „Ale babičko, vy máte jen čtyry zuby!“ Babička se usmívá, hladí tmavohnědý vlas Baruščin, řkouc: „Když jsem stará; až vy budete staří, budete taky jinaky!“ a děti to nemohou pochopit, že by ty jejich bělouňké, hladké ruce mohly kdy tak svraštěné být jako ruce staré babičky.“

A jako voda se prosakuje pořád hloub a hloub, až do vrstev co možná nejnižších, takž také posměchy dorostlých, „babám“ platící, vnikají až dolů mezi děti. Dětské hry, dětské posměšky jsou plny důkazů. Dítěti je „baba“ něco nepěkného, zlá bytost – zcela všeobecně zlá a nepěkná, bez určitějšího pojmu. Samo slovo je mu už nepříjemno. „Dostat babou“ je spojeno s příhanou, a hošík, který navečer při loučení se s kamarádem dostane „poslední“ a více ji z jakýchkoli příčin vrátit nemůže, usíná těžce, uražen ve své statečnosti.

Baba je dítěti daleko horší dědka. Z dědka může být alespoň *něco* kloudného – dobrá polívka! Když dítě loudí, odříkává:

*Prosím, prosím žebrotú –
strčím babu do plotu,
a dědečka do hrnčeka,
bude dobrá polívečka.*

Dědek nad babou vítězí – „Poprchává: dědek babu zakopává!“ I když děti „čarují“, pochodí baba hůř než dědek. Jdou z lesa, nesouce jahody nebo houby, a na kraji hlasitě „les zavírají“:

— — — — —
*vleze-li sem baba,
ať z ní bude žába,
vleze-li sem dědek,
ať je z něho dudek.*

Však to s dětmi pak roste, a i když jsou už velcí, přejí na-
pořád babám co nejhoršího: pannám fialky, koláčky, stře-
víčky a ráječek – vdovám chudobky, knedlíky, pantofle
a očistec – babám kopřivy, brambory, bačkory a peklo!

Prapodivné jeví děti pojmy o tom, co vlastně baba dělá.
Obyčejně sedává na kamnech, s nichž co možná často „padá
na zem“, nebo také na pekelci – „Pepíku, Pepíku – copak
dělá babka?“ – „Sedí na pekelci – strouhá sobě jabka.“ –
Také „sedí za kamny, vylizuje kuthany“. Ba jí se i vytýká
(při otloukání píšťalek), že – „jí kotata – počkej, babo pro-
klatá!“ – Nesedí-li za kamny, sedí „ve věrteli“ nebo „leze
do bezu“. Ani to není valně pochlebné, že koza, zvíře ko-
mické, je prý „psí babička“.

Ba nepřátelství přímo zuřivé ozývá se v dětských ří-
kadlech a písních. „Strčím babu do plotu“; „baba sedí v věr-
teli – pojdte, hoši, melte ji!“ Při hře na obrovskou „řípku“,
která z plného žejdlíka semena, do jednoho důlku nasetého,
vyrostla jediná a tak velká, že ji nikdo nemůže vytrhnout,
svalí se celé tahající „desatero“ na nebohou, hmoždící se
babku. Vybranou zábavou zdá se být: „starou babu honiti –
okolo bradla – až baba padla“. Kdysi se dle dětské písně
oženil kominík – „vzal on sobě starou babu“ – a co s ní
učinil? – „přivázal ji k pivováru!“ Pak se zas oženil kožišník,
a vzal on sobě také starou babu –

*svatba byla na korábu,
a ta baba byla ráda,
měla čerta kamaráda;
kamarád byl dobrá liška,
sed na babu, jel do Slízska,
a ze Slízska do Milivska,
bodejž babu čert roztříská!*

Čert tedy na babě; někdy ale zas baba na čertu: „V tom
černým lese – čert babu nese: – vy kluci nezvední – mod-
lete se!“

A nepřítelství to nesmíří se ani smrtí, neusíná ani nad hrobem. Zuzka je mlada, hezka, ale také z ní bude baba –

*a z tý baby bude buben,
pudeme s ním, naverbujem,
budem na něj bubnovati,
hezke panny verbovati.*

Od dětí pak naučila se i *němá tvář* nenávidět baby. Baba sedí za kamny, vylizuje kuthan, a –

*pes na ni vrčí,
že ji dolů strčí;
kohout na ni kokrhá,
že jí kožich roztrhá.*

III

Nikdo nestojí tedy o to, aby byl jižjiž stár, – nejméně ale ženské. Nepočítáme dříve upřímně let, dokud šedivých vlasů není na hlavě nebo kolem brady alespoň tolik, že už počítat se ani nedají. Nerádi skládáme mládí korunu růžovou, jeť ta koruna, kterou nám stáří za ni dává, tak trnita! A kdyby v Kolodějích skutečně přemílali staré ženy na mladé, rozmnožili bychom najisto počet složení, aby vystačila na pohlaví oboje, – akcie podniku toho by byly jediny, které by se na burse držely ve výši stále.

Stáří je pro člověka samolibého – a každý člověk je samolibý – vlastně velmi impertinentní věc. Vypadalo by, nebohé, pěkně, kdybychom je mohli dle své chutě personifikovat a tak portrétovat! Staroněmecký jeden epigram vyslovil to velmi trefně: „Stáří je vlastně mužem velmi zdvořilým a klepe pořád a pořád na dvěře. Ale pranikdo neříká: ‚Vstupte!‘ Věčně se mu ovšem nechce před dveřmi stát – najednou tedy cvakne klikou, rychle vstoupí – ‚Je to chlap hrubá!‘ bručí se teď se všech stran.“ – Není ani potřebí,

aby stáří vypadalo hned tak, jak je talmudský rabbi Jehošua kreslí: „Běda! Vrch je posněžen, stráně zmrzlé, psi němi, mlýn nemele, a hledám nevěda co“ (hlava, tváře, hlas, zuby, schýlené tělo); stáří stává se nepříjemným, už když sníh „teprv papírkuje“ a zmrazky se ukazují jen za jednotlivých nocí.

Alespoň kdyby nepozoroval nikdo *jinyj*, že člověk stárne! Kdyby se zdál počet let v té jisté přechodní době hodně dlouho „neurčitý“ a lidé neodpovídali: „Ten je zcela *určitě* stár!“ Kdyby neradili: „Hezky límec nahoru, v deset hodin do postele!“

Je-li však stáří vůbec korunou trnovou, pro ženskou bývá dvojnásob. Mladá ženská mívá v očích světa (alespoň mužského) všechny možné dobré vlastnosti, stará hned všechny možné zlé. „S desíti lety,“ říká se, „je ženská křepelkou, s dvaceti holubicí, s třiceti slepicí, s čtyřiceti pávem, s padesáti kachnou, s šedesáti husou, se sedmdesáti supem, s osmdesáti sovou,

*s devadesáti netopýrem,
s celým stem – špinavým chmýrem.“*

Zkrátka: zdají-li se nám veškeří lidé dohromady být jakous mosaikou vlastností různých, mezi nimiž ale ty zlé mají většinu, zdají se nám staří ženští lidé být už jen konglomerátem *samých* vlastností zlých.

Ještě dokud má muže svého – no to stařena prý ujde. Ačkoli ani v tom směru na příklad česká národní píseň nezná žádných Baucid právě. U nás, v písni totiž, je česká Baucis bublavá, muž musí s ní sedět „vzadu v koutě“, musí jí kaši vařit, „naposledy ji i krmit“ – ba ona ho i někdy „bije tuze, až s něho leze kůže“.

Jak ale muž umře, je zle, nepěkné vlastnosti se hromadí. Z lepších vlastností se jí tu ponechávají jen tak asi dvě. Předně *pobožnost*. Ony prý sice ženy staré i mladé „vycházejí dobře s kněžími“, staré ale zvláště. Jenže zlé huby v tu pobožnost zcela nevěří; alespoň mají vždy nějakou příhanu po ruce – „modlářka“! Jedni praví, že prý stařena začíná

milovat boha, – protože jiný se od ní už milovat nedá. Druzí tvrdí, že je modlitba jen jakýs plášť, jímž se má přikrýt zloba srdce. Ba Němec Gellert, ačkoli se jmenoval „Fürchtegott“, napsal o tom zcela bezbožnou dlouhou báseň: o „nejpobožnější ženě našeho města“, kteráž sotva vstala, už vyhledává „modlitbičku připadající na tento den“, a ačkoli je už přes šedesát, každodenně prosí pána ještě „o dar čistoty“, a ačkoli si nedopřeje najíst se nikdy, přece se modlí za „dar střídmosti“. Obětuje bohu „svou chudobu“ a půjčuje na všechny fanty. Dvanáct dlouhých písní pobožných přezpívá denně – kdo to klepe? žebrák? teď, když srdce její se právě chce povznést k nebesům? Atd.

Dále se jí neupírá *zkušenost* a plynoucí ze zkušenosti *rozum*. Už v Starém Zákonu chválí se rozmysl babí. Král egyptský přikázal babám hebrejským, když budou ženám hebrejským babiti, bude-li pacholík, aby jej zabily. Ale ty odpověděly: „Nejsou ženy hebrejské jako egyptské: nebo ony samy umějí babiti, a dříve než my k nim přijdeme, rodí.“ – „A že se bály báby boha, vystavěl jim domy“ (Mojžíš II, 1, 21).

České pořekadlo tvrdí: „Babí plemeno chytré“ (též polsky: Babi narod chytry). Také se citují mnohá babská říkadla co pokladnice moudrosti – „čím dál tím hůř, jak ta bába povídala“. – „Babo, rad!“ vzdychne si za uchem se škrábající Čecháček v největších rozpacích. A bába radí i v nejdůležitějších, samého života se týkajících věcech: „Pijme pivo s bobkem, – jezme bedrník, – nebudeme stonát, – nebudeme mřít.“ Bába rozlušťuje nejtěžší záhady: „Vždycky jsou se Hajdaláci divili, – proč by Hajdalačky zuby tratily? – Pověděla stará bába penzlíkem: – že prej o ně tuze melou jazykem.“ – Ano „babsky“ znamená tolik co „chlapsky“, totiž duševně chlapsky, a rovná se skoro slovu „věhlasný“. Známe na příklad jednu hádanku, která má právě příjmi „babská“. Zní:

*Mistře, mistře přeučný,
ve všech školách vycvičený,
pověz, kdo ta žena byla:*

*Sotva den že stara byla,
už se věnce svého zbyla,
za muže šla, ženou byla.*

*Sotva pak že muže měla,
už ho s jiným podváděla;
matkou poběhlíka byla.*

*A dřív, než se narodila,
smrt ji s světa sprovodila –
pověz, kdo ta žena byla?*

Rozluštění je: Eva – abychom čtenáře nebrali na „babské skřipce“. – Bába je nejen moudrá, ona je i vtipná. Pěkný příkladek uvádí františkán bosák Pauli (16. věk): Kdysi jel papež koňmo silnicí; tu ho potkala babička žebračka a prosila ho proboha o sedmík. Papež řekl: „Ne, to je příliš mnoho!“ Babička řekla: „Dejte mi tedy groš!“ On na to: „Ne!“ Ona zas: „Tedy krejcar!“ A on: „Ne!“ – „Dejte mi tedy své svaté požehnání!“ Papež začal jí žehnat, ale babička se uškubla: „Nechte si to! Kdyby to stálo jen za haléř, nedal byste také!“ –

Zato pak se stařeně z vlastností *nepěkných* neubírá téměř ani jedna. Stáří je vetché – a to je bujné mládeži k smíchu. Stará krev chladne, staré ruce mrazí – a mládež zpívá jim posměšně:

*Až přijde máj,
poženem kozy v háj,
staré baby za kamna.*

Zimavy jsou všechny ty dny poslední, a drsný úšklebek vřeští: „Stará baba jako žába – v zimě v letě studená!“ Staré tělo tuhne, oudy jsou nehybny – a posměšek zní: „Skočila baba přes rybník.“ Nejneobratnější prst na lidské ruce, prst čtvrtý, soused „vnoučka malíčka“, má příjmí „bába“, kdežto palec je tátou, ukazovač mámou, prst střední dědkem.

Jen jazyku stařen se ponechává agilnost plná, ba ještě zvýšená, ovšem zas z posměchu.

Přišel již ten plný čas pozdní. Pleť žloutne, kůže jako by se pukala mrazem – co staré, to *ošklivé*. Sama svatá panenka Maria, chce-li někoho ztrestat, objeví se mu co stařena. Byl řeholník Hermann Josef (báseň Bauernfeldova), jenž se spustil boha:

*A náhle babu ohyzdnou
on v noci spatřil ze sna.*

*„Kdo jsi ty, ženo starobná,
vždyť ty jsi přímo děsna!“*

Marie ale pravila:

*„Když pobožnost tvá zchřadla,
víc jinak se ti nezjevím
než starobná a zvadlá!“*

Také malíři mnoho k tomu přičinili, že „stará“ a „ošklivá“ má se za totožné. Často se zvláštní zálibou pěstovali tu „krásu kaktusovou“, vyhledávali a reprodukovali tváře co nejohyznější.

Bába a *mračno* platí za totožné už od dávnověkosti české (mračno je v naší mythologii také tolik co *hora*, odkudž jména mnohých hor a kopců: Sichrovská bába, Podbaba, Babia góra v Tatrách). „Báby vstávají, bude bouřka“; – „babí kout se zatahuje“; – „letos bouřky pořád z babího kouta chodí“. Tím „babím koutem“ je severovýchod, kde sídlí souhvězdí „báby“ čili „kvočny s kuřátky“ – Plejády, zářivá Alkyona s hvězdnatou drůbeží svou. A když přišel výroční čas, kdy Plejády panují, nastává „svatováclavské“ či „*babí leto*“. Poslední to jaksi úsměv života, poslední vzplnutí poesie. Slunce se usmívá, ale hřeje jen málo. Prohlídne-li kvítko nebo narodí-li se motýl, těžce pyká neopatrnosti své. Vzduchem poletují lesklá, stříbrná vlákna, jakoby stařenčiny šediny – „Mariengarn“ nazývá je Němec poeticky, Francouz docela „cheveux de la Ste Vierge“ – vlasy nesvětější panny. Ale jakkoli se půvabně vzduchem nese, jakkoli lesk jeho je měkký a příjemný, zcela dole na vlákně sedí malý –

pavouk. Ať už je tento drobný pavouček z druhu „*Aranea abteotrix*“ nebo „*aeronautica*“, „*Lycosa saccata*“ nebo „*Tetragnatha extensa*“, o čemž se učenci ještě hádají, – nechutným přívěskem poetického zjevu zůstává přec. Také se poetové všech národů celkem pramálo posud starali o babí leto, jen Angličan Chaucer dal as před pěti sty lety popis trochu obšírnější.

Mimo to, že jsou ošklivy, přisuzuje se babám šmahem také nečistota, nepořádek v šatstvu:

*Vdávala se stará baba,
vdávala se babice:
měla sukni roztrhanou
a bez nártu střevíce.*

Ba i svatý Pavel měl za to, že musí stařen napomenout, a vepsal do epištoly k Titovi, svému pomocníku a poslanci: „Též také staré ženy ať chodí v oděvu svatém, ať nejsou hanlivé a mnoho vína pijící.“

A co zas ošklivé, to *zlé*. Proudhon započtl krásu ženy mezi ctnosti její – ošklivost je tedy *nectností*. Jakož také zas naopak zloba ženy proměňuje i obličej krásný hned v ošklivý; už Sirach (25, 23...) tvrdí: „Zlost ženy proměňuje obličej její: a zamračuje obličej svůj jako medvěd; a jako pytel jej ukazuje.“ Nejen kvůli starobě, mnohem spíš kvůli zlobě přemílá prý stařeny ten mlýn kolodějský. – Baba je předně *škodoliba*: „Když člověk louku kosí, lecjaká baba dešť vyprosí.“ Baba klesá pojednou ještě až na „babiznu“ – „babo jedu!“ volá se na ni. Baba je „drak“. Baba je *svárliva* – „čert mezi babami,“ říká se, chce-li se velká svárlivost a škodlivost její ostře vyznačit. Baba, aby mohla být svárlivou, musí být *hubatou*, to se rozumí. Baba je *pomlouváčna* – „musil to v Babíně slyšet,“ řekne se, vypravuje-li někdo klevety. Již mladší ženy mívají značný talent k pomlouvání – „kde husy, tu smrad a štěbety, kde ženy, tu svár a klevety,“ zní už staré přísloví, jež A. Rybička vřadil i mezi „povědění právní“, – a s přibývajícím stářím talent roste. Ale je prý tomu tak po

světě celém; také italská popěvka, zpívaná v Kalabrii, běduje:

*Chi t' haju fattu, lingua sirpentina,
chi de la vita mia ne dici male?*

– co jsem ti učinil, jazyku hadí, že atd. Zvláště mají baby zbroušeno na mladší ženské. Ale nebývalo prý tomu tak v těch povědomých „starých krásných časech“. Mělo to ovšem tenkrát svou příčinu:

*...unsre Jungfern freiten später,
sie reizten nicht der Mütter Neid,
o gute Zeit!*

Kdo chce pomlouvat, musí arci předně uši dobře natahovat, proto také se dlouhému jitrocelu říká „babí ucho“. Summa summarum: co babího, to zlé. A jmenují-li se i některé nevinné byliny „babí“, jako „babí hněv, babí jahoda, babí vejce, babí zub“, jsou to byliny zajisté vesměs buď bodavé nebo odporné.

A proto – nepřátelství k babě! Řežte ji! A také ji řežou. Ital má své „segar la vecchia“ a činí mu to masopůstní jux; řezání baby je číslem v programu, když se odbývá „mi-carema“. Rovněž Slovinci „řežou babu“, a sice na třetí neděli postní. Položí ženskou maškaru na kládu, tlukou holemi do ní a zakuklení muži ji pilou přeříznou a upálí. Aby však nikdo se z té nelidskosti nepoděsil, podotýkám raděj hned, v tomto případě že baba = zima či Morana, s kterou se k jaru i u nás zachází nemilosrdně. Ostatně Slovinci snad svou figurální nelidskost přebrali od sousedů Italů. U Slovanů, kde ženy měly odpradáвна i osobní právo vlastnické – jakž všichni naši historikové, zvláště pak Bestužev Rjumin, dokazují, kde už v mythických dobách byly ženy panovnicemi, Libuše česká, Vanda polská, Tuga i Vuga horvatská, panovala vždy poměrná galantnost. Také by se byly na nás Vlasty a Mikulišny naše divně podívaly!

K satirě však talent máme. Nejbujněji zakvětla satira na

baby u Poláků. „Musil to v Babíně slyšet“ je polského původu – „musiał to v Babinie słyszeć“; odtamtud také vyjel do světa „pan rycerz z Babińskiej wyprawy“. Čelakovský píše o tom následovně: „Ves Babín, blíže Lublína, náležela v šestnáctém století Stanislavu Pšonkovi, muži učenému, vtipnému a vůbec váženému, jenž byl zakladatelem, svobodné obce Babinské, kteráž dlouhá léta, i po smrti jeho, trvala. Byl to poněkud satirický obraz skutečné polské Rzeči pospolitej a četní údové Babinské obce nejvíce dle svých směšných vlastností a vad za úředníky bývali jmenováni.“ Účel společnosti byl na četných schůzkách příjemná zábava, ale také zdravá náprava mnohých společenských vad.

IV

Nejhorší ale vlastnost na stařeně je *zamilovanost*. Skoro něco nepřírozeného vidí lid v tom – a proč? Krása obyčejně uprchla, je pravda, „blížící se smrt,“ zpívá Hofmann von Hofmannswaldau o pomijející kráse, „studenou rukou svou svraští ňadra tvá, korál rtů vybledne, sníh ramenou se stane jako studený písek; sladký blesk oka zhasne, zlatý vlas bude jako starý šat“ – ale týž básník končí píseň svou tvrzením:

*jen srdce tvé nebude umořeno,
vždyť z démantu je srdce utvořeno!*

Přetrvá léta srdce – nepřetrvají s ním i práva jeho? Ani zlý na ženy Proudhon nepopírá práv těch, třeba byl to vyslovil dosti kousavě: „Čím starší žena, tím horší. Čím horší je, tím více potřebuje milence, otce, vůdce, pána – hlavně pána.“

A přece je zamilovaná stařena směšna. Nesmějem se starému stromu, když ještě kvete, ale smějem se staré ženě, když ještě cítí. Ten pocit má i ta milující žena sama – „Smích mi učinil bůh: kdožkoli uslyší, bude se smáti spolu se mnou,“ volá Abrahamova Sára. Nejen láska, i světská píseň, tanec, vše podobné považuje se u stařeny za směšné. To vše patří

mládí. Dokud mlada, má se žena zamilovat, provdat, mít děti, pak vnoučata, a pak má lid náš český, když sestárla, pro ni sladký výraz „zlatá bába“. Největší hrozbou je pro děvče, že nebude takovou bábou:

*Počkej, uhlídáš,
ten rok se nevdáš;
ty zůstaneš starou pannou,
ty nebudeš zlatou bábou –
počkej, uhlídáš!*

Jen žertovně a se zjevným sarkasmem zpívá tanečník při dupáku, národním tanci našem: „Nevdávej se, má panenko, až ti bude sto let: až ti zuby vypadají...“

Stala se tedy zlatou bábou, žije snad ještě „se svým dědkem“ v lásce, jen ale ať té lásky nápadně nejeví! Ihned slyší: „Stará láska nerezaví, ale *plesniví*.“ Mnohem hůř je, když se stařena buď znovu, buď teprv vdává, třeba by sobě brala muže *rovněž starého*. Básníci uměli ji přirovnávají pak k Étně – vrchol ve sněhu, uvnitř var – ale vyvíří jen nechutné z toho bahno. A písně prostonárodní jsou plny posměchu, zvláště naše kousavé, bodavé písně české. Pravou kvintesencí všech těch písní dávají as sloky následující:

Co to vzdychá, heká, kašle
po ouvoze?
Jede svatba: starý s starou
v krytém voze.

Ona na hlavě má čepec
samou mašli,
by ji mezi babicemi
kněží našli.

On zas v spodkách flanelových,
v zimní čubě,
kolem hlavy rozmarýnu,
citron v hubě.

Jakž teprv, když si stará béře mladého! Ani když to „bůh sám usoudí“, nestojí to za nic. Vzít si starou je zrovna tolik co *smrt*. „Naši chtějí, abych umřel, a já ještě nestonal: dávají mně starou babu, já bych babu čertu dal. – Stará baba jako žába v zimě v letě studená: mladá holka jak peřina v zimě v letě zahřívá. – Staré babě dáme hrábě, aby jimi hrabala: mladé holce dáme chlapce, aby ho milovala.“ Lichocení se babí sahá na mladíka „jako smrt“, je mu as tak příjemné jako ty pavučiny pozdního babího léta, šedivé, lichotivě člověka oplítající, ale protivné. Christian Weise (17. věk) přirovnává stařenu k uschlému listu růžovému: hledá-li on vůně „silné a krásné“ – „find' ich nur ein dürres Blatt, welches schlechte Reizung hat“.

Již mudrosloví dávných praotců našich učilo: „Takt se to dobře nerýmuje, když mládenec babě frejuje.“ Neber si, ach neber, mládenečku, babu na příklad kvůli penězům, už mnohý se napálil, nemělať baba pak ničeho mimo „kohouta v komoře“! Byť ale měla i skutečně peníze:

*Neber sobě, můj holečku,
pro peníze babu:
až s ní budeš od oltáře,
což budeš mít hanbu!*

„Stará baba velká žalost!“ praví také horvátská píseň. „Flintu nabit, babu zabit!“ dodává česká.

Vybíravou zrovna není, ta vdavekchtivá baba. S její rtů neplyne žádné „mohu ještě čekat“. Ba stará je prý mužů ještě chtivější než žena mladá – „mladá koza ráda líže, stará bere i s solničkou“. Rovněž se ale zas tvrdí, že ten květ její lásky nemá trvání – „babí zahrádka dlouho netrvá“ – „babi ogorod ne dolgolětěn“. Jenže mořit žárlivostí dovede muže svého vždy, ať už je starý nebo mladý. A nikdo ho nelituje v širém světě, nikdo; je-li láska a žárlivost směšná, je mučený předmět žárlivosti té ještě směšnější: ona má jakous alespoň omluvu v náklonnosti své, on nemá omluvy pražádné – proč si ji vzal! Zvláště je-li mlád, opustil-li snad mladou, ze špekulace špinavé. Píseň ho šlehá, ať sebou vrtne kam chce.

*A když přijdeš do hospody,
k tanci nebudeš smít;
bude na tě tvá babička
ode dveří brozit:
„Pojď mužíčku, pojď spat,
zanech bezkejších děvčat:
když jsi je chtěl milovati,
měl jsi si mne nebrat!“*

Také umění výtvarné chytilo se komiky té. Žánrista Gerard Dow, jenž rád maloval „obrazy z kuchyně“ a o němž se vypravuje málo lichotivé faktum, že věnoval technickému provedení násadky na koště – celé tři dny, zůstavil nám známý obraz „Dvojí překvapení“. Služka mlsá ve sklepe víno a pán, arci již obstarožný, ji při tom překvapil a tresce ji obejmutím. Ale exekuci vidí paní stará, ošklivá – rozkošný pohled na tvář stařeninu, jak je porušením povinné jí věrnosti dopálena!

Ostatně – jen zas žádnou mýlku! *Dědek* co ženich nebo co muž nemá se v písních, na obrazech, a vůbec v ústech zlého světa ani o mák líp! Mladý – ano mladý! Ten je tak pěkný po líčku, jeho hubička je jako cukr a mandle, jeho obejmutí jako lehnutí do prachových peřin, kdežto starý – ale nechme toho!

V

Zmínili jsme se už o některém mythickém významu slova „bába“. Nemáme však ve směru tom pojmu zcela jasného, určitě ohraničeného, obrazu plastického – „bába“ se jako skoro vše v slovanské mythologii rozplývá v mlhavé vidiny, jež se mění dle toho, jak slunce na ně svítí. Bába je tolik co zima, tolik co mračno, ale také tolik co plný opak toho.

Ta „*zlatá bába*“, o níž jsme řekli, že slouží co přijmí šťastné, dobré stařeny, rodinné babičky, ta je v slovanské přírodě živoucí, velemocnou paní. Je to *bohyně leta*, ona přástevnice, která babí leto upřádá. Avšak jakmile jsou „divoké husy na

odletu“, je „konec i babímu letu“, a zlatá bába mění se náhle v *železnou bábu, ježíbabu* či *jugababu*, a je to baba hubená, s koštěnou nohou a rozsochatou hlavou. Dech její je mrazivý, umořující, jméno její je Morana, práce její je kutí ledu – sních, „babiny ukovy“ (srbský výraz pro sních březnový), odletuje přitom co tříštky.

Lid náš zná ještě několik babích mythů. My máme *žitnou babu*, kterou se děti straší, aby nezabíhaly do vzrostlého žita: baba tam na ně číhá a mrská je trnovým lanem a svazuje vlhkým povřísem. A máme také *polední babu, polednici* či *poludnici*, ženu zlou, která o polednách na lidi v lese se pro meškávající posílá blud. Také ale v dobu tu přichází do vsí ve viditelné postavě a každého, kdo se jí neklaní, bije přes nohy. Je to žena tuze zlá, beře i děti, a ošklivá je až přímo hrůza –

*malá, hnědá, tváře divé
pod plachetkou osoba,
o berličce, hnáty křivé,
blas – vichřice podoba.*

Babí kult musil u nás Slovanů bývat velice pilný. Nejvíce tomu nasvědčují četné dětské hry, říkadla a písně. Pravěk každého národa, věk jeho dětský, nejdéle zachovává stopy své v těch zcela neuvědoměle a jakoby v polosnu pronášených říkadlech dětských. Když dítě ztratí svůj první zoubek, „cucáček“, hodí si jej pozpátku přes hlavu na pec a říká přitom: „Tu máš, bábo, koštěnej, dej mi za něj železnej.“ Děvčátka naše si hrají „na Hřímbabu“, hoši zas „na kucubabu“ či „slepou babu“.

I jinde jsou po životě českém četné stopy. „Bábou“ je u sládků dvanáctý či čtrnáctý sud, jenž druhdy sladovnickému sboru připadával darem, – význam tedy příjemný. A rovněž příjemně se sluchu dotýkají jména celé řady kuchyňských našich výtvarů: „bábovka“, „bába bramborová“, „bába litá“ (svítek), „bába horká“ (koblihy), – pro něž budiž „babám“ mnoho odpuštěno!

Poukázáno také již k tomu, že starý člověk nám přivádí na mysl konec života – smrt! Nepříjemná připomínka, přes všechny krásné fráze: že jen ten přemítá nevesele o smrti, kdož nevesele přemítal o životě, atp.

Slovo „smrt“ značí ovšem pouhou obměnu přírody, pouhou událost; avšak vyjma staré národy asijské, hlavně staré Hebrejce, našel děj ten všude brzy zosobnění své, svou personifikaci. Smrt činila za černou oponou svou už rozličnou toaletu. U starých Řeků byly spíše klid a radost po tom následující personifikovány. Tam byla smrt líbezným dítětem, krásným jinochem. Smrt a spánek byly bratříčkové, matkou jejich byla klidná, odpočinku přející noc; na skříni Kypselově jsou vyobrazeni odpočívající v lůně matčině. Genius tichý s obrácenou pochodní, nebo s motýlem co obrazem duše, nebo s maskou u nohou na znamení, že úloha života dohrána, býval nestrašidelným obrazem smrti.* Ale také obrazila se tato poeticky co ženich, který nevěstu si odvádí do podsvětí, ba i co Amor. Teprv později, až za Perikla, nadvládla myšlénka neuprosnosti, povstal smrti bůh, Thanatos temný, děsný; jediný bůh, kterémuž nebyly skytány oběti žádné, – nebylyť ničím platny. Smrt byla osudem, Moira, a z toho vyznívá již „mors“ Římanův, a ta naše Morana, můra, mor. Jen smrt násilná, Kér, obrazena co žena, okřídlená žena. A ta nám pak dále připomíná naše Sudičky, řecké Parce, Erinye, Harpye, Sirény, Nemesis, německé Valkýry, ba i indickou zasmušilou Kali, choť Šivovu, ješící na černém podsvětném koni.

Personifikace ovšem visela na duchu toho kterého národa, dle toho, jakého pohlaví je slovo „smrt“. U Italů je pohlaví ženského. Když Petrarkova Laura roku 1348 náhle morem zhubena byla, povstaly terciny jeho „Trionfo della Morte“. Petrarka líčí smrt co ženu, která se potká s Laurou, – „Ed una donna involte in veste negra“ –

* Podrobně rozvedeno v J. E. Veselého německém spise *Postavy smrti a ďábla*.

*A napřed žena spěla v černém kroji
a s takou zlostí, jaké věru plání
kdys nezkusila Flegra s obry v boji.*

*Vpřed vstoupila, řkouc : „Která sem jdeš, Paní,
ve hrdé slávě mladosti a krásy,
o konci žití svého nemáš zdání ;*

*jsem ta, jež vždycky v nečas k vám se hlásí,
již vzpurnou, hluchou, zaslepenou zvete
vy, jimž noc život před večerem zhasí...“**

Smrti se přičítají ve světě všechny možné nepěkné vlastnosti, jak už Petrarkovy terciny zde naznačují, – vyjma jednu jedinou: lakomost. „Ta by *mohla* být bohata!“ říká Čech. A když všechny možné vlastnosti nepěkné, tedy také ošklivost tělesná. Kteráž ovšem nalezne se nejspíš u starých lidí, ať už u dědků či bab, opět dle jazyka. Proslulý obraz Petrarkova současníka Andrea Orcagni, nalezající se na camposanto pisánském a známý rovněž pod titulem „Il trionfo della Morte“, předvádí smrt v postavě staré, ohyzdné ženy s rozpuštěnými vlasy a netopýřími křídly.

Samy Petrarkovy verše pak vyvolaly ještě jedno Trionfo. O sto třicet let později ilustroval je Tizian; ale smrt jeho už je kostlivcem s kosou. Náзор to také českému lidu běžný – „ta zubatá“, „ta s kosou“. Na kostlivce připadlo lidstvo velmi pozdě. Hellenové spalovali své mrtvé, také jim byl hrob posvátně nedotknutelným, znali tedy kostru lidskou velmi nedokonale. Pomáhali si tím, že mysli sobě kosti koží pokryté, místo kostry obrazili tedy mumii – také slovo „skelotos“ znamená jen tělo vyschlé. Teprv křesťané, žijící v katakombách, ztratili hrůzu před kostrou – v katakombách viděli ztělé mrtvoly, v kostlivce proměněné, viděli na nich, že smrt vyrovnává všechny rozdíly stavů lidských – „aequat inaequalia“ –, a kostlivec se stal pak přední a nejoblíbenější personifikací smrti.

* Překlad J. Vrchlického.

Na basilejském „Plesu smrti“ přichází smrt k doktorovi a má důležitou otázku:

*Herr doktor b'schaut die anatomey
an mir, ob sie recht g'machet sey...*

hotová satira na ženskou samolibost! A od oněch dob mele se to sice již všelijak, co *baba* objevuje se ale smrt velmi často. Kostym její bývá velmi rozmanitý, často prachudičkový – někdy zcela nahé kostlivé tělo a jen krajkový čepec na hlavě. V Rouenu nalezá se starobylá malba na skle, kde vyobrazena smrt co stará, zhubenělá žena s oštěpem a šípy, hledící hladově na kořist svou (připisuje se Janu Cousinu). Na Plesu Holbeinově blíží se smrt co baba královně, kterouž odvádí beze všeho ohledu na královnino „z boží milosti“. Na Plesu Fr. Pociho (dvanáct dřevorytů vydaných roku 1862 v Mnichově) ukazuje klestí sbírající baba v lese hošíkovi jedovaté jahody – „jako cukr!“

VII

Známe obrazy, na nichž čert a baba jdou si k člověku zcela kamarádsky pro duši. Baba je v tomto případě arcí již zase tolik co smrt. Avšak i mimo význam ten narážíme v umění jak slovesném, tak výtvarném velmi často na spojení *dábla s babami*. Pomáhají sobě vzájemně, někdy baba čerta zastupuje zcela – vyobrazenať tam baba, kde měl být vyobrazen čert. Pokud víme, existuje jen jediný obraz, kde čert je personifikován dědkem. Je to stará rytina Marc Antonova, současníka Raffaelova, představující sestup Kristův do limbu; ďábel, spasiteli se vzpírající, je starý vousatý muž s rohy, netopýřními křídly a ptačími drápy.

Čert a žena, také mladá žena, jsou vůbec v častém spojení. Jistý církevní otec nazývá *veškeru* krásu ženskou „opus diabolicum“ – dílem ďáblovým. A církevní otcové znali přec dábla skrz naskrz! Než vystoupili filosofové Descartes a Thomasius, což se stalo teprv na počátku 17. věku, pletl

se ďábel do všeho na světě – pak ovšem sloužil pánům literátům ihned za posměch. Také však galantní Francouz, jenž v kráse ženské vidí zajisté spíše dílo nebeské, užívá často výrazu „beauté du diable“ a míní tím ony pikantní tváře ženské, jež nejsou pravidelné, nejsou krásné, a přece lidem takřka kouzlem rozumu pletou. Přičítá se to jakémus ďábelskému ouskoku, a snad proto nezdvořilý muž český, rozzlobí-li se, posílá svou ženu hned „ke všem čertům“, právě tak jako si Toskaňák prozpěvuje: „E lo mio amore l'ho mandato al diavolo!“ – „Čert ji bere,“ říká Čech obrazně a dává moudré ponaučení, že „kdo ženu bije, jednoho ďábla z ní vytluče, dva do ní vtluče.“

Spojuje-li se ale již s krásou pojem čertoviny, jakž teprv s ošklivostí! „La laideur du diable“ – ošklivost je téměř patinou, kterou pokrývá čert vše, co je žensky staré. Ošklivost tváře se beře za zevnější příznak vnitřní ošklivosti či zloby. Stará žena je „zlá“, a jejím pomahačem je tedy pak zcela přirozeně samo peklo, sám čert, hledající beztoho ochotných nástrojů ku provádění zloby své všude po zemi. Hlavně se jeví vliv jeho na staré ženy tím, že jich užívá ku rozdmýchání a udržování domácích svárů, a staré povědění právní (Rybička) říká: „*Ďábelské* řemeslo provozují, kdož lidi v hromadu svádějí a jedněch proti druhým, zvláště příbuzných a přátel nasazovati, podštívati a podpalovati smějí.“

Spojení baby s čertem nebývá ale pouhá „posedlost“. Dnešního dne má dle českého pořekadla čert na posedání bab právo již jen jediný den v roce: „Na Boží Vstoupení vstupuje pánbůh do nebe a ďábel do baby.“ Pravidlem se pokládá spojení to za zcela dobrovolné, obapolně umluvené. Naivní obrazotvornost lidu vypráví si o tom mnohé bájky, a rovněž naivně to reprodukovali starší malíři, hlavně němečtí a nizozemští, David Teniers ml., Fr. Franck, Pekelný Breughel.

Jakmile se baba s čertem spojila, jsou její cesty valně rozdílny od cest jiných lidí, nejen mravně, také fysicky. Babí silnicí je pak ihned komín (proto si v české písni beře ko-

miník za ženu babu) a jejím koněm je koště, v němž trčí napřed hořící svíčka, jakoby lucerna u kočáru. Komínem jezdit zdá se být pro ně nesmírnou zábavou, kterou provozují, kdekoli mohou. Magik na příklad (rytina Miryzenova dle P. Breughela) cituje svatého Jakuba; čerti obklopují svatého a posmívají se mu, a příležitosti té užívají baby, aby mezitím jezdily komínem nahoru dolů. Umění svému jíздеckému vyučují také mladší ženské; na Teniersově „Départ pour le Sabat“ (rytina J. Aliametova) právě hodlá mladistvá novicka dle návodu zkušené staré jezdkyňe po prvé ješit komínem. Frant. (Lucientes) Goya, ostrý kreslič satirik španělský (rozhraní 18. a 19. věku), vytvořil celou řadu rytin obrazících přípravy a pochod k čarodějně schůzi; na jednom z listů těch je vyobrazena na koštěti vysoko nad zemí čarodějnice stará, za níž na téměř držadle obkročmo sedí žena mladistvého, kyprého těla – přímo k nakousnutí! Ostatně je ta stará vzdor žensky dlouhým vlasům těla mužsky tvarného, a nehádáme se, že Goya snad chtěl naznačit, ty mladé a kypré že sobě sváží ďábel ochotně sám.

Za to, že mu pomáhá, koná čert babě ovšem rozličné služby. Na příklad on jí zas pomáhá k mladému muži. „Čert mně radu dal, abych si babu vzal, babu mosaznou,“ běduje naše národní píseň. A jiná:

*Inu, měl jsem hezkou holku,
jmenem Májolenku,
hezkou holku mít:
čert mně tu babu nastrčil...*

Nebo ji čert „nebere“, když lidé ho na ni volají. Jako v rozkošné naší, fugálně složené písni „Jukel a hrom“, kde baba nechce čarovat, a teprv když paní Juklová „poslala pro hroma, aby hrom čerta tlouk“:

*hrom začne čerta tlouct,
čert začne babu brát,
baba začne čarovat...*

Poměr mezi babou a čertem je prarůzný. Celkem je sice uznaná *nadvláda čerta*, ale ne přílišná. Jediné pořekadlo nám známé a sem náležející zní dosti krotce: „Neprosil se čert baby, ani já takové žáby.“

Obyčejněji je vyznačena parita, stejnost síly. „Kde baba, tu netřeba čerta“ (rusky také místo baby „pop“); – „baba a čert z téhož příbuzenstva“; – „čert, kněz a baba“ (Žižkovi připisovaný, Havlíčkem s gustem reprodukováný epigram) atd. Právě tak jako čert dovede se také baba proměnit v jakýkoli zvířecí tvar, v draka, vlka, kozu, hada, – jedině jehňátko není pro ně, kvůli „beránku božímu“.

Ale velmi často je také vyznačena *nadvláda baby*. Ona je pak chytřejší, lstivější, ba i tělesně silnější samého čerta. „Kam nemůže čert, nastrčí babu“; „co nemůž ďábel dovésti, to baba vše hledí svést“ (Lomnický); „s babou i čert soud prohrál“; „čert neví, kde má baba (ženská) brousek“; „kde je kozel zahradníkem, stará baba poručníkem, tam by byl čert služebníkem“. Stará pohádka vypravuje o jisté babě, kteréž se povedlo rozvésti manžele, což čertu samému se nezdařilo; z vděčnosti jí dal tedy nové střevíce, ale podal jí je opatrně na holi, bálť se jí. Strach důvodný! D. Teniers (rytina Rich. Earloma) vyobrazil babu hledající poklad. Nalezla jej v jeskyni střežené čerty. Její zástěra je plna zlata a klenotů; zcela marně snaží se čerti nahnat jí strachu; odhání je holí jako netopýry. – Na rytině Hopferově spoutaly tři baby čerta a melou ho upřímně; ve vzduchu poletují jiní čerti jako poplašení vrabci, ale neosmělují se přispět svému soudruhu. – Na rytince Binkově bije jediná baba čerta svým kuželem, a bije jej rádně. – Jen málokde je vyobrazen čert co vítěz; ve Špýru na příklad, na stolicí kostelní, drží čert babu a řeže jí uši. – Nadvládu babí vyjadřuje také ještě naše pořekadlo: „Ve dvou babách vězí tři čerti“ a Šimona Lomnického prűpovídka: „Baba je *třikrát* horší nežli čert; věř tomu, že to není žádný žert.“

„Někdy se považuje baba za „čertovu *pramáti*“, někdy jen za „čertovu *máti*“. – „Kolíbala baba čerta na pařeze vrbovým: Hajej, dadej, můj čertíku...“ zní chrudimská národní. Jindy

zas je jeho ženou, od níž nesmírně rád uteče. Nejčastěji žijí spolu ale v manželství divokém a velice nečistém – však je známo, co pověra o „inkubech“ provedla ve světě děsného neštěstí!

VIII

Nemůžeme se zde pouštět do širošířé a celkem velmi známé kapitoly o čarodějnicích. Účelem těchto řádků jest podati studii co možná původní, v ní pak co možná úplný, třeba by mosaikový obraz *ženy staré*, i.e. veškerých názorů k starobě ženské se vztahujících.

U všech národů staré ženy „čarovaly“, a čarují dnes všude skoro právě tak, jako čarovaly na příklad u dávných Hellenů. Odumřely lásce, byly snad zklamány ve své víře, jsou jednou nohou již na onom, tajuplném světě – je přirozeno, že se jim přičítá vyhledávání tajných pomůcek. „Prorokovi se bez zázraků nevěří, starci i bez nich“ (talmud). Lid je všude dodnes přesvědčen, že hranici mezi babou a čarodějnici stanovit je *velmi* těžké. Všechny umějí uhranout, trávit, léčit, prorokovat, tajnosti zjevovat atd.

*Sedí babka při ohnisku,
měří vodu z mísky v mísku,
dvanáct misek v jedné řadě,
pán u báby na poradě.
„Slyšíš, matko! Ty víš mnoho :
víš, co potkati má koho,
víš, kde se čí nemoc rodí,
kudy smrtná žena chodí.“*

(Erbenova „Vrba“)

Hlavně ví, „kde se čí nemoc rodí“. V nejnevinějším případě zná alespoň řadu „výtečných“ domácích prostředků, náruživě ráda radí, a její rad se uposlechne. Dnes se lidé smějí „studentkám medicíny“, říká se, že místo klobouku dosahují „doktorského čepce“, že bdějí nejraději u lože mladých

mužů, a sice „bez honoráře“, že do medicinských časopisů píšou jen o případech „interessantních“ atd., a zatím je to ženské medicinství staré jako svět. Při nejmenším bývaly staré ženy vždy autoritami v nemocech dětských a nejstarší žena vždy nejschopnější, aby „babila“. Ale každý „babský lék“ měl a má vždy příděch „čarodějného“ léku.

Ani střední a tedy již vzdělanější společenské třídy naše nejsou dodnes prosty pověry, že baba dovede udělat. Přešla-li baba někomu přes cestu, znamená to neštěstí. Potká-li řemeslníček ráno první osobu babu, vrátí se domů a vypije skleničku kořalky, „aby přišel na jiné myšlenky“. Potká-li ale celé hejno babic, není pomoci jiné než spustit na ně: „hej, vy babice, starý krabice, povězte, kde leží Drahoslavice?“ – pak je dobře.

Je-li baba čarodějnicí pořádnou a s čertem tedy ve spojení, má s ním pak časté a slavné schůze. Ovšem vždy jen v noci – ve dne se čert zjevuje málokdy, jen když příroda jeví se nám jaksi nepravidelně („když prší a slunce svítí, čert máslo vrtí“). Také však není každá noc ke schůzi příhodná. Jen „když měsíček v srp, tu čarodějnice jezdí na hranice“. Ale dle slovanského názoru i pak jen tenkrát, když byl v den ten nějaký pohřeb, – radují se s čertem tedy nad zmařeným životem, snad nad ztracenou duší.

„Hranice“ jsou vždy na horách (a to u všech národů), kde se v dávných dobách děly oběti nebo kde se popravovalo. Nám nejbližší a nejznámější hora taková je Babia góra – Lysá hora v Tatrách, která je u nás právě tak pověstná jako u Němců Brocken nebo Blocksberg harcký. Všechny slovanské kmeny kolem vědí, že tam čarodějnice s běsy lítají na pohřební hody, a sice na pometlech; Slovák říká o stařeně: „vyhlíží jako čárnice z Lysé hory“, právě tak jako Polák: „wygląda jak czarownica z Łyséj góry“.

Na horách tedy. A k tomu, co se při schůzích těch děje, připíná se obrovský kruh pověstí, jež se vypravují na přástkách, vyznívají z písní, obrazí v kresbách. Umělci výtvarní již z příprav k jízdě na hranice, jaksi z toalety tedy, utvořili celou řadu obrazů. Obyčejně se čarodějnice k jízdě posilňují

doušky zvláštního kouzelného nápoje. Na dřevorytu Jana Buldunga sedí čarodějnice nahy a v posicích trochu neslušných na zemi a vaří si nápoj; některé jedou na kozlu již vzduchem pryč. Na rytině Gheynově zdá se že čarodějnice unáší dým z vařícího nápoje se povznášející. Jinde si snáší čert baby sám v řasnatém plášti svém. Čertů se dostaví na hranici celá tlupa, Luciper předsedá. Obyčejně se tu zjeví Luciper v podobě kozla – dle Puškinova „Husara“ docela co „židák“, jež břečící baby polní žábou věncí. Celá slavnost je úsměškem na církevní křesťanské obyčeje, na zpověď a mši, a užívá se při této i černé hostie. Čarodějnice prokazují čertu zcela zvláštním způsobem úctu svou, pak s ním pleší (také na zemi objevuje se čert v tančárnách, co „myslivecký mládeneček“), pak on je objímá – popis toho však se vymyká beletristovi nadobro a jen ve spise vědeckém by suché konstatování nebylo od místa.

Ten „posměch“ vyvolal historicky známé, děsné odvety. Kruté pronásledování domnělých čarodějnic zakvetlo v 15. věku bullou Inocence VIII. a *statistic*e krvavých obětí vyžádala si křesťanská pověra. Došloť místy tak daleko, že *každá* stařena souzena i odsouzena pro svazek s čertem! I v starém českém soudnictví jsou stopy zběsilé obmezenosti té. Čtem pravidla: „Kdo hanebným uměním, čáry a kouzly lidem na zdraví a životě škodí a jedovatá lékařství prodává, k mordéri přirovnán bývá“ – a dále: „Kouzelník a travič mečem nebo upálením ztrestán a žena čarodějná za živa zahrabána bud“ (Rybička). –

Dnes – dnes ovšem ďábel již dohospodařil. Dnes už v životě straší jen děti, a objeví-li se v umění, baví nás jen co pouhá myšlénka nebo co dobrý nápad a poznáváme ho v salonním oděvě jeho jen dle tenkých lýtek, bledé pleti a minusového znamení mezi očima.

Dnes po náhledu lidu baby sice pořád ještě čarují, ale jejich umění je skoro až směšně malé. „Stará baba čarovala – z ječmena kroupy dělala. – A z prosa dělala jáhly: to byly ty její čáry!“ Povídá se na příklad, že v Černošicích „baba vyseděla housata“, ale stalo se to dle Prima Sobotky násle-

dovně: když husa slezla s vajec, sedla si na ně prozatím bába, aby se nezastudily, – vtom ale počala se již housátka líhnout.

Dnes čarují spíše ty mladé než ty staré. Kopají koření „od černé višně“ a suší je na kranclích a trou v papíře; trhají čekanku u cesty; svazují pýření (listy) z jarého žita; posílají kytičku z laskavce a kus brotanu. A umějí tak čarovat, že „nechť je mladý, nebo starý, zblázniti se musí“, – však je známe i jmenem, některé z těch hlavních čarodějnic, jedna z nich se jmenovala Stása, byla kantorova dcera a Čelakovský na ni upozornil.

Pravé diblice jsou ty naše „mladé“, – samé talmudické Lility! Připomínají nám obrazy z ráje, na nichž pokušitel vyobrazen půl co žena, půl co had. A pokušení svatého Antonína, u jehož nohou se svijí krásné děvče – s drápy na nohou.

A přece se poesie loučí s oněmi čarodějnými babami jen neráda! Často ještě k nim sahá zpět. Rozkošně to učinil nejnověji Rudolf Baumbach. Miluje dívku; ale dívka je střežena stařenou a on nemůže k ní. Však on si pomůže – jen až přijde ta noc, kdy čarodějnice letí na hranice: stará větrným vírem nešena odletí na Blocksberg –

*a mezitím, co stará s ďáblem svým,
já se svým andílkem se pomiluju.*